

Akif N z ro v

MÜAS R T L M TEKNOLOG YALARI

(Mühazir xülas l ri)

D RS V SA T

(V sait Boloniya prosesi, kredit sistemi üzr ali pedaqoji
m kt bl rin bakalavr pill si üçün, habel magistr l r üçün
n z rd tutulmu dur)

(V sait "Müasir t lim texnologiyaları" mövzusunda hazırlanmı
Proqrama uy un olaraq Az rbaycan Respublikası T hsil
Nazirliyinin 29.06.2010-cu il tarixli 870 -li m rin müvafiq
olaraq yazılmı dır)

Bakı – 2012

D rs v saiti AM -nin Pedaqogika kafedrasında hazırlanmı dır

Mü llif: **Akif M mm da a o lu N z ro v**
Filologiya üzr f ls f doktoru, dosent
m kdar Mü llim

Redaktor: **Rüf t L tif o lu Hüseyinzad**
Pedaqogika üzr elml r doktoru, professor
m kdar Mü llim

R yçil r: **Akif Nura a o lu Abbasov**
Pedaqogika üzr elml r doktoru, professor
Qabaqcıl T hsil çisi

A ahüseyn M mm dhüseyn o lu H s nov
Pedaqogika üzr elml r doktoru, professor
m kdar Mü llim

Mirc f r Mirm si o lu H s nov
Pedaqogika üzr f ls f doktoru, professor
m kdar Mü llim

A.M.N z ro v. Müasir t lim texnologiyaları. D rs v saiti.
ADPU-n riyyatı. Bakı-2012. 103 s h

*Pedaqoji texnologiya dedikd , vv lc d n verilmi xarak-
teristikalar üzr kompüter t limi üçün i l nib hazırlanmı optimal
didaktik prosesl r ba a dü ülür. D rs v saitind m s l l rin
açıqlanmasına da m hz bu nöqteyi-n z rd n yana ılmı dır.*

ÖN SÖZ

Hazırkı dövrdə Azərbaycanın təhsil sistemində zəruri islahatın aparıldığı bir rəitdə tədris proqramlarının təkmilləşdirilməsi, yeni dərslərin yazılmasına böyük ehtiyac duyulur. Dünyada gedən qloballaşma və Azərbaycanın təhsil sisteminin Avropa təhsil sisteminin inteqrasiyası təhsil sistemində yeni təlim texnologiyalarından, fəal və interaktiv təlim metodlarından, yeni texnologiyalardan istifadə edilməsinə tələb edilir. Bu baxımdan, “Müasir təlim texnologiyaları” fənni üzrə hazırladığımız dərs vəsaiti (mühazirə xülasələri) aktuallığı ilə seçilir.

Bu vəsait “Məktəbdən başlayaraq ibtidai təhsilin pedaqogika və metodikası”, “Pedaqogika və psixologiya” ixtisasları üzrə təhsilin bakalavr pilləsi üçün hazırlanmışdır.

Vəsaitdə müasir təhsil metod və texnologiyalardan istifadənin nəzəri və təcrübə məsələlərindən geniş bəhs olunmuşdur. Burada pedaqoji texnologiyalara tarixi-nəzəri baxış, təlim texnologiyaları haqqında anlayış, təlim texnologiyalarının struktur və funksional komponentləri, təlim texnologiyalarının yaradılması və tətbiqi prinsipləri, fəal və interaktiv təlim metodları, habelə tərtib edilmiş texnologiyaları kimi aktual problemlərin təhlilində xüsusi diqqət yetirilmişdir.

Pedaqoji texnologiya dedikdə, vəzifələndirilməmiş xarakteristikalar üzrə kompüter təlimi üçün işlənilmiş hazırlanmış optimal didaktik proseslərə bəla dülür. Dərs vəsaitində məsələlərin açıqlanmasına da məhz bu nöqteyi-nəzərdən yanaşılmışdır.

Həmçinin, vəsaitdə pedaqoji texnologiyalarla təlim prosesinin idarə olunmasına, təlim texnologiyalarının spesifik tələmlərinə diqqət yetirilmişdir. Nəhayət, vəsaitdə nəzərdə tutulmuş hər bir ayrı-ayrı mövzunun sonunda istifadəsi zəruri sayılan vacib pedaqoji-psixoloji dəbiyyətin siyahısı verilmişdir.

Dərs vəsaitində bakalavr təhsili alan tələblərə yanaşı magistrlər, habelə pedaqoji ictimaiyyətə faydalana bilərlər.

Rüfət Lətif oğlu Hüseynzadə,
Pedaqogika üzrə elmlər doktoru, professor,
müəllim

I MÖVZU PEDAQOJ TEXNOLOGİYALARA TƏRƏXSİZ RƏBƏLƏR

PLAN:

1. Təlim və tərtibləmənin bəzi rəhbərlik prinsiplərini müəyyənləşdirməyə çalışmaq
2. Sivilizasiyanın inkişaf tarixində ilk mərhələni inqilab
3. Eramızın bütün sirlərindən təhsil, təlim, tərtibləmənin təkamül və inkişafının əsas vasitəsi hesab edilməsi
4. XX əsrin təhsilin insanları pərkəfəliyyət və həyata hazırlanmasının ön çəkdiyi dövr kimi
5. Hər bir ölkənin özünəməxsus təhsil sistemi, təhsil siyasəti, təhsil və inkişaf konsepsiyasına malik olması.

Tərtibləməni insan cəmiyyəti mövcud olan gündən daim insanların diqqət mərkəzində olmağıdır. Məlumdur ki, ibtidai icma quruluşu dövründə heç bir məktəb, heç bir təhsil sistemi yox idi. İnsanlar hamısı bir yerdə müəyyən mərhələlərə toplaşır, ovculuqla məşğul olur və ehtiyaclarını ödəməyə çalışırdılar. Quldarlıq quruluşunda oğlanların tərtibləməsi ilə kişiklər, qızların tərtibləməsi ilə isə qadınlar məşğul olurdular. Kişiklər oğlanlara ovcuqlamağı öyrədir, qızlar isə mərhələlərə onlara məxsus olan işlərdə fəaliyyət göstərmişlər məşğul olurdular. Lakin təlim isə savadla, yazı ilə əlaqədar oldu üçün sonralar meydana çıxmışdır.

Sivilizasiyanın inkişaf tarixində ilk mərhələni inqilab yazının meydana çıxması ilə yarandı. Çünki yazı meydana çıxdan sonra savad təlimi yarandı. Müəllimlər ağır işlərə deməyə başladılar. Həyatın inkişaf etdikcə elm, təhsil, savad da inkişaf etməyə başlayır. Məktəblərin bəzi işləri yerinə yerinə düşürdü. Bu məktəblərdə dünyəvi elmlər və dini elmlər öyrədilməyə başlandı. Qədim Hindistanda, Çində, Yunanıstanda, Romada təlim və təhsil sahəsində olduqca böyük uğurlar və nailiyyətlər əldə edildi. Qədim Romada və Yunanıstanda Sokrat, Aristotel və Platon kimi dahi filosoflar öz dövrünün eradan qabaq yəni çox görkəmli

filosofları olmuşdur. Q dim Çində Konfutsi adlı dahi filosof meydana gəlmişdir. Azərbaycanca isə zəruri tələfə aliyyəti göstərməyə bəlamıdır. Eradan qabaq VI əsrdə ya ayıb-yaradan Zəruri tələfə Azərbaycanlı olaraq dünya mədəniyyəti xəzinəsinə "Avesta" adlı mərhələsini bəxş etmişdir. Neçə min ölkədə rəşid üzərində yazılmış bu əsərin olduqca çox cüzi hissəsi gələcək bizə çatmışdır. "Avesta"da tələfə-təbəy məsələlərinə çox geniş yer verilmişdir. Burada torpaq bəlalılığı, torpaq sevmək, zəhmət ələfə olmaq, böyüklər, uşaqlara, qocalara, ata və analara hörmət və qayğı, vətən torpağını qorumağa daim hazır olmaq və s. bu kimi yüksək xələfə, etik normalar öz əksini tapmışdır. Elm, təhsil, müəllim böyük ehtiram və hörmət bəslənən Zəruri tələfə "Avesta" əsərində bu məsələlərin dərindən və izahına xüsusi diqqət yetirmişdir.

Eramızın bütün əsərlərində təhsil, tələfə, təbəy çinin təkamül və inkişafı əsas vəsiyə hesab edilmişdir. Təbəy çimüəllim öyrədən, ağırd isə öyrənəndir. Bu mənadə yaxşı müəllim ağırdl r üçün ideallıq rəməzin çevrilməlidir. Onlar üçün əsl nümunə, ərnək olmalıdır. Rusiyə il birləndən sonra rus mədəniyyətinə, rus dəbiyyatına, rus ələmin sonsuz marağı yarandı. Rusiyədə təhsillərini davam etdirən çoxlu Azərbaycanlı balaları rus dili vəsiyə ələfə dünya mədəniyyətinə yiyələnəməyə və onun nailiyyətlərinə öyrənilməsinə imkan tapdılar. XIX əsr Azərbaycanın bir sıra bölgələrində ki, amaxı, Gəncə, Naxçıvan, Bakı, Lənkərandə rus dilində qəzəməktəbli rə açıldı və həmin məktəblərdə müəxtəssis müəllimlərdərsə deməyə bələdilər.

XIX əsrdə artıq təhsil modəllərində əktualla mə prosesi gədirdi. Təhsilin insanları pəkər fəaliyyəti, həyata hazırlanmasının ön planə çəkildiyi hissə olunmağa bələdi.

Çar Rusiyasına Azərbaycan dilini bilməmərlər lazım idi. Ona görə Bakı, amaxı, ki, Lənkəran, Gəncə və bu kimi Azərbaycanın iri yə ayı, sənaye mərkəzlərində Azərbaycan dili il yənə r Rus dili məktəblərində açıldı. Məsələn, mərhələ yazıçı və dramaturq M.F.Axundov 1830-cu illərdə kəidə açılan rus-tatar məktəbində oxumuşdur. Mərhələ yazıçı, əir, filosof Bakıxanov

Bakıda açılmış eyni tipli məktəblərdə təhsil ələfəmişdir. Sonralar həər iki dahi xəsiyyəti çar ordusunda xidmət edərkən palkovnik rütbəsinə qədər yüksəlmişdir. Məktəblərin açılması xələfə məariflənməsində çox böyük rol oynamışdır.

Hər bir ölkənin özünəməxsus təhsil sistemi, təhsil siyasəti, təhsil və inkişaf konsepsiyası vardır. 70 il SSRİ dövründə inzibati əmirlik metodu hökm sürmüşdür. Yəni yuxarıdan mərhələ və sərəncamlarla məktəblər idarə olunurdu. Demokratizm və prularizmin hökm sürdüyü müstəqil Azərbaycan hökumətinin isə özünəməxsus təhsil və təhsil konsepsiyası vardır. Məktəblərin yenidən qurulması ilə ələfədar Azərbaycan Respublikası Təhsil Qanunu və Təhsil Haqqında əlahət proqramları qəbul edildi. Əstər Təhsil Qanunu, istərsə də təhsil haqqında əlahət proqramlarının tələfələrinə uyğun olaraq Respublika Pedaqoji ictimaiyyətinə qarışına ələfədəki vəzifələr qoyulmuşdur:

1. Yeni insan xəsiyyətinin hərtərəfli və əhəngdar inkişafını təmin etmək
2. xəsiyyətin formalaşması qanunauyğunluqlarını ələfə kara çıxarmaq
3. Qabaqcıl pedaqoji təcrübəni ümumiləşdirmək və yaymaq
4. Müəllimin tələfə-təbəy fəaliyyətinə nəzəri metodika əsasında il yib hazırlamaq
5. Gəncəslin tələfə-təbəy iştirak etmək.

Hər bir xələfə dünya mədəniyyətinin inkişafına öz töhfəsini verməmişdir. Bu mənadə böyüknən əslin təhsil və təbəy siyələ bələli yaranmış baxışların, nəzəriyyə və təcrübənin inkişafına təsir göstərən pedaqoji ideyaları bu vəyədə digər xələfənin müstəsnə xidmətlərinin nəticəsində hesab etmək olmaz. Elm və sənət hənsi ölkədə nəgəllir gələslin bütün insanlara əiddir. Ona görə xüsusi qeyd olunmalıdır ki, dünya pedaqoji fikrinin dəyər statusu qazanmış nümunələrini ayrı-ayrı seçilmiş xələfə və millət deyil, bəhrəmədəniyyətin məxsusdur. Ona görə də, bu tarixi-pedaqoji irsə dünya xələfləri tərəfindən eyni dərəcədə öyrənilməli, tədqiq və tələfələ olunmalıdır. İndiki dövrdə bu böyük əktuallıq kəsb edir.

Müasir pedaqoji n z riyy l r tarixi inki afin n tic sidir. T rbiy v t hsilin müasir n z riyy si bükülüb-örtülmü tarix, z ngin x zin v qiym tli m nb dir. Tarixsiz n z riyy , n z riyy siz s - m r li t crüb yoxdur. Keçmi l hazırkı dövr v g l c k arasında qar ılıqlı laq nin dinamikası bel dir. Buna gör d bizim bilik v t crüb miz zaman keçdikc el bir sasa çevril c kdir ki, g l c k n sil ona istinad ed r k öz övladlarına t hsil, t rbiy ver bil c k v eynil bizim kimi öz dövrünün t l bl rin uy un olaraq ld etdiyi n tic l rl bu t crüb ni z nginl dir c kdir. T ke bu gün deyil, g l c yi d rind n d rk etm k v qiym tli ndirm k nöqteyi n z rind n keçmi i yax ı bilm k lazımdır. Keçmi bu günl sıx ba lı oldu u kimi, bu gün d g l c kl sıx ba lıdır. Bir çox m s l l rd g l c k üçün z min t kil ed c k bu günün a illi, qabaqcıl fikirli ideyaları keçmi in müt r qqi irsi il ba lıdır. H min irs bu gün d insanın a lına, z kasına qida v qüvv t verir. Eyni zamanda g l c k üçün daha yax ı perspektivin yaradılmasına, t hsil v t rbiy nin daha optimal üsulunun tapılmasına yardım edir. M kt b v pedaqogika ideyalar v konsepsiyalar m cmusundan t dric n artıq elm çevrilmi dir. Pozitiv pedaqoji ideyalar tarixin ayrı-ayrı m qamlarında tez-tez öz h miyy tini itir r k aradan çıxmı , lakin sonralar ba qa kild özünü bürüz vermi dir. T hsil, t rbiy t chizatlarının inki afı müxt lif v ziddiyy tli olmu dur. Zaman keçdikc s viyy si, miqdarı v n tic l ri daha da yüks lmi dir. XX sr t hsil modell ri c r - yanlarının meydana çıxdı ı, t hsilin insanları pe kar f aliyy t v h yata hazırlanmasının ön plana ç kildiyi bir dövr kimi s ciyy l nır. n n vi t hsil n f rqli olaraq müasir t hsil model rinin, konsepsiyalarının sas ideyaları sad c olaraq t hsil alanların yadda nı n z ri faktlarla doldurma a yön lmi dir. n n vi t hsil d fakt v hadis l ri zb rl m y diqq t yetirilirdis , müasir m kt bin sas m qs di is r qab t qabil, t nqidi t f kkür malik, çevik idar etm t f kkürün malik, onu hat ed n t sirl r t nqidi yana maq bacarı na malik, s rb st q rar q bul etm k qabiliyy tin malik, d yi n rait çevik uy unla maq qabiliyy tin malik, m kda lıq etm , “ünsiyy tqurma”,

müst qil öz fikrini ifad ed bil n xsiyy t formalada dırmaqdır. Müasir t hsil sisteminin sas t r fi t hsilalana subyekt kimi yana maqla yeni insanın formalada masını c miyy tin sas m qs din çevirm kdir. Bu is insanların öz bacarıq v qabiliyy tl rinin realla ması üçün maksimum rait yaratma ı t l b edir. Müasir raitd ölk l rd t rbiy i inin sas m qs di böyü n n sild sil v t nda lıq keyfiyy tl rini formalada dırmaqdən ibar t olmalıdır. Çünki, t hsil insanın özünü v dünyanı d rk etm sinin t minatçısı rolunda çıxı edir. T hsilin h rt r fli v ah ngdar inki afına t kan verir. Buna gör d , t lim t hsil vasit sil xsiyy tin yetkinl m si prosesind daha üzvi amil çevrilir. İlk növb d , t hsil vasit sil xsiyy tin inki afı v t rbiy sinin daha optimal, s m r li, daha düzgün elmi saslarla qurmaq bar sind dü ün m k lazım g lir. nsan 3 c h td n t rbiy olunursa, o, xsiyy t bütövlüyün yiy l n bil r. Bunlar a a ıdakılardır:

- 1) m n vi-ruhi t rbiy ;
- 2) xlaqi v etik t rbiy ;
- 3) a lın, irad v xarakterin t rbiy si.

Bütün zamanlarda xlaq v m n viyyat xsiyy t bütövlüyünün meyarı kimi götürülmü dür. Az rbaycan pedaqoji-ictimai fikrind xsiyy tin m n viyyatı dedikd , bütün insanlı in xeyrin xidm t ed n ümumb ri m n viyyat n z rd tutulur. Müasir t hsil sistemind insanlara subyekt kimi yana maq onun unikal, f al, daxil n azad v m n viyyatlı bir xsiyy t kimi tanınması sas faktor kimi q bul olunur. F rdin imkanlılı ı dedikd , h r bir xsin t krarolunmazlı ı, b nz rsizliyi ba a dü ülmü dür.

Unikallıq f rdi xüsusiyy tl r v qabiliyy tl ri müxt lif olan agird kontingentl ri üçün variativ t hsil proqramlarının hazırlanması v t tbiqi yolu il t lim-t rbiy prosesl rini f rdi l dirm yi v differensiallı ı t min edir.

T hsilin keyfiyy tini yax ıla dırmaq v bununla da XXI srd ölk nin sosial, siyasi v iqtisadi t l batlarını t min etm k t hsil sah sind islahatın sas m qs di kimi qar ıya qoyulmu dur.

“Bu m qs dl Az rbaycan hökum ti maliyy üçün AB , ngilt r , Yaponiya, Çin, Almaniya, Rusiya, Hollandiya kimi

inki af etmi ölk l r l v Dünya Bankı, UN SEF, SOROS Fondu kimi t kilatlarla i birliyi qurmu dur. Odur ki, 1999-cu ild n T hsil Sah sind slahat Proqramı h yata keçirilm y ba lanmı v bu layih t lim-t rbiy prosesinin keyfiyy tinin yüks ldilm si v s m r liliyinin artırılması üzr t dbirl rin h yata keçirilm si istiqam tin yön ldilm dir. Bunun da m rk zind ilkin mü llim hazırlı ı, t hsilin m zmununun t kmill dirilm si, idar etm nin yenil dirilm si, maliy l m nin, qiym tli ndirm nin yeni modelinin i l nm si v sair durmu dur". (Bax: A.Mehrabov, .Abbasov, Z.Zeynalov, R.H s nov. Pedaqoji texnologiyalar. Bakı-2006, s h. 17)

Texnologiya yunan m n li söz olub, s n t sistemli yana ma dem kdir. Ba qa sözl texnologiya xüsusi sah l rd bilikl r sisteminin t tbiqi n tic sind xüsusi metodlardan istifad ed r k tap ır ı yerin yetirm k t rzi kimi d rk olunur.

D B YYAT

1. A amalyev R. Az rbaycan t hsilı XXI sr do ru: idar etm , prioritet, islahatlar. Bakı, 1998.
2. A ayev ., Talıbov Y., Eminov A., sayev . Pedaqogika. Bakı, 2006.
3. T hsil haqqında Az rbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, 2009.
4. lizad . Müasir Az rbaycan t hsilinin psixoloji probleml ri.
5. sg rov . T hsilimiz dün n, bu gün, sabah. Bakı, 2003.
6. Mehrabov A. Az rbaycan t hsilinin müasir probleml ri. Bakı, 2007.

II MÖVZU T L M TEXNOLOG YALARININ MAH YY T V M ZMUNU

PLAN:

1. **Pedaqoji texnologiyanın t lim prosesin yeni baxı kimi daxil olması**
2. **n n vi yana ma v texnologiyanın köm yi il t lim prosesinin idar olunmasındakı ba lca f rql r**
3. **m kda lıq (kollektiv) t lim texnologiyası**
4. **Layih l r metodu il t lim texnologiyası**
5. **Modullu t lim texnologiyası**

Pedaqogika texnoloji t lim prosesin yeni baxı dır. Bu baxı a gör t lim prosesi n n vi t limd n f rqli olaraq maksimum idar olunan proses olmalıdır. T lim texnologiyasının tarixi XX srin II yarısında bilikl ri yoxlamaq üçün texniki qur uların meydana g lm sind n ba lamı dır. Bir müdd t t lim texnoloji t limd texniki vasit l rd n istifad kimi ba a dü ülürdü. Aliml r bel hesab edirl r ki, texnikadan istifad daha çox informasiya verm k üçün köm kçi xarakter da ırır. Amma t dris prosesinin ayrı-ayrı m rh l l rind texnikanın t dris prosesin daxil edilm si aktiv inki af edir. Aliml r g l c kd mü l-lim v m kt bin köm yi olmadan öyr dici (t limedici) sistem- l rd n müst qil istifad olaca ını praqnozla dırırlar.

XX srin 50-ci ill rind n ba layaraq aliml rin axtarı ları ba qa istiqam t götürdü. N tic d t lim texnikası v texnizasiyası deyil, t lim texnikas v texnologizasiyası anlayı ları elmi dövriyy y daxil olur. Proqramla dırılmı t lim, daha sonra informatika, kibernetika v sistemli yana ma t lim prosesini texnologiya kimi ba a dü m k üçün bir sas oldu. T lim prosesin geni sistem kimi baxma a ba ladılar. Buraya m qs dl rd n tutmu , n tic l r n zar t q d r h r ey daxil oldu. Ba lca ideya öyr dici (t limedici) texnologiyanı ekranda canlandırmaq ideyası idi.

Müt x ssisl r v mü lliml rin özl ri, t limin texnikası ideyasına birm nalı münasib t b sl mirl r. Mü llim m yi h l d mexanikl dirilm mi l m yi olaraq qalır. Bir çox pedaqoqlar bel hesab edirl r ki, bu bel d olmalıdır, çünki yalnız canlı insan oxuda, öyr d bil r. Lakin t lim texnologiyasının inki afı göst rir ki, h r bir f nni öyr tm k üçün texnoloji prosesi yaratmaq mümkündür. Texnologiya üzr müt x ssisl r “Texnoloji proqramlar” t lim layih l ri i l yib hazırlayırlar.

Mü lliml r h min paketl r v layih l rl i l y n zaman m sl h tçi – t kilatçı funksiyasını yerin yetirirl r. Çoxlarına el g lir ki, bu hamının müq dd s saydı ı mü llimlik pe sin hörm tsizlikdir. Amma yadda saxlamaq lazımdır ki, bir çox mü lliml r metodistl rin onlar üçün hazırladı ı metodiki i l m l rd , d rs planlarından m mnuniyy tl istifad edirl r. Köhn m k m liyyatlarından azad olan mü llim sözün h qiqi m nasında pedaqoji i l , agirdl rin inki afı il m ul olur. T limd xsiyy tin, yaradıcılı m v mexanikl dirm nin nisb ti m s l si h qiq t n adi m s l deyil, h ll olunmalıdır. Bel likl , pedaqoji texnologiya dedikd , qabaqcadan verilmi xarakteristikalar üzr kompüter t limi üçün i l nib hazırlanmı , optimal, didaktik prosesl r ba a dü ülür.

Bundan ba qa, praktik planda pedaqoji texnologiya mü llimin h r hansı bir texnoloji c h td n i l nib hazırlanmı metodlar v priyomlar sistemini, n hay t t rbiy i inin metodikasını v metodlarını da ifad ed bil r.

Texnologiyanın köm yi il h ll olunan ba lıca problem t lim prosesinin idar olunmasıdır. n n vi “qeyri-t lim texnologiyası” metodlarının nöqsanları vardır. Qeyri mü yy nlik öyr nm m liyyatlarının az idar olunması m nims nilm nin yoxlanılmasının obyektiv v epizodik xarakter da ıması buna misal ola bil r.

n n vi yana mada mü llim teoremi öyr tm k, eri t hlil etm k, kvadrat t nlikl ri h ll etm k v s. m qs dl ri qoyur. Bu m qs dl r agirdl rin f aliyy tini t svir etmir. Texnologiyaya gör t limin m qs di agirdin v ziyy tini, onun bilikl rini,

fikirl rini, hissl rini, davranı mı d yi m kdir. Texnologiyanın v zif si t limedici sistemin bütün elementl rini öyr nm k v t lim prosesini layih l dirm kdir.

T hsil m kt bl rind geni yayılmı , lakin xsiyy tin h rt r fli inki af etm sind imkanları m hdud olan n n vi t lim texnologiyaları XX srin sonunda bir çox yaradıcı, yenilikçi pedaqoqlar t r find n t hsil d effektiv olmayan, h tta z r rli n tic l r ver n texnologiyalar kimi qiym tl ndirilm y ba landı. Bu cür qiym tl ndirm inki af etmi ölk l rd c miyy tin m lumatlılıq s ciyy sinin kifay t q d r yüks k olması il qiym t l ndirilirdi. T dris prosesind t hsil alanın h rt r fli xsiyy t kimi formala ması üçün yeni pedaqoji texnologiyalardan m q- s d uy un v kompleks kild istifad edilm si daha yüks k nailliy tl r ld etm y imkan verir. Burada m qs d v t limin m zmununa uy un texnologiyalar seçilm si v onların ardıcıl, qabaqcadan mü yy nl dirilm vaxtda yerin yetirm k m qs d - müvafiqdir. Hazırda müasir pedaqoji praktikada daha geni t tbiq olunan xsiyy työnümlü-inki afetdirici pedaqoji texnologiyalar a a ıdakılardır:

- 1) m kda lıqla t lim texnologiyası;
- 2) Layih l r metodu il t lim texnologiyası;
- 3) Modulla t lim texnologiyası.

Son ill r t dris prosesind istifad olunma a ba layan daha artıq maraq göst ril n t lim texnologiyasının mahiyy ti v m zmunu il bir q d r trafılı tanı olaq:

m kda lıqla (kollektiv) t lim texnologiyası – bu t lim texnologiyasında sas ideya n yis birlikd yerin yetirm k yox, birlikd öyr nm kdir. Kollektiv t lim texnologiyası XX s rin 80- cı ill rind n AB v srail pedaqoqları Ravin v onun agirdl ri t r find n i l nmi dir. Bu kollektiv qar ılıqlı t lim texnologiyasının a a ıdaki üstünlükl ri vardır:

- 1) Münt z m kild t krar olunan çalı malar n tic sind agirdl rd m ntiqi t f kkür v anlama v rdi l ri t kmill ir

2) ifahi nitq prosesində və görülmüş işlərin müzakirəsi zamanı ağırdır fikri fəaliyyət vərdiləri inkişaf edir, və illər qazandıqca təcrübə və bilikliəri aktuallaşır

3) Qruplarda işləyən hər bir uşağın özünə sərbəst hissədir, təlim tapırıqlarını özünə xüsusi tempdə yerinə yetirir

4) Uşağın öz işinin, həmişə kollektivinin işinin nəticəsi üçün məsuliyyət daşıyır

5) Uşağın öz xüsusi keyfiyyətini, imkan və qabiliyyətini qiymətləndirmək bacarığı formalaşır

6) Bu informasiyanın bir neçə müxtəlif tərtibatla müzakirəsi assosiativ tələpənin miqdarını çoxaldır. Bununla da mənim səmimiyyətim daha da möhkəmlənir.

Bu metodda qrupun əsas üzvləri mövzu üzərində yoldaşları ilə əlaqəli kəldirilirlər. Birlikdə qarşıya qoyulmuş vəsaitin nail olmağa çalışırlar. Tapırıqlar, onların yerinə yetirilməsi üçün ayrılan vaxt müxtəlif olur. Komandalar bir-birilə yarışırırlar, onlar müxtəlif müddətdə müxtəlif tapırıqlara cavab hazırlayırlar. Hər bir qrupun müvəffəqiyyətinin üzvlərinin fərdi məsuliyyəti və çalışqanlılığı ilə bağlıdır. Buna görə də qrupun bütün üzvləri çalışırlar ki, verilən tapırıq, materialları yaxşı mənimləyib bilsinlər. Kollektivlə iş zamanı müllimin əsas vəzifəsi uşaqları bilməkdən, bacarmamaqda günahlandırmaq və bunları sinifdə elan etməkdən deyil, onları bilmədiklərini və bacarmadıklarını öyrətməyə, istiqamətləndirməyə yol göstərməkdir. Onların fəaliyyəti müddətində müllim uşaqların gördükləri işlərlə əlaqəli, lazım gələndə ehtiyacı olan qrupa kömək etməlidir. Müllim öz köməkliyini xeyirxahlıqla, sakit tərzə etməli və bunu qrupda müzakirə apararaq uşaqlara tələp etməlidir. Hər qrupa verilən tapırıqın öhdəsində nə gələ bilməsin bunun 2 səbəbi var:

I. tapırıq həddən artıq çətin və mürəkkəbdir;

II. tapırıq işlənməyə üçün uşaqlarda möhkəm praktik vərdillər yaranmayıb.

Bütün bu hallarda müllimin pədaqoji ustalılığının artırılması istiqamətində iş aparılmalıdır.

Layihə işi metodu ilə təlim texnologiyası – Layihə işi metodu XX əsrin 20-ci illərində ABŞ-da Con Džui və onun ağırdı Kill Patrin tərtibatında işlənməlidir. Bu metodla fəaliyyət məqsədi uşağın fəaliyyəti ilə onun xüsusi maraqlarına uyğun qurulmuşdur. Metodun əsas mahiyyəti uşaqların işlədikləri bilikliərin həyatda onlara lazım olmasını göstərməkdir. Tədris prosesində ağırdən tanımayan, onun üçün həmiyyət daşıyan, real həyatdan götürülmüş məsələnin problemi həllənən, onun malik olduğu və işlənməyə bilikliərdən istifadə etməyə öyrədilir. Müllim yeni informasiyaların alınma mənbəyini göstərməyi və bu informasiyadan necə istifadə etmənin mümkün olduğunu deyib bilir, uşağı istiqamətləndirib bilir. Layihə işi metodundan uşaqlar fərdi, cümlə və qrup təlimində müəyyən vaxt ərzində müstəqil fəaliyyət göstərməyə, həmişə hansısa bir problemi həll etməyə yönəlir. Problemin həllində müxtəlif təlim metodları və vasitələri tətbiq edilmiş kimi yanaşma, həmişə müxtəlif elm, texnika sahəsində sınaqdan çıxması bilikliərdən interaktiv kəld istifadə etməsinə zərurət tutulur.

Müasir pədaqoji texnologiyaların bünövrəsi kimi layihə işi metodu-müxtəlif təlim vasitələri və informasiya texnologiyalarından istifadə etməklə reallaşır. Burada həmişə müasir (kompüter telekommunikasiyaları, elektron baza göstəriciləri, video və multimedia vasitələri, faks, video rabitə), həmişə nə nəvi (elm və məlumat kitabları, video yazıları və b.) tədris vasitələrində istifadə edilə bilər. Həmişənin layihə işi metodu bir kompleks problem üzərində yerinə yetirilir.

Modulla təlim texnologiyası – Təlimdə xüsusiyyətləndirilmiş konsepsiyaların reallaşdırılması, inkişafverici pədaqoji texnologiyaların layihə işi və praktikada tətbiqi onların müxtəlif rəitdə, müxtəlif mövzular üzərində sınaqdan çıxarılmasını, bu sahədə pədaqoji təcrübənin öyrənilməsinə tələp edir.

Məktəbdə tətbiqin geniş maraq göstərilən yeni pədaqoji texnologiyalardan biri də modulla təlim texnologiyasıdır. Təlimin modul texnologiyası dedikdə, uşaqların müstəqil olaraq

d r s d v d r s d n k n a r v a x t l a r d a m o d u l l u i p r o s e s i n d k o n k r e t t l i m m q s d l r i n n a i l o l m a s ı b a a d u ü l ü r .

G ö r k m l i t d q i q a t ç ı a l i m l r d n A . M e h r a b o v , . A a y e v , . A b b a s o v , Z . Z e y n a l o v , R . H s n o v v b . t e x n o l o j i y a n a m a n ı n s t r u k t u r u n u a q u l i v ü f u q i o l m a q l a i k i y e r b ö l ü r l r . B e l t e x n o l o j i y a n a m a n ı n a q u l i s t r u k t u r u n d a b i r - b i r i l l a q l i – m e t a , m a k r o , m e z o v m i k r o t e x n o l o g i y a l a r ı a y ı r m a q l a z ı m d ı r .

Matetexnologiya – s o s i a l p e d a q o j i s v i y y d t h s i l s a h - s i n d s o s i a l s i y a s t i h y a t a k e ç i r m y i m k a n v e r n ü m u m - p e d a q o j i (ü m u m d i d a k t i k , ü m u m t r b i y) t e x n o l o g i y a d ı r .

Makrotexnologiya v y a t h s i l s a h l r i ü z r t e x n o l o g i y a h r h a n s ı t h s i l s a h s i n i t l i m - t r b i y p r o s e s i n i n m ü y y n i s t i q a m t i n i , ü m u m p e d a q o j i v ü m u m m e t o d i k i s v i y y d f n n i n t d r i s i i l b a l ı f a l i y y t s a h l r i n i h a t e d i r .

Mezotexnologiya v y a l o k a l m o d u l t e x n o l o g i y a t l i m - t r b i y p r o s e s i n i n a y r ı - a y r ı h i s s l r i (m o d u l l a r ı) , x ü s u s i , d i d a k t i k , m e t o d i k v y a t r b i y n i n m ü y y n b i r p r o b l e m s a h s i i l b a l ı m s l l r i h l l e t m k ü ç ü n t t b i q o l u n a n t e x n o l o g i y a d ı r .

Mikrotexnologiya – p e d a q o j i p r o s e s i n s u b y e k t l r i a r a s ı n - d a k ı o p e r a t i v m s l l r i n , q a r ı l ı q l ı l a q l r i n , y a z ı v r d i l r i n i n h l l i i l b a l ı t e x n o l o g i y a d ı r . B e l t e x n o l o g i y a l a r a m i s a l o l a r a q y a z ı v r d i l r i n i n f o r m a l a d ı r ı l m a s ı , s u b y e k t i n (x s i y y t i n , t d r i s p r o s e s i n i n i t i r a q ç ı l a r ı n ı n) x s i k e y f i y y t l r i n i n k o r r e k s i y a s ı ü ç ü n t r e n i n q l r i n t k i l i i l b a l ı t e x n o l o g i y a l a r ı g ö s t r m k o l a r . (B a x : A . M e h r a b o v , . A b b a s o v , Z . Z e y n a l o v , R . H s n o v . P e d a q o j i t e x n o l o g i y a l a r . B a k ı - 2 0 0 6 , s h . 1 1)

D B Y Y A T

1. A a y e v . T l i m p r o s e s i : n n v m ü a s i r l i k . B a k ı , 2 0 0 6 .
2. Q a r a l o v Z . T r b i y (p r i n s i p l r , m z m u n , m e t o d i k a) , I , I I , I I I c i l d . B a k ı , 2 0 0 3 .
3. M r d a n o v M . A z r b a y c a n t h s i l s i s t e m i : r e a l v z i y y t , p r o b l e m l r v i s l a h a t i s t i q a m t l r i . B a k ı , 2 0 0 5 .

4. M e h r a b o v A . , A b b a s o v . , Z e y n a l o v Z . , H s n o v R . P e d a q o j i t e x n o l o g i y a l a r . B a k ı , 2 0 0 6 .
5. N z r o v A . , M m m d o v R . P e d a q o j i u s t a l ı q . D r s v s a i t i . B a k ı , 2 0 0 8 .
6. N z r o v A . , M o l l a y e v a E . M ü a s i r d ö v r ü n t h s i l p r o b l e m l r i . D r s v s a i t i . B a k ı , 2 0 1 1 .
7. T h s i l s a h s i n d A z r b a y c a n R e s p u b l i k a s ı n ı n s l a h a t p r o q r a m ı (1 9 9 8 – 2 0 0 4) . I k i t a b , B a k ı , 2 0 0 5 , I c i l d .
8. T h s i l h a q q ı n d a A z r b a y c a n R e s p u b l i k a s ı n ı n Q a n u n u . B a k ı , 2 0 0 9 .

III MÖVZU

T L M TEXNOLOG YASININ STRUKTUR V FUNKSIONAL KOMPONENTLER

PLAN:

- 1 **Praktik madaada texnologiya dedikdən baaadüülür**
- 2 **Tlim texnologiyalarını tkill ednba hca lam tlr**
- 3 **Pedaqoji texnologiyaların t snifatı**
- 4 **Pedaqoji sistemin t kmill dirilm sinin yolları**
- 5 **dar etm d böyük d yi ikliyin baa verm sinin s b bi**
- 6 **Pedaqoji texnologiyaların t kmill dirici funksiyası**
- 7 **T dris prosesind pedaqoji texnologiyalardan istifad nin yolları**

Praktik madaada pedaqoji texnologiya dedikd , h m d qar ıya qoyulmu m qsd uy un olaraq bilik, bacarıq, v rdi v münasib tlr formaladıрмаq v onlara n zar tih yata keçirm k üçün m liyyatlar kompleksi baaadüülür.

Pedaqoji texnologiyada mü llimin f aliyy tni a a ıdaki funksional komponentler ayırmaq olar:

- 1) Qnostik (idraki) komponent
- 2) Layih l dirici komponent
- 3) Konstruktiv komponent
- 4) T kilatçılıq komponenti
- 5) Kommunikativ (ünsiyy t) komponent

Bel likl , mü llimin tlim texnologiyalarını a a ıdaki m liyyatlar t kil edir:

- I. Bilikl ri toplamaq üçün (ld etm k) m liyyatlar
- II. T limin v t hsil-t rbiy nin m qsd l rini layih l - dirm k üçün m liyyatlar
- III. T lim v t hsil-t rbiy prosesini t kil etm k üçün m liyyatlar

IV. Bilikl ri agirdl r öyr tm k üçün m liyyatlar

Qnostik komponent daxildir: t lim, t hsil-t rbiy nin m qsd l ri, t dris etdiyi f nnin m zmunu bar d bilikl r, agirdl ri öyr nm k, t lim prinsipl rini v texnologiyalarını öyr nm k, öyr dici v t rbiy edici m l l r keçirm k v s.

Layih l dirici komponent. Uzaq m qsd l ri (pespektivl ri), m liyyatları, vasit l ri özünd birl dirir; layih l dirm cinsi f rql rn z r almaqla h yata keçirilm lidir

Konstruktiv komponent. Qar ıdaki m l ni hazırlamaq üçün m liyyatlar komplektini n z rd tutur

T kilatçılıq komponenti. M l l ri hazırlamaq v keçirm k üçün m liyyatlar komplektini n z rd tutur

Kommunikativ komponent. agirdl rl qar ılıqlı ünsiyy t prosesi zamanı f aliyy t üçün m liyyatlar komplektini özünd birl dirir.

Son iki komponent (kommunikativ v t kilatçılıq komponentl ri) bir-biri il sıx laq d dirl r.

Texnologiyaların müxt lif t snifatları var. Onlardan ikisi – pedaqoji v psixoloji texnologiyalar xüsusil qeyd edilm lidir. Pedaqoji texnologiyalarda m liyyatlar v h r k tlr fiziki c h t-d n hiss olunur. Psixoloji texnologiyalar gizli xarakter da ıyr. Bu, konkret insanın psixikasında baa ver n m liyyatlar v h r k tlrdir. Amma pedaqoji v psixoloji texnologiyalar arasınd a d qiq s rh ddi mü yy nl dirm k olduqca ç tindir.

Pedaqoji texnologiyalar a a ıdaki kimi t snif oluna bil r:

- 1) T lim texnologiyası
- 2) T rbiy texnologiyası
- 3) nki af texnologiyası
- 4) Diaqnostika texnologiyası

T lim texnologiyası dedikd , bilik, bacarıq v v rdi l ri formaladıрмаq üçün m liyyatlar komplekti baaadüülür.

T rbiy texnologiyası dedikd , nisbi, sabit v münt z m olaraq ümumil n münasib tlrin, m qsd yönlü formaladırması üçün m liyyatlar komplekti baaadüülür.

psixi af texnologiyası t lim v t hsil-t rbiy texnologiyası ilə əlaqəlidir. Psixi inki af dedikdə, qüvvəli bacarıqların formalaşdırılması, insan psixikasında hər hansı məhsulların (çıxarılması) çoxalmasını nəzərdə tutulur.

Beləliklə, bacarıqların formalaşması hərada baş verirsə orada da psixi inki af müəhlə olunur.

Fiziki inki af zamanı fiziki bacarıqların ticarət kimi özünü göstərir.

Diaqnostika texnologiyası pedaqoqların və ya psixoloqların uşağın məktəb hazırlığını diaqnostlaşdırmasıdır.

Pedaqoji texnologiyaların psixi materialı vardır. Məsələn, təlim prosesində predmetlərin və hadisələrin psixi obrazları bilikliyin psixi materialı hesab olunur. 12 növ analizatorun beyin qabığına informasiya orada 12 növ obraz yaradır. Deməli, bilikliyin əgirdərin psixikasında formalaşan obrazlardır.

gər bilikliyin psixi materialı obyektlərin və hadisələrin obrazlarıdır, inki afın psixi materialı psixi məhsullardır. Bu məhsullar psixi proseslərdə həyata keçirilir. əgirdərin psixi inki afı psixi proseslərdə yeni psixi məhsulların formalaşdırılmasını nəzərdə tutur.

Münasib tələtlə təhsil-tərbiyənin psixi materialını təşkil edir. Münasib tələtlərin təhsil prosesinin materialı olması üçün onlara aşağıdakı göstəricilərlə ölçülməlidir: həmişəlik görünməli; anlaşılan olmasına görünməli; sabit və müntəzəm olmasına görünməli; ümumiyyətlə dirici olmasına görünməli; oyadıcı qüvvə olmasına görünməli.

Münasib tələtlə insanın davranışında təzahür edən, o idarə olunanda təhsil prosesinin nəticəsi hesab olunur.

Cəmiyyət inki af etdikcə hər sahədə oldu kimi pedaqoji sahədə də yeni-yeni tələblər irəliləyir. Bu isə pedaqoji prosesin təkmilləşməsi, yeni məhsul, forma və metodların tətbiq etməyi zəruri edir.

Pedaqoji sistemin təkmilləşməsi iki yolla həyata keçirilir:

1. intensiv yol
2. Ekstensiv yol

Ekstensiv yol pedaqoji sistemin daxili ehtiyatlarını işlətməklə əlaqəlidir. Məsələn, yeni metodların tətbiq etməklə əgirdərin məhsullarını artırmaqla onları özünü təhsilə cəlb etməklə intensiv yoldur.

Ekstensiv yol pedaqoji proseslərdə vaxt vəsaiti cəlb olunmasını nəzərdə tutur. Məsələn, gənclərin məhsul vermək üçün təlim müddətini uzatmaq, proqramları genişləndirmək olar. Bu ekstensiv yoldur. Halbuki bunsuz da məqsəd nail olmaq mümkündür.

Pedaqoji prosesdə yeniliklərin miqyası müxtəlif ola bilər. Müəyyən bir metodu, formaları təkmilləşdirmək, yeni texnologiyalarını tətbiq etmək, yaxud təhsil-tərbiyə sistemini yeniləndirmək.

Respublikada hazırda islahatlar aparılır. Təhsilin maddi bazası, təhsil və tərbiyənin məhsulunda, metodikasında, müəllim-əgirdə münasib tələtlərin idarə edilməsi böyük dəyişikliklərə bəslənir. Azərbaycan milli dövlət quruculuğunun başlanması ilə pedaqoji nəzəriyyə və praktikada vəzirlər bəslənmiş stereotiplərin köhnəlikləri dərk edildi. Yeni pedaqoji konsepsiyalar, nəzəriyyələri irəliləyirdi. Yeni pedaqoji təfəkkür, milli qaynaqlar və ümumiyyətlə ictimaiyyətlərin zəruri yaranan məktəbin inki afında təsirlənən bilicilik konsepsiyaları, nəzəriyyələri meydana çıxdı.

əgirdənin bir psixi təməli formalaşması təhsil sisteminin əsas vəzifəsi hesab olunur. Bu köklü vəzifənin həyata keçirilməsi üçün təhsilin, təlimin inki afətdirici, tərbiyə edici, diaqnostik funksiyaların genişləndirilməsi ön plana çəkildi.

Pedaqogikanın metodoloji problemlərinə, strukturlarına dair yeni ideyalar, fikirlər, yanaşmalar formalaşdı. Bu dövrdə təhsil və tərbiyənin nəzəriyyəsi ciddi dəyişikliklərə bəslənir. Elmi pedaqogikanın qarşısında duran aktual problemlərdən biri əhəngdar psixi təməlin formalaşması məsələsidir.

Məlum oldu ki zaman-zaman bu bəslənən müxtəlif fikirlər və fərqli nəzəriyyələri yaranmışdır. Təlimin əsas məqsədi əgirdənin ümumiyyətlə dünyanın düzgün məhsulunu yaratmaq,

onların intellektual inki afını v t rbiy sini t min etm kd n ibar tdir.

T lim metodu bütövlükd pedaqoji prosesl rin ünsür- l rind n olub, dig r ünsürl rl v hd td çıxı edir. O t limin m q- s d v m zmununa xidm t edir. M qs d v m zmun d yi dikc metod v texnologiyalar da d yi ir.

Qeyri s m r li metodlarla yüks k t lim-t rbiy n tic - l rin nail olmaq olmaz.

Müasir d rs yalnız t dris v zif l rinin deyil, t lim, t rbiy v inki afın bir-biri il qar ılıqlı laq d oldu u kompleks v zif l rinin planla dırılmasını t l b edir.

T liml ndirici funksiya: Pedaqoji texnologiyaların bu funksiyası aparıcı v zif dir. Bu funksiyanın nailiyy t l ri d rsd qar ıya qoyulmu didaktik v zif y tam uy un olaraq demokratik v adekvat metodu seçm kd m zmun son d r c aydın v ifad li t min edilm sind özünü göst rir.

T rbiy edici funksiya: n n vi t lim prosesind t rbiy edici d rs d rsin mü yy n hiss sind onun üçün bilavasit lveri li raitin olması anda yerin yetirilir. Ad t n bir çox hallarda material izah olunub ba a çatandan sonra t rbiy vi n tic çıxarılır. T lim prosesind t rbiy vi i in t kili f aliyy td olan materialın m zmununda v dövlt ideologiyasından asılı olur. T lim metodlarının köm yi il sas t biy vi ideyalar kollektivçilik, m kda lıq, qar ılıqlı, yaradıcı v s. h yata keçirilir. Kollektiv f aliyy td xsiyy t l rarası laq l r möhk ml ndirilir. T lim prosesind t rbiy t limin metodik sistminin t kilind öz h llini tapır. T lim prosesind mü llim agirdin idrak f aliyy tini idar edir, onu inki af etdirir. nki afetdirici t lim ideali ensiklopedik, inki af etmi xsiyy t deyil, çevik, a illı, h r yeniliy c ld reaksiya ver n, g l c kd d rk etm y v müst qıl f aliyy t t l batları olan, yax ı b l dl m v rdi l rin , yaradıcı qabiliy- y t yiy l n n xsl rdir.

lk d f inki af etmi ölk l rd yaranmı yeni pedaqoji texnologiyalarla laq dar t lim metodları keç n srin yetmi inci ill rind m kt bl rd “Proqramla dırılmı t lim” adı il geni

t tbiq olunma a ba lanmı dır. Bu ölk l rd yeni pedaqoji texnologiyalar t lim metodları kimi proqramla dırıldı ı halda, bizim m kt bl rimizd bu metod düzgün qiym t l ndirilm di- yind n müs b t n tic verm mi dir. Lakin bütün bunlara bax- mayaraq, o ill rd n ba layaraq t dric n yeni pedaqoji tenolo- giyalarla laq dar proqram t l bl rinin rtl ri elmi-n z ri c h t- d n saslandırılmı v t tbiqin dair tövsiy l r hazırlanmı dır. Bel ki, n z rd tutulmu didaktik probleml r yüks k nailiyy t l r s viyy sind elmi-n z ri t hlil v h ll edil r k t tbiqi imkanları d qıql dirilir, mü llim normal i l m k üçün m ntiqi i ah ng- darlı ının yaradılması yolları mü yy nl dirilir, habel t dris prosesind mü llim- agird münasib t l rinin, birg f aliyy t, qar ılıqlı m kda lıq strukturları formala dırılır.

T lim texnologiyalarından istifad onun müxt lif növl ri – probleml t lim, i güzar oyunlar, modul t lim, Valdorar peda- qogikası, atalov pedaqoji sistemi, kompüter t limi v s. bunların hamısı t lim texnologiyalarının formaları kimi t hlil edilm lidir.

Hazırda respublikamızın bir sıra h r v k nd m kt b- l rind t limin yeni texnologiyaları sasında qurulan, yeni texnologiya metod v vasit l r saslanan d rs nümün l rini nümayi etdir bil n bir sıra qabaqcıl mü lliml rimiz vardır. Bu sah d mü lliml r neç ill rdır ki, öz ustalıqlarını artırırılar.

D B YYAT

1. Abbasov A., lizad H. Pedaqogika. Bakı, 2000.
2. Cabbarov R. T lim-t rbiy mü ssis l rinin idar olunması m s l l ri. Bakı, 2002.
3. Mehrabov A. v b. Pedaqoji texnologiyalar. Bakı, 2006.
4. N z rov A., M mm dov R. Pedaqoji ustalıq. Bakı, 2008.
5. N z rov A. “Müasir t lim texnologiyaları” f nni üzr proqram. Bakı, 2010.
6. Sadıqov F. Pedaqogika. Bakı, 2006.
7. “Qloballa ma v Az rbyacanda t hsilin aktual problem l ri”. Beyn l xalq Elmi-praktik konfransın materialları. Bakı, 2004.

IV MÖVZU
T L M TEXNOLOGİYALARININ TƏSNİFATI V
XARAKTER Kİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

PLAN:

1. **Pedaqoji texnologiyaların təhlilinin məktəb müəllimlərinin və psixoloqlarına kömək etməsi**
2. **Bəzi pedaqoji texnologiyaların təhlili; “fikirlərin hücumu” (məqsədlər)**
3. **Binar dərs (məqsədlər)**
4. **Qarışıqlıq nəzəriyyəsi (məqsədlər)**
5. **Pedaqoji texnologiya təlim prosesinin yeni baxış kimi**

Pedaqoji texnologiyaların təhlili məktəb müəllimlərinin və psixoloqlarına kömək etməlidir. Təlim prosesində ən səmərəli yol bu və ya digər situasiya üçün ixtisaslaşmış olan pedaqoji texnologiyaları tətbiq etməkdir.

Aşağıda bəzi pedaqoji texnologiyaların təhlili verilir:
“Fikirlərin hücumu” (məqsədlər).

1. **agirdlərin yaradıcı fikirlərini birləşdirmək kimi elm və ya təlim problemini həll etmək, “kollektiv beyin” yaratmaq**
2. **məhdudlaşdırma bacarıqlarını, qanuna tabelik vərdislərini təbii etməklə**
3. **agirdlərin yaradıcılığını inkişaf etdirmək.**

Bu texnologiya məktəbdə soruşulan zamanı yeni materialı öyrənməyə keçilməli materialı təkrar etməyə və ümumiləşdirməyə, problemləri həll etməyə, sinfin planlarını tərtib etməyə və b. hallarda tətbiq edilir. Bundan bütün fənlərin tədrisində istifadə etmək olar. Onun ardıcılığı, gedişibeldir:

- I. **agirdlərin mövzu, məqsədlər bildirilir və onlarda maraqlandırılır**
- II. **məhdudlaşdırmanın ümumi qaydaları bildirilir**
- III. **Qiymətləndirmə meyarları bildirilir**
- IV. **Elmi aspektlər və katib təyin olunur**

V. Müəllim və ya başqa aparıcı ilkin situasiyanı tərtib edir. O, deyir: “Uşaqlar, qarışıqlıqda tədris ilidir. Biz onu maraqlı keçiriblik. Amma onu necə keçirmək bizim özümüzün əsəlidir. İndi bizim hər birimiz tədris ilində ən ilmə ulmaq istədiyimizi açıq-aşkar deyə bilməlik. Sən deyiniz mənimlə təklif edin. Mənimlə olun ki, bütün təkliflər yazılacaqdır. Onların real və qeyri-real olması barədə düşünməyin, istədiyiniz fikri söyləyin. Bilin, başqalarının təkliflərini təhqir etməməkdir”.

Katiblər hər eyni yazı taxtasında yazırlar. Müəllimin və ya aparıcının davranışı xeyirxah olmalı, təhqirə yol verməməlidir.

VI. Başlanğıc informasiya ilə tanış olunur. **agirdlər** onu dinləyir, **agirdlər** isə aydın deyilsə, sual verib dəqiqləşdirirlər.

VII. **lav** informasiya verilir. Müəllim **gər** lazım **gəlirsə** son nəticəni bir daha qeyd edir.

VIII. **Fikirlərin hücumu** başlanır. Hər bir **agird** qısa iğvə təklifləri **sərbəst** formada çıxış edir. Hər bir təklif qısa formada lövhədə yazılır. **Ekspertlər** fikirləri qısa ifadə etməyə kömək göstərirlər, **katiblər** isə yazırlar. **Ekspertlər**, **katiblər** fikirlərin hücumunu müntəzəm olaraq müdafiə edirlər. **Dinləyicilərin** təkliflərinə heç kəs cavab vermir, heç kəs qiymətləndirmir, təhlil etmir, necə deyilirsə yazı taxtasına eldə yazılır. Hücumun müddəti 45 dəqiqədən çox olmur.

IX. **agirdlərin** fəallığı sönür, təkliflər **gəlir**, fikirlərin hücumu başa çatır.

X. **Ekspertlər** fikirlərin hücumunu təhlil edirlər, növbəti mərhələni tərtiblər bildirilir. Nəticələri **insənrizovka** (texnologiya) qurtaran kimi də bildirmək olar.

XI. Müəllim və ya aparıcı yekunda dırır və ümumiləşdirmələr aparır.

Tədris prosesində “Fikirlərin hücumu” texnologiyası tətbiq olunur, çünki bu çətin texnologiyadır. Bu texnologiya danımağ bacarığının, pozitiv emosiyaların, **agirdlərin** müsbət “mənim” konsepsiyasının, məhdudlaşdırma bacarığının – qanuna tabe olmaq bacarıqlarının inkişafına müsbət təsir edir. “Fikirlərin hücumu”nda müəllimin davranışından çox şey əsəlidir. **gər** o,

agirdin f aliyy tin neqativ qiym t ver rs onda bu texnologianın effektini heç endir r.

Binar d rs (m qs dl r).

a. F nl r üzr bilikl ri transformasiya s viyy sind öyr nm k

b. Mü lliml rin m kda lı nı inki af etdirm k

c. agirdl rd f nl rin bir-biri il ba lılı ı laq si, dünyanın tamlı ı bar d qid l ri formala dırmaqdır

Binar d rsin keçirilm sind bir neç mü llim i tirak edir.

Bu texnologiya daha çox mühazir l ri oxuyan zaman istifad olunur. Mühazir ni 2 ayrı-ayrı f nn mü llimi oxuya bil r. Bu texnologiyadan seminar m l l rind v müsahib ni keçir nd d istifad olunur.

Qar ılıqlı n zar t. (m qs dl r)

1. agirdl rin biliyini yoxlamaq

2. H r bir agird öz müv ff qiyy t l ri bar d yolda - larına m lumat verm k imkanı yaratmaq

3. Z if agirdl rin güclü agirdl r qar ısında olan inamsızlı nı aradan qaldırmaq

4. agirdl rin nitqini inki af etdirm k

5. Sor unu intensivl dirm k

6. “M n” konsepsiyasını t rbiy etm k

Qar ılıqlı n zar t müxt lif ya lı agirdl rl keçiril bil r.

Sor unun bu növünü t tbiq etm zd n qabaq cavablara qiym t verm k bacarı nı inki af etdirm k üçün agirdl rl hazırlıq i i aparılır. Bu zaman yax ı olar ki, I m rh l d agirdl r yalnız müv ff qiyy t diqq t versinl r. Cavabın düzgünlüyü, tamlı ı, fikrin d qiqliyi sas meyarlar kimi götürülür.

Qar ılıqlı n zar t a a ıdaki kimi aparılır:

1. Mü llimin mü yy n mövzu v m s l l r üzr qar ılıqlı yoxlama aparılaca nı x b r verir. Sınıf mü lliml r v agirdl r bölünür. Bir parta arxasında oturanlar müxt lif rollarda (biri mü llim, o biri agird) çıxı edirl r.

2. “ agirdl r” öz “Mü lliml r”-in cavab verirl r. Ba - qalarına mane olmamaq üçün cavab ver nl r astadan danı ma-

lıdır. “ agirdl r” cavab ver nd n sonra qiym t verilir. Qiym t l r yazılı da ola bil r. Bu m qs dl f rdi uçot v r qi a maq lazımdır. Qiym t ver rk n sinifd munaqi li v ziyy tin yaranmasına yol verilm m lidir.

3. agirdl r rollarını d yi bil rl r. agird rolunda çıxı ed nl r mü llim rolunda çıxı edirl r. agirdl rin yerl rini d d yi m k olar. Bu cütl r arasında g rginlik yaranan zaman edilir. H r d rsd cütl rin yerini d yi m k yax ı olar. Bu ünsiyy t dair sini geni l ndirm y köm k edir.

Qar ılıqlı n zar t korreksiya funksiyasını yerin yetirir. Bu güclü agird d n z if agird soru an zaman ba verir. Mü lliml r rolunda n z if agirdl r d çıxı etm lidirl r. Bu onlara güclü t sir edir.

Bu texnologiya mü llim t r find n yax ı hazırlanan zaman az vaxt t l b edir. Bunu yenilikçi pedaqoqlar t tbiq edirl r. Amma o kütl vi praktikada da geni t tbiq olunur. Bu sor u növü praktiki olaraq h r d rsd t tbiq oluna bil r.

Qar ılıqlı n zar t d n h m n z ri materialı yoxlayan zaman, h m d misalları h ll ed n zaman istifad etm k olar. D rsd qar ılıqlı n zar t l b rab r sor unun a a ıdaki ba qa növl rini d t tbiq etm k lazımdır. Yazı taxtası yanında ifahi cavab verm k, m tnd ki sas fikirl ri danı maq, özünüqiym t l ndirm v s. buna misal ola bil r.

g r mü llim sinfi idar ed , intizamı yarada bilmirs , qar ılıqlı n zar t id n istifad etm k olmaz. ntizamsızlıq rai- tind agirdl r ba qa i l rl m ul ola bil rl r. g r texnologiya düzgün t kil edil rs , onda qayda-qanunu t min etm k olar.

Qar ılıqlı imla. M qs dl r.

1) agirdl r müxt lif f nl r üzr (ana dili, d biyyat, riyaziyyat v b.) savadlı yamaq bacarıqlarını öyr tm k

2)Çalı maları yerin yetir n zaman m kda lıq bacarıqlarını formala dırmaq

3) F nn mara ı inki af etdirm k

4) Mü llimi d ft r yoxlamaq i ind n azad etm k.

Qarılıqlı imla ibtidai siniflərdə savad təlimində sonra və bəzi digər ikliklərlə yuxarı siniflərdə istifadə olunub. Onda ağıllı kimi keçirilir:

1. Hazırlıq dövrü:

mlar üçün müxtəlif mətnlər hazırlanır. Köhnə qəzet və jurnallardan 4-12 sətir həcmində mətnləri kəsib götürülür. Mətnlərin məzmunu ağıllı üçün maraqlı olmalıdır. Onların çətinliyi sinfin hazırlıq səviyyəsinə asılıdır. İbtidai siniflərdə imla qısa (20-35 söz), yuxarı siniflərdə isə böyük həcmdə olur. Hazırlanmış mətnlər kartona yapışdırılarsa yaxşı olar. Bu işi müəllim, həmdə ağıllı görüb bilər.

2. ağıllı rindən ibarəti:

Hər bir ağıllı imla mətni olan bir kartoçkanı götürür və onu səssiz oxuyur.

- Müəllim bütün ağıllı rindən ayrılır
- Hər bir cümlə ağıllı rindən biri öz mətninin birinci cümləsinə hündürlən oxuyur, II ağıllı rini axıra qədər dinləyir
- Dinləyən ağıllı cümləni diqqətlə oxuyur və o, cümləni dəftərinə yazır. Yazan ağıllı mətn baxmaq olmaz. Beləliklə, II, III və IV cümlələr mətnin axırına qədər oxunur
- Sonrakı mərhələdə rollar dəyişir. Və yazan ağıllı öz mətnini o biri ağıllı diqqət edir, o isə yazır
- mlar qurtarandan sonra ağıllı rindən bir-birlərinə verirlər və kartoçkalarsız yazıları yoxlayırlar. Səhvlər ya il pasta ilə düzəldilir;
- Sonrakı mərhələdə ağıllı rini müstəqil surətdə kartoçkalar üzərində öz yollarının imlalarını yoxlayırlar. İndi isə səhvlər qırmızı pasta ilə düzəldilir
- Sonra ağıllı rini imlaları birgə yoxlayırlar. Səhv buraxan ağıllı o biri ağıllı rini nəzarətində ifahi təhlil aparır, II ağıllı rini ona kömək edir.
- Hər bir ağıllı dəftərində səhvlərin təhlilini yazır

– ağıllı rini bir-birinin dəftərini götürür, imlalara bir daha baxır və öz qolunu çəkirlər.

Bəzi situasiyalarda ağıllı rini qiymət yazmaı da təklif etmək olar. Lakin bu

prosesin “+” və “-” cəhətləri vardır. Bir tədrisdə ağıllı rini qiymət yazanda onda məsuliyyət hissi yaranır, digər tədrisdə isə qiymətli yazılarda ağıllı rini yoldaşına, həmdə texnologiyaya neqativ münasibət yarada bilər.

Bununla da cüt-cüt işləməyə başlayırlar. Onun işi tirəçiləri mətnləri bir-birinə qaytarırlar. Hər bir ağıllı rini işi yeni yollar tapır. Bəzən müəllimin özü yeni cümlələr təklif edir. Bunu ancaq zəruri hallarda etmək lazımdır. Sonrakı mərhələdə qoşulma davam edir.

Müəllim sınıflar arasında gəzərək qoşulma işini ağıllı rini müəhd edir, səhvləri necə təhlil etmək barədə məsləhətlər verir, geridə qalan ağıllı rini diqqət yetirir.

Tədrisi seçmək maraqlı pedaqoji andır. Bu vaxt qarılıqlı anlaşma yaranır, statuslar və səmimiyyət artırılır.

mlar mübadiləsi və qarılıqlı öyrənmə zamanı ağıllı rini bir-birinin iş üsulunu, biliklərini xz edirlər. Bu texnologiyayı düzgün tətbiq etməndə onu riyaziyyat, fizika və digər fənlərin üzərində aparmaq olar. Bu imlanın bir növü də onun ifahi formasıdır. Suallar ifahi formada səmimiyyət artırılır, yazılması barədə sorulur. Müsahib sözü də diqqətlə ifadə edilir və onu nə üçün belə yazılmasını izah edir. Bu forma qısa vaxtda böyük həcmdə materialı yoxlamağa imkan verir. Bu formanın “sas” cəhəti ondan ibarətdir ki, burada öyrənilən materialın görmə və hərki yadda saxlanması başa vermir. Bu mənadə ifahi qarılıqlı imla, yazılı qarılıqlı imlanı vəzədlə bilməz.

Burada öyrənilən materialın görmə və hərki yadda saxlanması başa vermir. Yeni elmi pedaqoji dəbiyyatda çoxlu sayda pedaqoji texnologiyanın təhlili verilmişdir. Adları: “Sınıf materialının zərər öyrənilməsi”, “Səhvləri axtarıram”, “konspekt-mühazirə”, “mühazirə-diskussiya”, “mühazirə-məsələ”, “kəşfiyyətli mühazirə”, “tap, kimin haqqında danışırıq”, “mətəhana

hazırlıq”, “beyin hücumu”, “generatorlar – tənqidçilər”, “buraxılış və rəqəbiyyət”, “insan təhlil edirik”, “özünüqiymləndirmə”, “metodların mübadiləsi”, “fikirlərin sintezi”, “yaratıcı test”, “öz yerində oturmaqla sakit cavab vermək” və s.

Biz ancaq 4 texnologiyanın təhlilini verməklə kifayətlənirik. Bu texnologiyaları bəzən yanlış olaraq “fəal təlim metodları”, “interaktiv metodlar” kimi təqdim edilirlər. Əslində həmin texnologiyalardan əlverişli olan metodlardan istifadə edilir. Təlim prosesinin yeni, qeyri-ənənəvi elementləri daxil etməklə metodların fəallaşdırma imkanları və öyrənmə prosesinin effektivliyi yüksəldilir.

Pedaqoji texnologiya təlim prosesinin yeni baxışdır. Bu baxışa görə təlim prosesi ənənəvi təlimdə nəfərqli olaraq maksimum idarə olunan proses olmalıdır. Müasir pedaqoji texnologiyaların tarixi XX əsrin II yarısında bilikli yoxlamaq üçün quruların meydana gəlməsindən başlanılır. Bu müddət təlim texnologiyası təlimdə texniki vasitələrdən istifadə kimi başa düşülürdü. Alimlər hesab edirdilər ki, texnikadan istifadə daha çox informasiyanı vermək üçün köməkçi xarakter daşıyır. Amma tədris prosesinin ayrı-ayrım rəhbərlik rind texnikanın tədris prosesinə daxil edilməsi aktiv inkişaf edir. Alimlərin gələcəkdə müəllim və məktəblərin köməyi olmadan öyrədici, təlimədiçi sistemlərdən müstəqil istifadə olunmasını proqnozlaşdırırlar. Pedaqoji texnologiyanın yaradılması və tətbiqi üzrə spesifik prinsipləri müəyyənləşdirmək və onların pedaqoji-psixoloji təlimini vermək olduqca vacibdir. Pedaqoji dəyişmədə müxtəlif spesifik prinsiplər verilmişdir. Bunlar aşağıdakılardır:

1. Tərbiyə edici təlim prinsipi

Hər hansı pedaqoji texnologiyaların strateji məqsədləri xüsusiyyət xarakterlərini formalaşdırmaq olmalıdır. Deməli, burada münasib tələtərbiyə edici təlimin psixi materialı hesab olunur.

Burada 3 qrup münasib tələtərbiyə edici təlimlər kəlar:

- 1) Qanunatabelik münasib tələtəri
- 2) məhkəməlik münasib tələtəri
- 3) “Mən” konsepsiyası

Təlim prosesi uşaqların psixikasına təsir edən xarici konstruksiyadır. Bu proses müəllimin, uşaqların, didaktik materialların tarixində nə ibarətdir.

2. inkişaf edici təlim prinsipi

Pedaqoji texnologiyaları tətbiq edən zaman tərbiyə edici sistemlərin tələtərbiyə ilə yanaşı, onun inkişaf edici tələtərbiyələndirilməklə yanaşı keçirmək də yaxşı olar. Uşağın psixi tələtərbiyələrində artım hissə olunmalıdır. Emosional və intellektual sahənin əngədar inkişafını təmin etməklə lazımdır. intellektual sahənin emosional sahəni sıxışdırması insanda soyuq münasib tələtəri yaranmasına, insanlara sevinc bəx etməklə, sevinclik olmaq bacarıqlarının olmamasına gətirib çıxarır.

3. Tələmə müəffəqiyyət qazanmaq prinsipi

Müəffəqiyyət qazanmaqdan ötrü situasiya yaratmaq uşağı daha böyük nəticələrə nail olmağı stimullaşdırır. Uşağın keçmişini öyrənmək üçün böyük məksədlə etməklə lazım gəlir. Makarenko uşağı koloniyaya qəbul edəndə keçmişini öyrənməyə tələtərmirdi. O hər bir uşaq üçün mələtəlim texnologiyası ilə yib hazırlamışdı. Bu müəffəqiyyət qazanmaq üçün situasiya yaranmaqdan ibarətdir. O həmişə üçün, o cümlədən ağırd üçün psixi enerji mənbəyini – yemək, istirahət, yuxu, nəfəs alma, fiziki hərəkətlərlə tələtədiyi qənaətinə idi.

4. Bütün uşaqlarla məsələ prinsipi

Mühüm vəzifədən biri hər bir dərəcə bütün uşaqlara öz müəffəqiyyət tələtəri bərdəmələməklə verilir. Bütün ağırdrlə məsələ prinsipi ağırdi hər dərəcə hazır gələtəymə stimullaşdırır. Seçmə yolu ilə soruşu aparanda ağırdrlə oyun qaydalarını təmənimləyir, dərəcə hərədnəbir hazırlayırlar. Bələklə, sinifdə tələtəblə formalaşdır. ağırd bələklə fikirlər: gələtəməndən iğnə nəticələtəri soruşu mayacaqsa hərədnəfələtəmə hazırlamağın nəhəmiyyəti var. ağırdrlə dərəcə gələtəndən bir neçə hətə sonra ünlü və ünsüz surətdə nəticələtəy gələtərlər. Bu prinsipi lazımı rait yaratdığı halda hərətə keçirmək olar. Hərətəyən və ləv tapırıqları uşaqların gücünü müvafiq olmalıdır. Tapırıqlar verən zaman bələfələtəndən zərə alınmalıdır. Çox tələtəssüf ki,

m kt bd ev tapırıqlarının d qiq h cmi yoxdur. Bu i d mü lliml r müxt lif cür h r k t edirl r.

5. Münt z m olaraq t krar etm k prinsipi.

T dris materialı il ilk d f tanı olandan sonra onu bir neç d f t krar etm k lazımdır. 1-2 d rsd n sonra keçiril n materiala qayıtmaq lazımdır. Burada sual yarana bil r: b s vaxtı haradan tapaq? Axı, çox zaman bu proqramda n z r alınmır. Problemi proqramda h ll etm k olar. l rzind keçiril n materiala qayıtmaq v sas fikirl ri t krar etm k lazımdır. D rs ilin öt n t dris ilind keçiril n materialın t krarı il ba lamaq lazımdır. Yay rzind çox ey agirdin yadından çıxır. Normal v sa lam psixika bel qurulmu dur. T krar etm diyimiz h r hansı m lumat üurdan çıxıb üuraltıya keçir v yaddan çıxır. Ona gör d bilikl ri aktualla dırmaq üçün t dris ilinin v v lind onları t krar etm k lazımdır.

6. Optimal psixi g rginlik prinsipi.

H m agirdl r, h m d mü lliml r üçün z ruridir. agirdi h m h dd n artıq yükl m k, h m d az yükl m k pisdir. agird az psixi g rginlik raitind inki af etmir. Bu t l bi mü llim d aid etm k olar. g r mü lliml r d rsd h r eyi özl ri etm k ist yirl rs , bu mü lliml rin psixi c h td n yükl nm sin g tirib çıxarır. Odur ki, agirdl r daha çox s lahiyy t l r verm k lazımdır. Onları t dris prosesinin idar olunmasına c lb etm y imkan ver n bir çox texnologiyalar vardır.

7. T dris prosesind agirdl rin maksimum i tiraki prinsipi.

Bu prinsip d rsd agirdl ri müxt lif növ f aliyy t c lb etm yi n z rd tutur. Bu m qs dl qar ılıqlı sor u keçirilir. Yaranan probleml r, cavablardakı k m-k sirl r aradan qaldırılır. Burada prinsip bel dir: agirdl rin gör bil c yi i i mü llim görm m lidir. Bu prinsip mü llimi artıq yük d n azad etm y imkan verir. agirdi vacib f aliyy t c lb etm k onu n inki inki af etdirir, h m d t rbiy edir. T dris prosesind real f aliyy td u ur qazanmaq situasiasını yaratmaqla t limin t rbiy - edici, inki afetdirici m qs dl rin müv ff qiyy t l nail olunur.

8. T limd yaxın inki af zonasına oriyentasiya prinsipi.

g r u aq çalı manı yerin yetir bilmirs onda t limi h min u a m inki afına, s viyy sin endirm k lazımdır. g r agird f aliyy tind ki qüsuru düz ld bilmirs , onda ona irad tutma a ehtiyac yoxdur. Çünki bu irad onun inki afına heç bir t sir göst rm y c k. g r göst rmi olarsa bu neqativ t r fd n (u aqda onu hat ed n adamlardan intiqam almaq hissi formala a bil r) özünü t zahür ed c kdir.

9. Mü llim v agirdl rin vahid m qs dl r üçün birl m si prinsipi.

Bu i prinsipi m qs dl ri, texnologiyaları agirdl r zorla q bul etdirm m lidir. T dris prosesini t kmill dirm k üçün müzakir l r keçirm k olur. T lim prosesinin texnologiyası mü llim v agirdl rin f aliyy tinin birg m hsulu olmalıdır. Amerika m kt bl rind komisiyalar yaradılır. H min komisiya mü llim v agirdin bu c miyy td birl m sidir. Bir qrup mü llim bir sinfin agirdl ri il birl ir, onlar arasında müqavil ba lanır. Müqavil d agirdin v mü llimin ayrılıqda n y cavab ver c yi göst rilir. Amerika m kt bl rind aparılan sorunun tic l ri göst rir ki, bu forma agirdl rin xo una g lir. Onlar qay ı hiss edir. Mü llimin öz nailiyy t l ri üçün böyük m suliy t da ıdı ı göst rilir.

Pedaqoji texnologiyaların t hlili m kt b r hb ri v m kt b psixoloquna köm k etm lidir. T lim prosesind n s m r li yol bu v ya dig r situasiyada n lveri li olan pedaqoji texnologiyanı t tbiq etm kdir. ndi biz b zi pedaqoji texnologiyanın t hlilin baxaq:

1. “Fikirl rin hücumu” (M qs dl r) – agirdl rin yaradıcı fikirl rini birl dirm kl elmi v ya t lim problemini h ll etm k. “Kollektiv beyin” yaratmaq

2. m kda lıq etm k bacarı ımı, qanunatabelik v rdi - l rini t hlil etm k

3. agirdl rin yaradıcılı ımı inki af etdirm k

Bu texnologiya m kt bd sor u zamanı yeni materialları öyr nm kd , keçmi materialları t hlil etm kd v ümumil -

dir nd , problemi h ll ed nd v ba qa hallarda t tbiq edilir. Bundan bütün f nl rin t drisind istifad etm k olar. Onun ardıcılı ı gedi atı bel dir.

1. agirdl r mövzu, m qs d bildirilir, onlarda motivasiya yaradılır.

2. m kda lı m ümumi qaydaları bildirilir.

3. Qiym t l ndirm meyarı bildirilir.

4. Elmi aspektl r v m qs dl r t yin olunur.

5. Mü llim v ya ba qa m sul xs ilkin situasiyanı rh edir. O, deyir: U aqlar, qar ıda t dris ili durur. Biz onu maraqlı keçir bil rik. Amma onu nec keçirm k bizim özümüz d n asılıdır. ndi bizim h r birimiz t dris ilind n il m ul olmaq ist diyimizi açıq-a kar dey bil rik. st diyiniz t snifl ri t klif edin. Bilin ki, ba qalarının t klifini t nqid etm k olmaz.

6. Ba lan ıc informasiya il tanı olunur, onu dinl yir, g r hansı m s l aydın deyils sual verib d qiql dirirl r.

7. lav informasiya verilir, g r lazım g l rs mü llim son n tic ni bir daha qeyd edir, “fikirl rin hücumu” ba layır. H r bir t klif qısa formada yazılır, ekspertl r fikirl ri qısa ifad etm y köm k edirl r. Katibl r is yazırlar. Ekspertl r, katibl r “fikirl rin hücumu”na münt z m olaraq müdaxil edirl r, dinl yicil rin t klifin heç kim cavab vermir, heç kim t hlil etmir, nec deyilirs , yazı taxtasına el d yazılır, hücumun müdd ti 45 d qiq d n çox olmur.

8. agirdl rin f allı ı sönür, t klifl r g lmir, fikirl rin hücumu ba a çatır.

9. Ekspertl r “fikirl rin hücumu”nu t hlil edir, növb ti m l d n tic l r bildirilir.

10. Mü llim v ya m sul xsl r yekunla dırırlar v ümumil dirm l r aparırlar.

T dris prosesind “fikirl rin hücumu” texnologiyası az t tbiq olunur, çünki bu ç tin texnologiyadır.

D B YYAT

1. B d lova A. Pedaqogikanın müasir probleml ri. (Magistrl r üçün proqram). Bakı, 2009.

2. H s nov A., A ajev . Pedaqogika. Bakı, 2007.

3. Mehrabov A. v b. Pedaqoji texnologiyalar. Bakı, 2006.

4. M rdanov M. Az rbaycan t hsili yeni inki af m rh l sind . Bakı, 2009.

5. N z rov A. “Müasir t lim texnologiyaları” f nni üzr proqram. Bakı, 2010.

6. Sadıqov F. Pedaqogika. Bakı, 2006.

7. T lim-t rbiy iinin t kmill dirilm sind v humanistl dirilm sind yeni forma, metod, üsul v siteml rin t tbiqi t crüb sind n (Prof. . .A ayevin redaktorlu u il), Bakı, 1997.

V MÖVZU

T L M D NTERAKT V METODLAR V F AL T L M METODLARI PROBLEM

PLAN:

1. Hazırda interaktiv metodlar, f al t lim metodları, t lim texnologiyaları anlayı larına tez-tez rast g lm yin s b bl ri
2. Yeni anlayı kimi meydana çıxan “interaktiv pedaqogika” ifad sinin konkret m nası
3. T lim prosesind agirdl r arasında laq , qar ılıqlı t sir v m kda lı m sas s b bi

Hazırda interaktiv metodlar, f al t lim metodları, t lim texnologiyaları anlayı larına tez-tez rast g lirik. Xarici beyn l xalq t kilatlar, milli qurumlar, müasir t lim metod v texnologiyalarının t bli i mü lliml r arasında yayılması il laq dar 10 ild n artıqdır ki, seminarlar, mühazir l r, layih l r keçirirl r.

Öyr nil n yeni t rz, metod, vasit v yana malar yaradıcılı ı, müst qilliyi inki af etdirm kl yana ı, insan xsiyy tini, onun insanlara, t bi t , c miyy t münasib tini, m n vi dünyasını v s. inki af etdirm li, z nginl dirm lidir.

vv lc , interaktiv sözü haqqında: “interaktiv” anlayı ı ingilis dilind n dilimiz , o cüml d n dig r dill r keçm dir. Hazırda “interaktiv pedaqogika”, “interaktiv t lim”, “interaktiv” t lim metodları” v yaxud, yı cam olaraq “interaktiv metodları” ifad l rin tez-tez rast g lirik.

Yeni anlayı kimi meydana çıxan “interaktiv pedaqogika” ifad sini ilk d f 1975-ci ild alman t dqiqtçısı Hans Frits i l tmi dir. Alimin t dqiqtçılarında interaktiv prosesin m qs di bu proses i tirakçılarının davranı modelini d yi dirm k v yaxıla dırmaqdır. O, interaktiv metodlar haqqında interaktiv t rbiy prosesini kimi danır. Bel ki, alim gör t limd interaktivliyi mü llim v agirdin qar ılıqlı t sir – m kda lıq qabiliyy ti kimi izah etm k olar. nter – (ingilis dilind Enter) – ara (insanlar

arası), qar ılıqlı (insanların qar ılıqlı anla ması, m kda lı ı, i i) v s. kimi ba a dü ülür. Metod olaraq interaktivlik t lim prosesind mü llim v agird arasında i in gedi ind n – mövzudan, rhd n, dialoqdan, rollu oyundan h min anda meydana çıxan yana ma, izah v s.-dir. Y ni, bu t rz ir lic d n planla dırılmaz, i in – t lim prosesinin gedi i bu m qamı ortaya çıxarır v daha çox agirdin müst qilliyi müdaxil si il ba verir.

Dig r t r fd n, interaktivlik agirdl rin özl ri arasında da ola bil r. sas c h t odur ki, bu prosesd m kda lıq ed n, öyr n nl r v öyr d n eynihüquqlu mövqed dayanırlar. T bii ki, mü llim öyr d n olaraq t kilatçılıq, koordinator, m sl h tçi, fasilitator funksiyasını yerin yetirir. agirdl rin i l rin müdaxil etm d n probleml ri qoyur, istiqam r verir, n zar t edir, axtarı strategiyasını hazırlama a köm k edir, amma t lim tap ırıqları üz rind u aqlar özl ri birlikd öz aralarında mübahis ed r k, diskussiya apararaq i l yirl r.

Bununla yana ı, h r bir agirdin öz fikri, ideyası olur. Mübadil n tic sind fikirl r d yi ir, ideyalar t z l nir. Bel likl , psixoloji abu-hava d yi ir. Qrupdakı z if agirdl r d müzakir d f al i tiraka qo ulurlar: m s l l rin müzakir si v kollektiv müzakir nin gedi ind biri-birini dinl m y alı ırlar.

H r bir t lim tap ırı ının bu cür h lli vasit sil onlar idraki axtarıcılıq taktikalarını t kmill dirir, t limd öz müv f f qiyy t formulu h r k sin özü qurur.

Bel likl , t lim prosesind agirdl rarası laq , qar ılıqlı t sir v m kda lıq sas olur. T lim n tic si t lim prosesi i tirakçılarının qar ılıqlı qüvv si il ld edilir, agirdl r t lim n tic l rin gör öz üz ril rin qar ılıqlı m suliy t götürürl r.

Bunlar imkan verir ki, agirdl r:

- Biliyi qavrama prosesini daha anla ılıqlı etsinl r;
- Öz fikrini formala dırma ı, onu düzgün ifad etm yi, öz nöqtəyi-n z ri saslandırma ı, müzakir l dirm yi v sübut etm yi öyr nirl r;
- Dig rini e itm yi, dinl m yi, alternativ fikr hörm t etm yi öyr nirl r;

- Müxtəlif sosial və ziyətli modellərdən istifadəni, müxtəlif həyat və ziyətli rəqəmlərlə və bu həyatı duymaqla öz sosial təcrübələrini zənginləşdirirlər;
- Qrupda konstruktiv münasiblər qurma, burada öz yerini müəyyənləşdirməyi, konfliktlərdən qaçma, onları həll etməyi, kompromis axtarma, dialoqa səs verməyi öyrəndirlər;
- Təlim materiallarını təhlil edir, onlara yaradıcı yanaşırlar;
- Problemin ümumi həllini tapırlar;
- Layihələrini fəaliyyətinə, müstəqil işləməyə, yaradıcı işlər görməyə əhəmiyyət verirlər.

İnteraktiv metodlar müəllim və tələməkdəlikni reallaşdırır, onları konstruktiv qarılıqlı əlaqədə saxlayır, dərsdə psixoloji iqlimi sağlamlaşdırır, xoşabüvə yaradır.

Azərbaycanda interaktiv metodlarla işləyən az sayda olan müəllimlərin iş təcrübəsi xarici təcrübələrinə nisbətən zəifdir. Lakin təlim prosesində məsləhətə yanaşma tam təqəddir köçürmə olmamalıdır. Hər bir fəal, işgüzar Azərbaycan müəllimi tələmərin sosial vəziyyətini, ictimai mühitini, milli mentalitetini, adət-nənələrini, fərdinin, mövzunun fundamentallığını və ya praktikliyini, fərdi rəqəmlərləni, həyata bilgilərin inteqrasiyasını, ya və anlayış həyat təcrübəsi sənəyi və pedaqoji-metodik, psixoloji-iradi xüsusiyyətlərini nəzərə almalı, prosesin təkilən yaradıcı yanaşmalıdır.

Qeyd edək ki, interaktiv təlim metodlarından həmişə istifadə etməklə onun təsirini azalda bilməz. Hər qıç təlim üçün metod və texnologiyalar qarıya qoyulmuş qəsd və rəitdə asılı olaraq seçilməlidir. Ona görə də müəllimlərin qəsd və rəitdə asılı olaraq seçilməlidir. Müəllimlərin fərdinin, mövzuya, tələmərin təcrübə və bilik sənəyi görüb bütün təlim modellərindən müxtəlif metodika və texnologiyalardan istifadə etməlidirlər. Əsas odur ki, təlim uşaqlarını inkişaf etdirsin. Onlara düünmə, müstəqil fikir söyləmə, biliklərini tətbiq etmə bilmək bacarıqları

əla olsun. Onlarda ünsiyyət, anlayış mədəniyyəti, öz problemlərini həll etmə bilmək qabiliyyəti formalaşdırın.

Deməli, interaktiv təlim dedikdə, dərsdə yaranan, təlim prosesində meydana çıxan, tələmə rəqəmləri öyrənmə ünsiyyəti və mədənliliyi, müəllim – tələmə birliyinə zərər tutulur.

Çəvik düşündürücü iştirak fəallığını doğurmayan metodlar uşaqların marağını təmin etmir, onları canlandırmır, fəaliyyət qoymur. Digər tərəfdən, hər bir uşağın (tələmənin) öz ideali, marağı, həyata hazırlıq istəyi var. Belə ki, təlimin həmişə məzmunu, həmişə metodları bu istəyi təmin etməlidir. Daha bir əhəmiyyətli, vətəndaş həsilə və tələməsinin aktualıdır.

Bütün bu rəqəmlər müasir təlimin məzmunca metod və texnologiyalara görə yenilənməsinə zərərli deyildir.

Pedaqoji prosesdə bəzən yeniliklərdən biri də təlimdə tələmə ediciliyin daha da artmasıdır. İnteraktiv təlim tələmə bilik vermə prosesində həmişə onları iradə, xlaq, qabiliyyət, estetik, mədənlilik, hüquq, ekoloji, iqtisadi və digər əksoloji dəyərlər yönündə inkişaf etdirir, formalaşdırır.

Yeni tələmə cavab vermə pedaqoji kədr olmadan tələmə yenilik sənəyi qaldırmaq mümkün deyildir. Hər şey müəllimlərin, tələmə idarə edən insanlardan, onların vətəndaşlıq əməliyyatından, ləyaqət, mədənlilik, mədənlilik və müasir tələmə cavab vermə peşəsi – ixtisas hazırlığından asılıdır.

Fəal və interaktiv metodlar bir-birilə sıx bağlıdır, amma tam eyni deyillər. İnteraktiv metodların hansı prosesdə zərərli çevrildiyini iradə qeyd etməlik. Bəs, fəal təlim metodları nədir?

Bu anlayışı XX əsrin 80-ci illərindən Azərbaycanı işlənməyə başlamışdır. “Fəal” sözü bəllilik oldu kimi daha işlək, hərəkətli, təsirli olan mənasını verir. Fəal təlim metodlarının interaktiv təlim metodları ilə yaxınlığı məhiyyətdən doğur, lakin doğulu və seçim təsirini görüb bir-birindən fərqlənir. Belə ki, gərək interaktiv metodlar dərsdə təlim prosesinin gedişindəndən doğursa, yəni biri digərini vəzərləməyə meydana çıxarsa və öyrənmənin hamısının birlikdə tam, müstəqil fəaliyyətini təmin edərsə, fəal metodlar irəliləmə planlaşdırılması təlimin fəallaşdırılmasına

rait yaradır. n n vi olaraq i l n n söz metodları, yani, praktik metodlar bu gün d f al metodlar sırasına daxildir. Rollu oyunlar, müxt lif xarakterli didaktik çalılar, esse, test tapırıqlarının icrası, diskussiya, müzakir v s. f al t lim metodlarıdır. T limin f al metodları dedikd , öyr n nl rin m lumatlanmasını, idrak müst qilliyini, fikri f allı nı, yaradıcılı nı artırın metodlar n z rd tutulur.

nteraktiv t lim qar ılıqlı f aliyy t prosesind yaradıcı f aliyy t saslanmaq dem kdir. Bu gün m kt b n üçün interaktiv t lim sora ındadır? n n vi t limin mahiyy ti ondan ibar tdir ki, t limd mü llimin f aliyy tinin izahlı illüstrativ xarakteri üstünlük t kil edir. Birinci yer yalnız t dris v zif l ri il m hdudla an f nn xarakterli bilik, bacarıq v v rdi l r yiy l nm k dururdu. Mü llimin f aliyy ti ona yön lirdi ki, nec ets , h r eyin aydın olmasını, ba a dü ülm sini t min ed bil r. Bu da t lim f aliyy tini yerin yetir rk n mü llimin ba lıca meyarı olurdu. n n vi t lim tipind mü llim- agirdl münasib t l ri birt r fli idi. agirdl r mü llimin dedikl rini icra edir, onu t qlid edir, mü llim kimi olma a çalı r. D rsd mü lliml agirdl r ancaq i güzər laq saxlayırlar.

nteraktiv t lim agirdl r bilik verm m s l l rind , h m d onları iradi, xlaqi, qli, estetik, m d ni, hüquqi d y r l r yönümünd inki af etdirib formala dırır. nteraktiv metodları aktualla dıran bir sıra t l bl r var:

1. nsnların bazar iqtisadiyyatı c miyy tind ya aması v h r k sin özünün bu c miyy td ya aya bilm si üçün hazırlanması z rur ti;

2. U aqların 20-30 il v v lki zamana gör dünyagörünün, sosial, texniki m lumatlıq s viyy sinin yüks k olması;

3. Dem li, çevik, dü ündürücü idrak f allı nı do urmayan metodlar u aqların mara nı t min etmir, onları canlandırmır, f aliyy t qo mur.

T lim strategiyası n dir? T lim strategiyaları mü llimin t lim prosesind istifad etdiyi metod, forma v üsulları hat edir. Pedaqoji d biyyata t lim metodlarının müxt lif növl rinin

oldu u göst rilir. M s l n, beyin h ml si (qli hücum), B BÖ, klaster (ax) anlayı mın çıxarılması, söz assosiasiyaları, akvarium, rollar üzr oyun, venn dioqramı, layih l rin hazırlanması, ESSE v s.

Bel likl , “T dris prosesin f al t lim metodlarının daxil edilm si agirdl rin passivliyinin aradan qaldırılmasına, t f kürün inki afına, t limin keyfiyy tinin yüks ldilm sin rait yaradır. F al t lim metodlarının t tbiqi n tic sind “T hsil sah - sind slahat proqramı”nın t lim-t rbiy prosesinin demokratikl dirilm si, humanistl dirilm si, humanitarla dırılması, diferensialla dırılması, f rdil dirm , integrasiya prinsipl rini geni t tbiq etm kl h yata keçirm k olar”. (A.Mehrabov v b. Pedaqoji texnologiyalar. Bakı-2006, s h. 282)

D B YYAT

1. T hsil haqqında Az rbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, 2009.
2. A ayev ., Talıbov Y., Eminov A., sayev . Pedaqogika. Bakı, 2006.
3. A ayev . v b. btidai sinifl rd f al t limin n z ri v praktik m s l l ri. (Metodik v sait). Bakı, 2007.
4. Bunyadova F., Abdulla B. T lim v t rbiy d interaktiv texnologiya. Bakı, 2000.
5. H s nov M., B hm nova C. btidai sinifl rd f al v interaktiv metodlardan istifad nin n z ri-praktik m s l l ri. (Metodik v sait). Bakı, 2009.
6. K rimov Y. Pedaqoji t dqiqat metodları. Bakı, 2009.
7. N z rov A. “T hsilin müasir probleml ri” f nni üzr proqram. Bakı, 2010.
8. N z rov A., Mollayeva E. Müasir dövrün t hsil probleml ri. (Mühazir xülas l ri). D rs v saiti, Bakı, 2011.
9. Veysova Z. F al (interaktiv) t lim: Mü llim üçün v sait. Bakı, 2007.

VI MÖVZU T L M PROSES ND PEDAQOJ D AQNOST KA M S L L R

PLAN:

1. Bütün zamanlarda müt r qqi pedaqoqların pedaqoji prosesd agirdl ri h rt r fli öyr nm yin z ruriliyini ön plana ç km l ri
2. Diaqnostika n tic sind informasiyanı almaq üçün istifad olunan prinsipl r
3. “Pedaqoji diaqnostika” termininin pedaqogikaya daxil oldu u konkret dövr
4. Yeni t lim v pedaqoji texnologiyaların t tbiq hazırlanmasının kriteriyayönümlü diaqnostikası

Respublikamızda müasir dövrd sosial-iqtisadi prosesl rin inki af istiqam t l rini xarakteriz ed n ba lıca xüsusiyy t l rd n biri d informasiyanın rolunun h miyy tli sur td artmasıdır. T hsil sisteminin t lim-t rbiy , idar etm , qiym t l ndirm v s. f aliyy t növl rinin t kmill dirilm sind informasiyanın rolu böyükdür. H mçinin t hsil sistemi inki afın ba lıca istiqam t l rini xarakteriz edir. T hsil sistemind informasiyalardan istifad y kort bii sur td yana ma yüks k s viyy d subyektivliy g tirir v informasiya c miyy tinin inki af tendensiyaları il ziddiyy t t kil edir. Baxılan problemin h lli t hsil prosesin müasir pedaqoji texnologiyaların t tbiq n tic sind mümkündür. Pedaqoji diaqnostikanı bel müasir texnologiyalara aid etm k olar. agirdl rin biliyinin inki af m rh l sin müxt lif faktorlardan bu v ya dig r formada aliml r, t dqıqatçılar münasib t bildirmil r.

Rus t dqıqatçısı U inski yazmı dır ki, “ g r pedaqogika insanı h rt r fli t rbiy etm k ist yirs , onda h r eyd n v v l onu h rt r fli öyr nm lidir”. O, mü lliml r m sl h t görmü dür ki, agirdl rinizi, onların traf mühitini, fiziki v daxili t bi tini n q d r mümkündürs çox öyr nsinl r.

Suxomlinski bu problemin h llin daha h rt r fli v d rin yana mı v qeyd etmi dir ki, u a ı h rt r fli öyr nm k pedaqogikanın n z ri v praktik sah l rinin ba lıca k si m nöqt sidir. Sonrakı mü lliml r v t dqıqatçılar da pedaqoji prosesd u a ın h rt r fli v d rind n öyr nilm sin diqq t yön ltmi l r. Göründüyü kimi, bütün zamanlarda müt r qqi pedaqoqlar pedaqoji prosesd agirdl rin h rt r fli öyr nilm sin geni yer vermi dir. Onların bu fikirl ri müasir pedaqogika elmind pedaqoji diaqnostikanın mahiyy tinin sasını t kil etmi dir. Pedaqoji diaqnostika termini is pedaqogika elmin keç n srin sonuncu onilliyind daxil olmu dur. T hsil sah sind t tbiq olunan n n vi n zar t metodlarından f rqli olaraq pedaqoji diaqnostika t hsil sisteminin f aliyy tin n tic l rinin münt z m olaraq izl nilm sini n z rd tuturdu ki, bu da onun yekun olaraq müqayis li t hlilin imkan verir.

Praktik olaraq t hsil mü ssis si üçün hazırlanan h r bir diaqnostik metodika pedaqoji diaqnostika üçün d müv f f qiyy t l istifad oluna bil r.

Pedaqoji diaqnostikanın m qs di, onun f aliyy tinin mahiyy tini ks etdir n pedaqoji informasiya yolu il h yata keçirilir.

Diaqnostika n tic sind informasiyanı almaq üçün a a ıdaki prinsipl r istinad olunur:

1. Diaqnostik praqnozverm istiqam tliliyi prinsipi
2. Pedaqoji kommunikativlik prinsipi
3. Sosial normativ xarakterlilik prinsipi
4. Elmilik prinsipi
5. Pe karlı ın m qs d müvafıqlıq prinsipi
6. Fasil sizlik prinsipi
7. Tamlıq prinsipi
8. Ardıcılıq prinsipi

Pedaqoji diaqnostikanın texnologiyasının i l nilm si prosesind t crübi v n z ri metodlardan istifad edilir. Onlara sor u, mü ahid , müsahib , anketl dirm , söhb t, t bii v diaqnostik eksperiment, modell dirm aid edilir.

Pedaqoji diaqnostika termini, pedaqogikaya keç n srin axırıncı on illiyind daxil olmu dur. T hsil sah sind t tbiq olunan n n vi n zar t metodlarından f rqlı olaraq öyr nilm sini n z rd tutur ki, bu da onun n tic l rin , müqayis li t hlin imkan verir. Praktik olaraq t hsil mü ssis si üçün hazırlanan h r bir diaqnostik metodika pedaqoji diaqnostika üçün h miyy tli olar. Pedaqoji diaqnostikanın m qs di, onun f aliyy tinin mahiyy tini ks etdir n pedaqoji informasiya t yin olunur. Pedaqoji informasiya dedikd , biz diaqnostika, proqnoz verm , m q- s d müvafiq, pedaqoji, kommunikatıv, interaktiv, sosial normativ xarakterl r t l n n v ümumt hsil m kt bl rind t hsil f aliyy ti n tic sind onun subyektl r t rbiy vi t sir ed n inki afını n z rd tutur.

Diaqnostika n tic sind informasiyanı almaq üçün diaqnostikanın n kimi prinsipl r saslanması bar d yuxarıda m lumat verilmi dir.

nnovasiyalı metod v texnologiyalardan istifad ni arzulamaq azdır, bunu realla dırmaq üçün yüks k pe karlı a nail olmaq lazımdır. Ona gör d mü llimin, yaxud kollektivin h r eyd n v v l yeni texnoloji t crüb nin t tbiqin pe karlıqla yana ması m sl h t görülür. Bu baxımdan, xsiyy työnümlü t lim sistemi sasında qurulan metodika daha s ciyy vidir. g r mü llim metodikada ks olunan bütün parametrl ri icra etmi s , o, yeni t hsil texnologiyasından, indiki halda xsiyy työnümlü t limd n istifad etm y hazır ola bil r.

Mü llim üçün t z olan metodikanın t tbiqind t hsil mü ssis si r hb rinin mövcud innovasiyaya münasib ti d çox vacib faktordur. T ssüfl qeyd etm k lazımdır ki, bir çox mü llim yenilikl rin t tbiq edilm si il i l diyi halda, onun f aliyy tini yen d köhn ölçül rl qiym t l ndirirl r.

M kt b r hb rl ri yeni t lim metodları il i l y n mü lliml rin d rsini dinl m k üçün yeni yana maları yüks k s viyy d m nims m lidir.

g r m kt b r hb rl ri bir çox parametrl r gör d rsin t hlin hazır deyils , onda o yeni metodlarla tanı olmalı, bu növ f aliyy t üçün xsi hazırlı ını artırmalıdır.

Pedaqoji diaqnostikanın texnologiyasının i l nilm si prosesind t crüb n z ri metodlardan istifad edilir. Onlara sor u, mü ahid , müsahib , anketl dirm , t bii v diaqnostik eksperiment, modell dirm v s. daxil edilir. Bu halda diaqnostikanın subyektl rind n alınan informasiyanın etibarlılıq s viyy si mühüm h miyy t k sb edir.

Dem li, t limd pedaqoji diaqnostikanın metodlarından düzgün v yaradıcı kild istifad nin h miyy ti t kzibolunmazdır (mü ahid , müsahib , anket sor usu, testl dirm , pedaqoji-psixoloji eksperiment v s.).

M kt bli müv ff qiyy tinin diaqnostikası baxımından biliyin yoxlanılmasının ifahi, yazılı v test formalarından s m r li istifad olunmalıdır. Bu da onu göst rir ki, t hsil sitemind t lim yararlılı ın v intellektual inki afın diaqnostikası düzgün mü yy nl dirilm lidir.

D B YYAT

1. A amalyev R., hm dov . T dris prosesind modul t lim texnologiyasından istifad nin imkan v yolları. Pedaqoji texnologiyalar. Bakı, 2006.
2. A ayev . T lim prosesi: n n v müasirlik. Bakı, 2006.
3. Kazımov N., H imov . Pedaqogika. Bakı, 1996.
4. K rimov Y. T lim metodları. Bakı, 2007.
5. Mehrabov A. Az rbaycan t hsilinin müasir probleml ri. Bakı, 2007.
6. M kt b pedaqogikası.(Q. . ukinanın redakt si il) Bakı, 1982.
7. N z rov A., Mollayeva E. Müasir dövrün t hsil probleml ri. (Mühazir xülas l ri) D rs v saiti, Bakı, 2011.

VII MÖVZU PEDAQOJ NNOVAS YALAR

PLAN:

1. nnovasiyanın mahiyyəti
2. Pedaqoji sistemin optimalla dırılması
3. nnovasiyaların obyektini müyyənləndirən problemlər
4. Hazırda pedaqoji sistemdə gedən innovasiya prosesinin növləri

nnovasiya sözü ingiliscə, “innovation” sözündən götürülmüdü. Mənası “yeniilik” deməkdir. Pedaqoji innovasiya dedikdə, təlim, tərbiyə, təhsil prosesinin gedişini və nəticələrini yaxşılaşdırmaq məqsədilə pedaqoji sistemdə həyata keçirilən yenilik bəladüldür. nnovasiya pedaqoji sistemin daxili ehtiyatları hesabına bəverir. nnovasiya sözünün vəvlindəki “in” hissəsinin mənası da daxili deməkdir.

Pedaqoji sistemin yeniləməsi çox vacib və aktual ideyadır. Çünki təhsil cəmiyyətin simasıdır. Cəmiyyətin inkişafı təhsildə öz əksini tapmışdır. Ölkədə siyasi sistemin dəyişməsinə sonra cəmiyyətdə olduğu kimi təhsildə yeniliklər bəvermişdir. İndi yeni tip məktəblər yaranmışdır. Alternativ təhsil planları, dərsləkləri, dərslər vəsaitləri yaranmışdır. Təhsil investisiyaları qoyulur.

Pedaqoji sistem zəruri kild bir-birinə bəlidir. Sistemdəki komponentlərdən biri pozulduqda sistem dağılır və onun vəzifəsinə yeni xassələri olan bəqəbir sistem yaranır. Pedaqoji sistemin elementləri aşağıdakılardır:

1. əgirdlər;
2. müəllimlər;
3. təlim və tərbiyənin ümumi və xüsusi məqsədləri;
4. təlim və tərbiyənin məzmunu;
5. təlimin texniki vasitələri;
6. təlim-tərbiyə və təhsil işinin təşkili formaları;

7. təlim-tərbiyə və təhsil prosesinin idarə olunması;
8. təlim-tərbiyə və təhsil prosesinin texnologiyası;
9. təlim-tərbiyə və təhsil prosesinin nəticələri.

Pedaqoji sistemin səmərəliliyi 100%-də artırq ola bilməz. Bu göstəricinin 50%-i müəllimin, 50%-i işəgirdin payına düşür. Buradan belə çıxır ki, nəpis pedaqoji prosesin nəticələri 50%-də nə əlaqə ola bilməz. Həmin 50%-i bünövrə götürməklə hər zaman daha 50%, yəni 100%-ə çatmaq u runda mübarizə gədir. Lakin indiyədək tam 100%-lik qələbəldə edilməmişdir. Nə nəvə pedaqoji sistemli işməsəli 60%-dir. Bu o deməkdir ki, məktəb yetirmələrinin yarısından bir az çoxu proqram materiallarını məmnsiyə bilər. Odur ki, daha yüksək məmnsimənin yolları axtarılır.

Pedaqoji sistemin təkmilləşdirilməsinin iki yolu var: 1) intensiv (fransızca – gücləndirmək, məhsuldarlığı artırma); 2) Ekstensiv (latınca – genişləndirmək, uzatmaq).

intensiv yol – pedaqoji sistemin inkişafını daxili ehtiyatlar hesabına həyata keçirməyin zərurəti tutur. Ekstensiv yol isə pedaqoji sistemin inkişafı üçün əlavə qüvvələrin (investisiyaların), yeni vasitələrin, avadanlıqların, texnologiyaların, kapital qoyulunun cəlb edilməsidir.

Hazırda qərblə məktəbi ekstensiv yolla inkişaf edir. Hazırda müstəqil yolla pedaqoji məhsulun keyfiyyətinin artmasına ümiedirlər və nəzəriyyəçilər belə fikir söyləyirlər ki, yaxın vaxtlarda pedaqogikada innovasiyalar keçmə qayıtmağı aparıb çıxaracaqdır. Odur ki, indi intensiv və ekstensiv yolların inteqrasiyası yolu ilə pedaqoji sistemin səmərəliliyini yaxşılaşdırmanın mümkünlüyünü iddia edirlər.

nnovasiyaların obyektinə əlaqəli problemlərdir:

- a. təlim-tərbiyə fəaliyyətinin motivasiyasını (öyrənməyə, oxumağa olan marağı) necə yüksəltmək;
- b. dərslə öyrənilən materialın həcmi necə artırmaq;
- c. təlimin sürətini artırmaq;
- d. vaxt itkisini necə aradan qaldırmaq və s.

Hazırda bu problemləri həll etmə yolları müəyyənli məlumdur. Bu səbəbdən bəzi müxtəssislər onların pedaqogikanı tənqid edir, yeni bir elmin yaranması fikrini irəliləndirir ki, həmin elm təhsil kökündən yeniləndirsin. Bu, olduqca çətindir.

Yeni pedaqoji dəyişmədə belə bir elm rəti olaraq “innovasiya pedaqogikası” adlanır. Təlim və tərbiyənin paradimalarını (nəzəri və praktiki problemlərin həllinin əsasını təşkil edən hakim nəzəriyyə) dəyişməyə tələb edir. İnnovatorlar belə hesab edirlər ki, klassik pedaqoji nəzəriyyə köhnəlmişdir, indiki rəitdə yeni nəsil rəhbərinə nəzəriyyə əsasında təlim-tərbiyə vermək çətindir.

Ölkəmizdə innovasiyalı təhsil müəssisələri hazırda fəaliyyət göstərən kəndir. Müasir Təhsil Kompleksini, XXI əsrin bir sıra başqa təhsil sahələrindəki yeniliklərini buna misal göstərmək olar.

1. Humanist pedaqogikanın təkkülün pedaqoji sistemdə sözün əsl mənasında gedən innovasiya prosesi nümunə kimi göstərmək olar.

2. Təlim-tərbiyə prosesinin optimallaşdırılması ümumilikdə pedaqoji sistemə aid edilən ümumi innovasiyadır. Optimallaşdırma (optimum – nə yaxşı) mümkün olan variantlardan nə yaxşısını seçib götürmək prosesidir. Pedaqoji proses çox planlı, mürtəbəli və dinamik oldu üçün optimal variantlar da çoxdur. Onların nə yaxşısını seçib ixtiyarlıdır. Bu zaman alternativ variantları müqayisə etməyə, daha məqsəddə müvafiq variantı önəm verməyə lüzum var. Çünki bu rəit (məsələn, sinif) üçün yararlı olan optimallıq digər rəitdə özünü doğrultmaya bilər.

Optimallaşdırma nəzəri və praktik baxımdan iki istiqamətdə olur:

1) nəzəri aspektdə – optimallaşdırmanın sinonim variantlarını hesaba (uçota) alma, müqayisə, tutuq durmadır;

2) praktiki aspektdə – bu pedaqoji sistemin innovasiyası, yekun təklifin qurulması, qərar qoyulmuş vəzifələri həll etmə üçün onun nə yaxşı vəziyyətə gətirilməsidir. Təlim-tərbiyə prosesi o zaman optimal hesab olunur ki, orada ağır və müəllimlərin yüklənməsinə maksimum nəticəldəndir.

Təcrübə göstərir ki, ağır vəzifələrin həddindən artıq yüklənməsi onların intellektual qabiliyyətini azaldır, səmərəliliyinə mənfi təsir göstərir.

Optimallaşdırma pedaqoji prosesi mövcud vəziyyətə, rəit uyğunlaşdırma ilə nəzərdə tutur. Bununla belə o özünü yeni rəit yaradır və pedaqoji prosesin ona tabe olmasını tələb edir.

Təlim-tərbiyə prosesinin optimallaşdırılması o zaman mümkündür ki, müəllim pedaqoji sistemin bütün parametrlərini (göstəricilərini) yaxşı bilsin. Bu baxımdan müəllim əlaqədəki keyfiyyətli rəhbər olmalıdır.

1) yaradıcı təfəkkür üslubuna;

2) təfəkkür çevikliyinə;

3) təfəkkür konkretliyinə;

4) təfəkkür sistemliliyinə;

5) qarşılıqlı əlaqədə nəvə fəaliyyət göstərən zaman həddi gözləmə qabiliyyətinə;

6) daha çox ünsiyyət qurmaq və pedaqoji takti gözləmə bacarığına.

Ümumiyyətlə, hər bir müəllim təlimi optimallaşdırma bacarmalıdır.

Müasir yeniləmə prosesinin təhlili əsasında pedaqoji sistemində gedən innovasiya prosesini üç növ ayırmaq olar:

1. Aşağı səviyyə: Burada yeni qeyri-adi adlar və ümumi ifadələrdəyişikliklər aparılması güman edilir;

2. Orta səviyyə: Burada mahiyyət toxunulmadan formalar dəyişir;

3. Yüksək səviyyə: Burada bütün sistemin və onun bəzi komponentlərinin səsli dəyişməsi baş verir.

slində üçüncü yüksək elmi və praktiki dəyər məlumdur. Qalanlar keçici xarakter daşıyır və “innovasiya” xatirinə edilir. Təhlil göstərir ki, üçüncü səviyyə innovasiyanın çox cüzi hissəsidir, ancaq 3 fəslə təşkil edilir.

Humanist məktəblərin təcrübəsi artıq innovasiya fəaliyyətin konkret forma və üsullarını müəyyən etmişdir. Onlardan əlaqəli göstərmək olar.

1. T lim-t rbiy f aliyy tinin diferensiasiyası
2. T rbiy v t lim prosesinin f rdil dirilm si
3. H r bir t rbiy olunanın meyl v qabiliyy tinin inki afi üçün lveri li raitin yaradılması
4. Homogen (eyni m n li) sinifl rin v paralell rin formala dırılması
5. T lim-t rbiy üçün rahat raitin olması
6. agird v onun inki afına inam
7. agirdi nec varsa el q bul etm k
8. m kt bin m qs d istiqam tinin d yi m si
9. Qiyabi, ekstern t limin aradan qaldırılması
10. Mü llimin xsi daxili yönümünün d yi dirilm si
11. Humanitar t hsilin gücl ndirilm si

D B YYAT

1. T hsil haqqında Az rbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, 2009.
2. liyev A. Yeni (müasir) pedaqoji texnologiyalar v onlardan t lim praktikasında sistemli istifad nin h miyy ti. "T hsil probleml ri" q zeti, 21-30 iyun, 2007.
3. H s nov A., A ayev . Pedaqogika. Bakı, 2007.
4. Qasimova L., Mahmudova R. Pedaqogika. Bakı, 2003.
5. Mehrabov A. Az rbaycan t hsilinin müasir probleml ri. Bakı, 2007.
6. M rdanov M. Az rbaycan t hsilini yeni inki af m r- h l sind . Bakı, 2009.
7. N z rov A., Mollayeva E. Müasir dövrün t hsil probleml ri. (Mühazir xülas l ri) D rs v saiti. Bakı, 2011.

VIII MÖVZU

YEN L KÇ MÜ LL ML R N PEDAQOJ

TEXNOLOG YALARDAN ST FAD BACARI I

PLAN:

1. Mü llimlik pe sinin insan f aliyy tinin çox mür kk b növün aid olması
2. Mü llimin pedaqoji qabiliyy tinin yeddi qrupa ayrılması
3. deal pedaqoji keyfiyy tl rin üç qrupa ayrılması
4. H qiği t lim üçün metod v texnologiyaların qar- ıya qoyulmu m qs d v raitd n asılı olaraq seçil- m si
5. Xarici t crüb d xz edilmli b zi yenilikçi mü l- liml r t r find n t tbiq edilm y ba layan interaktiv metodlar (rollu oyun, debatlar v s.)

Mü llimlik pe si insan f aliyy tinin çox mür kk b növün aiddir. Pedaqoji funksiya mü llim pe bilikli ri v bacarıqlarını t tbiq etm k istiqam tini göst rm kdir. Pedaqoji f aliyy tin ba lıca istiqam tlini agirdl rin t limi, t hsilini, t rbiy si, inki afı v formala ması t kil edir. Bu i l rin h r birind mü llim çox konkret i l r görür. O, özü bu ba lıca funksiyanı n q d r d rind n ba a dü s öz agirdl rin d bir o q d r müst qillik, t bbüskarlıq, s rb stlik ver r. Mü llimin pedaqoji qabiliyy tli yeddi qrupa ayrılır:

1. T kilatçılıq qabiliyy ti – mü llimin u aqları birl dirm k, onları m ul etm k, v zif l ri bölü dürm k, i i planla dırmaq, görül ni yekun vurmaq v s. bacarı nda özünü göst rir.

2. T lim (öyr tm k, didaktik) qabiliyy ti – t dris materialının yani vasit l ri, avadanlı ı seçm k v hazırlamaq, t dris materialını ba a dü ül n kild , aydın, ifad li, inandırıcı n ql etm k, t dris – idrak f allı nı yüks ltm k, idrak maraqlarını v onların m n vit l batlarını stimulla dırmaq bacarı ı daxildir.

3. Perseptiv qabiliyyət – ağırdırın daxili almini görmək bacarığında onların emosional və zıyyəti obyektiv qiymətləndirmək psixikasının xüsusiyyətlərini üz çıxarmaqda özünü göstərir.

4. Kommunikativ (ünsiyyət) qabiliyyət – müllimin ağırdır, onların valideynləri, həmkarları, tədris müəssisəsinin rəhbərləri ilə pedaqoji cəhətdən məqsədyönlü münasibət qura bilməsində özünü göstərir.

5. Suqgestiv (tələnedici) qabiliyyət – ağırdır emosional – iradi təsir göstərmək üçün ibarətdir.

6. Tədqiqatçılıq qabiliyyət – pedaqoji situasiyaları və prosesləri dərk etməklə obyektiv qiymətləndirmək bacarığıdır.

7. Elmi-idraki qabiliyyət – seçdiyi sahə üzrə elmi bilikli rəhbərlik qabiliyyətidir.

Bu qabiliyyətlər içrisində aparıcı və köməkçi qabiliyyətlər vardır. Didaktik və tələtçilik qabiliyyəti aparıcı qabiliyyətlərə aiddir. Qalanları isə köməkçi qabiliyyətlər hesab olunur.

Müəllim üçün ən vacib keyfiyyət humanizmdir. “Humanizm” sözünün mənası, insanpərə (“insani”, “bəşəri”) deməkdir. Humanist münasibətlər ağırdırın xüsusiyyətindən maraqlandıqdan, onun və zıyyətinin ərik olmaqdan, fikrin hörmət etməkdən, tədris fəaliyyətinin yüksək tələbkarlıqdan, xüsusiyyətinin inkişafına qayır göstərmək üçün və s. – demək ibarətdir.

İnteraktiv metodlarla əlaqədar xarici təcrübədə nəzərlənən, istifadə edilənməli idə tələt olunan bir sıra müxtəlif adlar və terminlərin idə dilməsinə diqqət yetirməyin zəruriliyi ortaya çıxır. Bu adların verilməsindən idə ideyadan deyil, praktikadan – tələt təcrübəsindən idə gəlmişdir. Əgər hansı idə inkişafın mərkəzində idə, yaradıcı idə müəllim öz təcrübəsində ağırdır rarası fəla dırmanı tələt idə hərə hansı metodika idə ləyib tələt idərsə öz idə onun adını verə bilər.

Nümunə üçün xarici təcrübədə nəzərlənən və bəzi yenilikçi müəllimlərin tələt idə tələt idəlməyi bəllənən interaktiv metodlara diqqət yetirək:

Rollu oyun. Bu metod didaktikada ilkin formala müəllim metodlarından biridir. XX əsrin 20-30-cu illərində Azərbaycan həttdə bə müzakirələrdə bu metodla keçirilməli. Hələ Sovet dönmədə müəllimləyə bəllənən müəllimlərdən idə rollu oyundan ağırdır fəla dırma və qabiliyyətlərin artırma metodunu kimi orta məktəbdə istifadə etməli. Rollu oyunu hazırda interaktiv metodların sırasına daxil idəndə qabaqcıl müəllimlərin vaxtı düzgün hesablamalıdır. Göstərilən idə Azərbycanın qabaqcıl müəllimlərinə və uaq bəllənən tələt idə 50 ildir ki, tələt idərlər. Rollu oyun mövzuya, fəllənən, sinf gərə müxtəlif cür imitasiya edilə bilər.

Debatlar. Debatlar (fransız dilində, “Debats” – hansısa iclasda, yəncə qda fikir mübadiləsi) müəllimlərin bir problem idə mübahisə idə, bir – birinə kəs nöqtəyə – nəzərdə toqquması, tələt idə öz mövqeyini mədənləndiridəllər idə müdafiə etməsidir. Debatlar hadisələrin müxtəlif nöqtəyə – nəzərdə bəllənən, faktları və ideyaları übhəltinə alma və inandırma bəllənən.

Debatların idə arqumentləndiridəllər idə.

Debatlarda gərəllənən idə çıxı idə, eyni zamanda idə tələt idə arqumentlərin idə fəllənən, öz mövqeyini qarşı tələt idə mövqeyi idə qarşı idə bəllənən idə hakimlərin idə üstünlüyün idə bəllənən. Bu məndə debatlar idə oyununa bəllənən, çünki suala nəllənən idə, eyni zamanda idə qibin mövqeyində bəllənən idə arqumentin idə hazır olursan.

Debatların mövzusunun qısaca və dürüst idə idə bəllənən. Hərə qrup öz mövqeyini müdafiə idə və qarşı tələt idə arqumentlərin idə tələt idə.

Demokratik dövlin gələcək vəllənən kimi ağırdır debatlar vasitəsilə idə siyasətdə idə bəllənən və öz nöqtəyə – nəzərdə müdafiə etməyi öyrənlər.

Debatlar insanların deyil, ideyaların qarşı idə, demokratik cəmiyyətdə idə bəllənən idə yeganə idə vasitə idə bəllənən idə arqumentlərlə idə bəllənən. Bəllənən idə, ağırdır

qarışdırılmalıdır. Bu oyunun məqsədi, onun arqumentlərinin – dillərinin həmişəliyinə qatılmasını təmin etməkdir.

Debatların vacib elementi – tənzimləyici dərəcədir. Rollu oyunun əsas məqsədi, iştirakçıların özünü inkişaf etdirməkdir, onların iştirak hissini gücləndirir. Bu üsulla iştirakçıların əsas məqsədi, hadisələrin canlı iştirakçılarına çevrilməsidir. Rollu oyunun keçirilməsi zamanı iştirakçıların hissi dərəcəsinə qəvv olunur. Rollu oyunun sayından əlavə, iştirakçıların digər rollarının dərəcəsi də yaxşı anlaşılmalıdır. Bu metodika iştirakçıların qrupda iştirak etmələrini inkişaf etdirir. Bu oyunlar dərəcəsinə yekun sənədi aradan qaldırır və mövzuya maraqlıdır.

Rollu oyunların keçirilməsi üsulları müxtəlifdir. Adətən, müəllim iştirakçı qruplarına bölünür və bu qrupların arasında rolları bölüşdürür. iştirakçıların fəaliyyəti onların oyuna nədərsə də iştirak etmələrindən asılıdır. iştirakçıların hansının iştirak etməsi üçün müəllimin istiqamətli rəhbərliyi fəaliyyəti böyük rol oynayır.

Rollu oyunlar hökumət iştirakçıları üçün müvafiq suallarla nəticələnir. Bu suallar rollu oyunların məqsədlərinə xidmət etməlidir.

Mümkün çətinliklər:

- Rollu oyunlar iştirakçıları üçün yalnızca çevrilməlidir. Bəzən müəllim rollu oyunları keçirməkdən oyunun məqsədlərinə bəlləndirilməsinə və oyunun tənqidi tərfindən diqqət verilməlidir.
- Oyuna iştirak etməyən iştirakçıların oyun prosesində nədərsə qala və ümumiyyətlə dərəcəsinə gedişin maneçilik törətməməlidir.
- Rollu oyunların digər mümkün çətinliyi müəllimin vaxtı düzgün hesablamaması ilə bağlıdır. Ola bilsin ki, bu iştirakçıların tərfindən oyunun mahiyyətinin qavranılmaması ilə nəticələnə bilər.

Çıxış yolu:

Bu çətinlikləri aradan qaldırmaq üçün müəllim oyunun bilavasitə rəhbərliyi olmalıdır, uşaqları oyuna iştirak etməli, müzakirə

edilməli ideyaların dürüst ifadə edilməsi müəyyənliyinə, əsaslandırılmalı və təhlil edilməlidir.

Tədqiqat bacarıqları. Dərəcəsinə prosesində debatlar 5-10 dəqiqəlik hazırlıq zamanı mövzuya dair məlumatın toplanması – yəni “məlumat bankı” yaranır. Qrupdan bir nəfər bu məlumatı qeyd etməlidir. Məlumat:

- Misallar;
- Faktlar;
- Statistika;
- Sənədlər və s. daxil edilməlidir.

Arqumentin yaradılması:

1. Dillərinin sürülməsi;
2. Dillərinin izahı;
3. Dillərinin sübut edilməsi;
4. Nəticələr.

Struktur:

Mövzu:

Vəzifə:

Təsdiq, yaxud inkar (iştirakçı mövzu ilə razıdır, yoxsa yox).

Zəhmət: (iştirakçıların bəlləndirilməsi üçün izah edilməlidir).

Əsaslandırma: (adətən vəzifələrdə yazılmış sübutlardan ibarətdir).

Nəticə: (iştirakçıların yenidən vəvəlləndirilməsi üçün təsdiq edilməlidir).

Pedaqoqun professional potensialının ümumi strukturu aşağıdakılardır: intellektual, motivasiya, kommunikativ, operasion (və ya sırf professional), yaradıcı komponentlər.

“deal pedaqoq” anlayışının da öz mənası vardır. deal pedaqoq professional pedaqoqa nümunədir. deal pedaqoqın yüksək səviyyəli formalı və təndəliq, istehsalat və xüsusiyyət funksiyalarının da iştirakçısıdır. deal pedaqoqun keyfiyyətləri 3 qrupa ayrılır:

1. deal pedaqoq bir mütəxəssis kimi;
2. deal pedaqoq bir iştirakçı kimi;
3. deal pedaqoq bir insan kimi.

Pedaqoji ünsiyy tin üslubundan asılı olaraq mü lliml r 3 tip bölünür: f al, az f al, çox f al.

F al mü llim: ünsiyy tin t kilind t bbüskardır, agirdl rl laq l rini f rdil dirir, onun mövqeyi, x tti, topladı ı t crüb y uy un d yi ir, o n ist diyini bilir v öz h r k tl rind n yin m qs d nail olma a köm k göst rdiyini ba a dü ür.

Az f al mü llim: öz x ttind , mövqeyind çevikdir, amma daxil n z ifdir. Onun sinifl ünsiyy tinin xarakterini özü yox, agirdl r dikt edir. Onun m qs dl ri da ınıqdır v davranı nı açıq – a kar rait uy unla dırır.

Çox f al mü llim: öz agirdl rini yüks k qiym tl n dirm y v qeyri – real ünsiyy t modell ri qurma a meyillidir. Ona gör g r agird ba qalarına nisb t n f aldırsa, o qiyamçı v d l duz, g r passivdirs t nb ldir. Bel mü llimin uydurdu u qiym tl r ona müvafiq olaraq h r k t etm y m cbur edir.

Az rbycanda interaktiv metodlarla, yeni texnologiyalarla i l y n mü lliml rin i t crüb si dem k olar ki, u urlu alınır. Ancaq onu da qeyd ed k ki, interaktiv t lim metodlarından h mi istifad etm k onun t sirini azalda bil r.

H qiqi t lim üçün metod v texnologiyaları qar ıya qoyulmu m qs d v raitind n asılı olaraq mü lliml r f nn , mövzuya, agirdl rin t crüb v bilik s viyy sin gör yeni t lim metodlarından, müxt lif metodika v texnologiyalardan istifad etm yi bacarmalıdırlar.

Yeni t lim texnologiyalarını aktualla dıran a a ıdaki rtl r m l olunmalıdır:

1. nstanların bazar iqtisadiyyatı (kapitalizm) c miyy tind ya aması v h r k sin özünü bu c miyy td ya aya bilm k üçün hazırlaya bilm sinin ön mliyi.

2. U aqların 20-30 il vv lki zamana gör dünya-görü ünün, sosial, texniki m lumatlılıq s viyy sinin xeyli yüks k olması. T limin m zmun v metodlarının u a ın ist yini t min etm yin vacibliyi.

D B YYAT

1. A ayev . T lim prosesi: n n v müasirlik. Bakı, 2006.
2. A ayev M. Kiçik ya lı m kt blil rin t rbiy si. Bakı, 2006.
3. Mehrabov A. Az rbycan t hsilinin müasir problem- l ri. Bakı, 2007.
4. Mehrabov A., B yl rov E. agird intellektinin inki afı. Bakı, 2006.
5. M rdanov M. Az rbycan t hsili yeni inki af m rh l sind . Bakı, 2009.
6. M rdanov M., ahbazlı F. Az rbycan t hsil sistemi (1998-2005). II kitab, Bakı, 2005.
7. N z rov A., M mm dov R. Pedaqoji ustalıq. (Mühazir xülas l ri) D rs v saiti. Bakı, 2008.
8. N z rov A., Mollayeva E. Müasir dövrün t hsil probleml ri (d rs v saiti). Bakı, 2011.

IX MÖVZU

PEDAQOJ TEXNOLOG YA S STEM ND YEN T L M TEXNOLOG YALARININ S C YY S

PLAN:

1. **Pedaqoji texnologiyanın zaman-zaman yenil m si**
2. **Voldorf m kt binin n n vi m kt bl rd n t kilatı baxımdan f rql nm si**

Pedaqoji texnologiya ifadəsi dən son illərdə daha çox i l dil n anlayı lardandır. Texnika inki af etdikc t kc elmin v texnikanın mü yy n sah sin deyil, t lim prosesin d daxil olur. g r öt n srin 50-ci illərdə pedaqoji texnologiya dedikd sas n t limin texniki vasit l ri ba a dü ülürdüs , hazırda bütün pedaqoji prosesd mövcud paradıqmalar, vasit l r, müxt lif t lim-t rbiy prosesl ri, m zmunun formala dırılması, öyr tm modell ri v metodları, idar etm , qiym tl ndirm bütün bu prosesd korreksiya v t kamül n z rd tutulur.

“Pedaqoji texnologiya” sözü yunanca, “techne” inc s n t, “remesto” elm, “logos” is anlayı , t lim dem kdir. Pedaqoji f aliyy t pedaqoji ustalıq t l b edir. Lakin mü llim i l y n bütün insanlarda pedaqoji ustalıq eyni d r c d ola bilm z v h tta b zil rind heç olmaya bil r. Amma h r bir mü llim pedaqoji texnologiyaya yiy l n bil r v yiy l nm lidir. Çünki bu konkret bilgil rd n v m liyyat bacarıqlarından ibar tdir.

V.V.Basovaya gör , n n vi pedaqogikada f al t lim metodları adlandırılan proqramla dırılmı , problemlı, adapta edil n modul suqgestiv t lim, i gūzar oyunlar slind t lim metodları deyil, t lim texnologiyasıdır. Biz gör bunları i l nm yerin t tbiq m qş din gör h m metod, h m d texnologiya adlandırmaq olar.

Pedaqoji texnologiyalar müxt lif formada t zahür edir.

“Voldorf pedaqogikası” deyil n t lim formasını ayrıca n z rd n keçir k. 1919-cu ild Almaniyanın tutqard h rind ki tütün fabrikinin f hl l ri voldorf Ustoriya fabrikinin direktoru il

birlikd alman alimi Rudolf teyner (1861-1925) onların u aqları üçün m kt b yaratma ıt klif etmi l r.

R. teyner ensiklopedik biliy malik görk mli alim idi. O, elmin v inc s n tin müxt lif sah l rin aid 300 cildlik s r yazmı v n r etmi dir. Tibb, kosmologiya, din tarixi, heyk l-tara lıq, memarlıq sırasında s rl rinin 25 cildlik pedaqogika v t hsil h sr edilmi dir. “nsan haqqında ümumi t lim pedaqogikasının sası kimi”.

R. teyner “azad m kt b” tipin uy un ilk m kt bini yaratmı dr. Onun sasında insan varlıq kimi prinsipi dayanırdı. N.V.Basov yazır ki, t hsilin Voldorf texnologiyasının mahiyy ti insanın hiss etdirm k qabiliyy tını inki af etdirm k ba qa sözl , hiss l rin t rbiy si, b dii zövqün formala dırılması t bi t bilikl ri sasında yaradıcı, quruculuq bacarı ı a lımaqdır. sas o idi ki, t hsilin m qş di v m zmunu istehsalın t l bi v ya sosial-siyasi konyuktura t yin etmirdi. nsan onun imkanları v t l batı t hsilin m zmununun aparıcı prinsipi hesab edilirdi.

Voldorf m kt bi n n vi m kt bl rd n t kilatı baxı-mımdan f rql nirdi. Özünüidar sasında f aliyy t göst rirdi, direktor yox idi, m kt bi pedaqoji kollektiv idar edirdi, m kt bin h yatında valideynl r i tirak edirdi. M kt b m rk zl mi dövl t reqlamentl dirilm sind n azad idi. Hazırda Almaniya da agird-l rin 1% voldorf m kt bind t hsil alırlar. Burada t hsil öd ni lidir, differensialdır. Mü llimin m k haqqı da differensial qaydada öd nilir. M kt bl r müst qildir, ancaq dövl t onları d st kl yir v t lim prosesin müdaxil etm d n x rcl rin 70-80%-ni öz üz rin götürür.

Klassik Voldorf m kt bl rind t lim 12 ildir. Universitet daxil olmaq ist y nl r “abituriyent sinfi” adlanan 13-cü ili d oxuyurlar. Amma universitetl r q bul faizi a a ıdır. M kt b t dris sitemin gör n n vi m kt bl rd n tamamil f rql nir. I sinifd n VIII sinf q d r bütün m l l ri bir mü llim aparır. Möhk m t dris planı yoxdur, qiym tl ndirm yoxdur, qiym t-l ndirm xasiyy tnam sind n istifad olunur.

VIII sinifdən sonra müəllimləri aparır. Səhər ilk 2 saatda bir fənn öyrədilir (riyaziyyat, zoologiya və s.), həmin gün baş fənn tədris olunmur. Öyrədilən fənn hər gün həmin qaydada 3-6 saat davam etdirilir və “dövr” adlanır.

I dövr kimya üzrə, II dövr dəbiyyat üzrə və s. ola bilər. Dövrün hər gününü 2 saatlıq fənn müəllimindən, sonra müəllimlər sinifdə oturmaqla aparılır. Bu fənlərin tədrisi əvvəl qaydada deyil, obrazlı-estetik qaydada aparılır. Voldorf məktəbində məktəbrəy sinifdə təlimin böyük yer verilirdi. Cildləmə, acaqlı öymə, dülgərlik, tiki-yapma və s. oğlanlar dərmanxanada ilməyi, torpaq hazırlama, dənə üyütməyi, çörək bişirməyi öyrədirdilər. Alimlər belə fikirdə idilər ki, Voldorf məktəbindəki bənzərsiz təhsilə yönümlü pedaqogika təlimin humanistlikdirilməsi və humanitarlaşması qabiliyyətlərinin inkişaf etdirilməsi üçün edilmiş layiqdir. Göründüyü kimi, Voldorf məktəbindəki təlim texnologiyası ayrıca bir istiqamət təklif edir.

İnformasiya texnologiyası (T) – metod və vasitələrin istifadə edilmiş cəmiyyətdə prosedir.

İnformasiya texnologiyalarını bütün dünya birliyi qarşısında vahid məkan birliyinin, vahid təhsil məkanının formalaşmasına, rəqiblərin formalaşmasına səbəb olur.

Hazırda pedaqoji texnologiyaların adı altında pedaqoji prosedür müsbət nəticələr gətirib çıxaran pedaqoji ideallar kompleksinə bəndə edilir. Habelə, tam və sistemli pedaqoji texnologiyada mövcud olması və onlardan bir sıra ölkələrdə istifadə olunması diqqətə layiqdir:

1. Təbii təlim texnologiyaları
2. Modul-retinq texnologiyası
3. İntegrativ təlim texnologiyası
4. Parasentrik təlim texnologiyası
5. Biliklərin tam mənimlənməsi texnologiyası
6. Fərdi təlim texnologiyası
7. Kooperativ təlim texnologiyası
8. Təlimin nəzarət-korrekted texnologiyası

XX əsrin 70-80-ci illərində kompüterlərin təlim texnologiyasına daxil olması nəticəsində yeni təlim texnologiyasının yaranması, kompüter təliminin yaranmasında kompüterlərdə istifadə edilən proqramlaşdırma təlimin dayanması “təlimin kompüter texnologiyası”nın artıq “informasiya texnologiyaları” ilə əvəzlənməsi diqqətə layiqdir. Hətta yaşılarıların yaranması – TYT – təlimin yeni informasiya texnologiyaları yarandı. Kommunikativ texnologiyalar (KT) hətta cəmiyyətin “informasiya təlimi”, “informasiya cəmiyyəti” anlayışlarının geniş yayılmasına səbəb oldu.

Keçmiş SSRİ-də təlim texnologiyasını təkmilləşdirən, ona yenilik gətirən novator müəllimlər, məktəb direktorları var idi. Bu sıradan Gürcüstanda Əmanvilin, Azərbaycanca Z. Əyubovun, Rusiyada F.V. Ətəllərin və daha bir neçə müəllimi qeyd etmək olar. Bunların arasında Ətəlləv daha çox diqqətə layiqdir. Onun illərdir təlim texnologiyalarını “Ətəlləv metodu” adlandırdılar. Onun təlim texnologiyasının yaranmasına qrup (sinif) təlimi rəqiblərinin əgirdlərinin müəkkəb idrak fəaliyyətinin qurulması təklif edirdi.

F.V. Ətəllərin təlimi qısa müddətə belə idi:

1. Materialı olduqca yığcam izah etmək üçün sualın diqqətində artırq yüklənən atmaq
2. Bir dərəcənin bir teoremi yox, qarışıqlıq, laqəli mövzuları blok-blok (hiss-hiss) öyrətmək
3. Əgirdlərin təsəvvürə gətirilməsi və onların yadda saxlanmaqlarının həcmi azaltmaq
4. Əgirdlərin eyni zamanda dinlənilməsinə və yazmalarına imkan verməmək, vətəndə dinlənilməli, sonra yazmalı
5. Hər bir əgirdə yığcam balı yaxşılaşdırmaq imkanı vermək. Bu prinsip “açıq perspektivlər” adlanırdı.
6. Əgirdlərin valideynlər humanist münasibət
7. Sinifdə əlbəhəvə yaratmaq lazımdır ki, hər bir əgirdə özünü sakit və inamlı hiss etsin.

Göründüyü kimi, atalovun pedaqoji texnologiyasının mahiyyəti onda ifadə edilir ki, agird öz biliyini qeyri- n n vi raitd t qdim edir, anlayır, yada salır v t tbiq edir.

Öt n srin 80-cı ill rind Bolqarıstanda inteqral t lim texnologiyası t tbiq olunma a ba ladi. Onun i l nm si üzr Çexoslavakiyada geni eksperimentl r aparıldı. Dig r ölk l rd d bel c hdl r oldu. N tic d inteqral t lim sistemi sasında qllobal t hsil konsepsiyası yarandı.

Rusiyada ictimai saslarla qllobal t hsil m rk zi yaradıldı. M rk z AB -in eyni adlı m rk zi il m kda lıq edirdi. M rk z m kt bl r üçün 3 sas blok üzr i l m l r hazırlayır.

1. Nec göz ldir bu dünya;
2. Nec kövr kdir bu dünya;
3. nsan adamlar arasında.

Bu t hsil v t rbiy nin sasında insan, onun c miyyəti, h yatın d yi m sin uy un olan t limi dayanır. Ona (insana) mütl q h yatın yeni d yi m l rin uy unla masına öyr tm k lazımdır.

XX srin 70-80-cı ill rind n kompüterl r t lim prosesin daxil oldu v yeni t lim texnologiyasının sası qoyuldu. Kompüter t liminin sasında kompüterl rd n istifad etm kl proqramla dırılmı t lim dayanırdı.

T bii t lim texnologiyası dedikd , i in qrup vasit sil görülm si v bu zaman subyektl r arasından t bii, ünsiyy tin b rqrar olması v bu raitd müxt lif didaktik materiallardan, h r k t alqoritml rind n istifad edilm si n z rd tutulur.

Modul-reyting texnologiya agirdl r üçün 2 tip modul proqramlarına (idrak v f aliyy t, yaxud m liyyat v f aliyy t) – modul – qovluqlarına h mçinin agirdl rin bilikl rinin qiym t l ndirilm sinin reyting kalasının i l nm sin saslanır.

“Modul” sözü latin dilind ki “modulus” sözünd n götürülmü dür. Ölçü dem kdir. D qiğ elml r, xüsusil riyaziyyatda, el c d memarlıqda modul anlayı ı çoxdan m lumdur. Pedaqogikada modul v ziyy t v keyfiyy tin s viyy sini d qiğ qurma a xidm t edir.

M zmun veril n biliyin h cmi, istifad edil c k metod v vasit l r, keyfiyy t s viyy si agird veril c k qiym tl r hansı s viyy y gör qrupla dırılacaq v s. Bütün bunlar ir lic d n d qiğ mü yy nl dirilir v t tbiq olunur. Öyr n nl r bilik, bacarıq v v rdi l rinin dair sini qabaqcadan bilir v bu dair ni mütl q hat etm y çalı ırlar.

Buna sas n modul üzr bütün i növl rini hat ed n sual v tap ırıqlar hazırlanır v modulun öyr nilm sind n sonra n zar t (yoxlamaya) çıxarılır (ad t n testl).

Biliyin tam m nims nilm si, texnologiyanın realla - dırılması zamanı agirdl rin f aliyy tinin n tic l rinin hesaba alınması v qiym tl ndirilm si üçün müxt lif formalardan istifad edilir. Bu zaman korrekt , diaqnostik v yekun m qş di h yata keçirilir. Kooperativ t lim texnologiyasının sasında agirdl rin f aliyy tini f rdi i d n briqada formasına v ksin keçirilm sind müxt lif vasit l rd n istifad nin bir-birini v z etm si durur.

D B YYAT

1. Abbasov A. Pedaqogika. Bakı, 2007.
2. A ayev ., Talıbov Y., Eminov A., sayev . Pedaqogika. Bakı, 2006.
3. hm dov B., Rzayev A. Pedaqogikadan mühazir konspektl ri. Bakı, 1983.
4. hm dov . T hsilimiz dün n, bu gün, sabah. Bakı, 2003.
5. Anamaliyev R. “Az rbaycan t hsili XX sr do ru: idar etm , prioritetl r, islahatlar”. Bakı, 1998.
6. lizad . Müasir Az rbaycan t hsilinin psixoloji probleml ri. Bakı, 2004.
7. H mz yev M. Pedaqoji psixologiya. Bakı, 1991.
8. Mehrabov A. Az rbaycan t hsilinin müasir probleml ri. Bakı, 2007.
9. M rdanov M., sg nd rov ., A amaliyev R., hm dov . Az rbaycan t hsili islahat ill rind . Bakı, 2001.
10. “T hsil sah sind ” Az rbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, 2009.

X MÖVZU
T L M N Z R Y Y S Y E N L N,
NK A F E D N E L M D R

PLAN:

- 1. Pedaqoji islahatların (terminin) yaranması və i l k hala dü m si, t hsilin elmin m zmununun z nginl - m si il sıx ba lı olması**
- 2. Pedaqoji prosesin h yata keçirilm sind bir-birini tamamlayan iki vacib rtin n z r alınması**
- 3. Pedaqogika h mi yenil n, inki af ed n bir elm kimi**
- 4. XX srin 60-cı ill rind n ba layaraq t lim prosesin müxt lif yana malar**

Pedaqoji islahatların (terminl rin) yaranması və i l k hala dü m si t hsilin elmi m zmunu il sıx ba lıdır. XIX srin sonlarında rusiyada pedaqogika elmind “pedaqoji proses” anlayı ı sıx i l nm y ba lamıdır. P.F.Karteryev t r fınd n saslandırılan pedaqoji proses ifad si sonralar i l m kd n qaldı. T lim v t rbiy prosesl rin ayrı-ayrı yana ılaaraq t lim-t rbiy prosesini aktualla dı. XX srin 70-80-cı ill rind t lim v t rbiy prosesl rinin v hd ti problemi i l ndi v pedaqoj proses problemi do urdu. El c d “pedaqoji sistem” anlayı ı. M lumdur ki, “pedaqoji sistem” pedaqoji prosesd ba ver n v xsiyy tin t hsil ndiriciliyi, t rbiy l ndiriciliyi, inki afı m qş dil çoxlu qar ılıqlı laq l r, struktur komponentl rin birl m sidir. Dem li, “t hsil sistemi”, “tam” “pedaqoji proses” anlayı ları bütövlük, problem tam sistemli yana ma m nasını ehtiva edir v bu günkü kurikulum anlayı larının mayasını t kil edir. Deyil nl rd n bel bir n tic hasil olur ki, t hsil i ind ki müasirliyi, yeniliyi daha düzgün, elmi sasd qavraya bilm k üçün, pedaqogika elminin (onun anlayı larını) inki afını öyr nm k lazımdır. Bel likl d , ondakı müasirlik v yenilik daha konkret v mahiyy tc düzgün

qavranılır. g r bel olmasa, bu sah d yazılanlar müc rr dlik nümün sin çevril bil r.

Pedaqoji prosesin h yata keçirilm si v pedaqoji elmin m qal l ri v dig r s rl rind bir-birini tamamlayan 2 vacib rt n z r alınmalıdır. Onun birincisi, t dris, t lim, t rbiy i in – pedaqoji proses b l dlilik, daha do rusu bu t crüb nin yüks k s viyy d da ıyıcısı, ustası olmaq. kincisi, bu m s l l r üzr elmi-n z ri fikr , ideyalara, pedaqoji elmin d rind n yiy - l nirl r. Bunlar t kc görün n t r fl rdir. Pedaqoji i d , intuisiya il duyulan l yaq t v m n viyyat saflı ı t l b ed n, mü llim-agird, yaxud r ddar-icraçı m kda lıq raitind meydana çıxa bil n münasib tl r ola bil r ki, bunları h r iki t r fin pedaqoji duyum, etika, taktika yana ma il xsi qabiliyy tl ri, m d niyy ti s viyy sind h ll edir. Ona gör d t hsild , pedaqoji i d bu sah nin bütün inc likl rin b l d olan xsl r müt x ssis sözü deyil bil r.

Pedaqogika – z ngin, çoxsah li, çoxfunksiyalı, prosesl ei t svir g lm y n mür kk b bir i i – pedaqoji f aliyy t sah l rini hat edir. Kim ki bu i in mahiyy tin , m zmununa b l d deyil, y ni onu b sit kild qavrayır, el dü ünür ki, adi bir i dir, çox sad bir prosesdir. Pedaqoji elm v pedaqoji f aliyy t o q d r mür kk bdir ki, o sah d müt x ssisl r bel h mi çevik, informasiyalı olmasalar, yenilikl ri n z r almasalar köhn bilik v t crüb l r il g r ksiz ola bil rl r.

Pedaqogika h mi yenil n, inki af ed n bir elmdir. O, h m n z ri c h td n, h m d praktik yönümd n yenil ir. Bu yenil m l r d s m r li v s m r siz ola bil r. Ona gör d ist r t dqiqaatçı pedaqoq, ist rs d praktik mü llim, t hsil i çisi g r k milli t hsil siyas tin , t hsilin dövl t standartlarına, t hsilin inki af proqramına, v t nda ların milli konsepsiyasına b l d olsun, yenilikl rin milli t hsil qaydalarını gör bilsin. Dem li, ist r t dqiqaatçı-pedaqoq, ist rs d praktik mü llim, t hsil i çisi çox yüks k intellekt , pe karlı a, müst qil dü ünc y , yaradıcı, m ntiqi fikr sahib olsun ki, n yin g r kli, n yin g r ksiz, yaxud n yin xeyirli, n yin ziyanlı oldu unu k sdır bilsin.

XX s r n 60-cı ill rind n ba layaraq t lim prosesin müxt lif yana malar formala ma a ba lamıdır. Bunlar a a 1-dakılardır:

1. Problemlı t lim v ya t lim prosesind problemlı v ziyy tin yaradılması
2. Proqramla dırılmı t lim
3. Alqoritml dirilmı t lim
4. Differensial t lim

Problemlı t lim, y ni t lim prosesind problemin v ziyy t yaradıb agirdl rin t f kkürünü, dü ünc t rzini inki af etdirm k ideyasının kökl ri çox q dimdir. Problemlı t lim prosesind agirdl r müst qil olaraq fikri f allıq priyomlarından istifad edir, eksperiment qoyur, mü ahid l r aparır, onların n tic l rini t hlil edir, dü ünür, fikir mübadil si edir, qaydaları, qanunları, teoreml ri özl ri üçün k f edirl r. Problemlı t lim agirdl rd d rs maraq oyadır, agirdl rin t bbüskarlı nı inki af etdirir, hadis l rin daxili mahiyy tini, onların arasındakı qar ılıqlı laq l ri ba a dü m y köm k edir, hadis v prosesl rin qiym t l ndirilm sin dialektik yana ma ı öyr dir, prosesi h ll etm k yollarını tapmaq bacarı nı formala dırır, elmi idrak metodlarına alı dırır.

Proqramla dırılmı t lim kibernetika elminin t siri n tic sind yaranmıdır. Bu t limin sasını t dris materiallarının m zmununun seçilm si t kil edir. Proqramla dırılmı t limin xüsusiyy tl ri bunlardır:

1. T dris materialları konkret paylara bölünür.
2. T dris prosesi ardıcıl olaraq addımlara bölünür v agird h min addımlar üzr fikri f aliyy t priyomlarından istifad edir.
3. H r bir agird n zar tl tap ır ı tamamlayır.

Alqoritml dirilmı t lim m kt b h yatında yeni bir m s l deyildir. Onun indi aktualla masına s b b h yatımızın h r sah sin daxil olan elektron-hesablayıcı ma ınların t tbiqidir. Alqoritm düzgün n tic l r apararı ardıcıl h r k tl rin sistemidir, agirdl r t dris f aliyy tind ardıcılı ı yerin yetirm y köm k

edir. Öyr dici proqram t tbiq etm zd n vv l fikri f allıq h r k tl ri v t dris m liyyatlarının alqoritmini mü yy nl - dirm k lazımdır ki, EHM-in t dris prosesini hat ed bilsin.

Differensial t lim agirdl rin inki afını v f rdi xüsusiyy tl rini n z r alma a saslanır. D rsd agirdl rin qar ısına mü yy n idrak v zif l ri qoyulur v mü llim h min v zif l rin icra edilm sin , d rk olunmasına n zar t edir. Differensial t lim agirdl rin biliyini d rinl dirib geni l ndirir, onların f rdi qabiliyy tl rini, f rdi öyr nm üslubunu formala dırır, müxt lif t l batlarının öyr nilm sin rait yaradır.

D B YYAT

1. A ayev . v b. Pedaqogika. Bakı, 2006.
2. H s nov A., A ayev . Pedaqogika. Bakı, 2007.
3. Hüseyinzad R. T limin humanistl dirilm si v demokratikl dirilm si. Bakı, 1997.
4. N z rov A. "Müasir t lim texnologiyaları" f nni üzr proqram. Bakı, 2010.
5. Sadıqov F. Pedaqogika. Bakı, 2006.
6. Pa ayev ., Rüst mov F. Pedaqogika. Bakı, 2002.
7. "T hsil haqqında" Az raycan Respublikasının qanunu. Bakı, 2009.

XI MÖVZU

B L K M N B L R N N MEYARINI T K L E D N T L M METODLARININ PEDAQOJ TEXNOLOG YALARIN SASINI T K L ETM S

PLAN:

1. Mü llimin rhinin bütün t lim metodlarına daxil olması
2. nformasiya texnologiyaları bütün dünya birliyi ç rçiv sind vahid t hsil m kanının formala masına rait yaratması
3. agirdl r bilikl rin verilmiş, bacarıq v v rdi l rin a ılanması prosesi

Yeni t lim metodlarının (proqramla dırılmış t lim metodları), t limd verbal (söz) metodlarının t biiliyin , ekoloji c h td n t mizliyin gör bundan sonra da öz h miyy tini saxlaya bilməsidir. Mü llimin rhinin n qletm , izahetm , müsahib , müəzər , t limatlandırılma formasında h yata keçirilməsidir. Bunun t lim prosesinin bütün h lq l ri il ba lı olmasıdır. Mü llimin rhinin idraki tap ır ı ver nd , h r hansı bir qaydada yeni t dris materialını t qdim ed nd , m kt blil rin f aliyy tin n zar ti h yata keçir nd v ba qa hallarda t tbiq olunmasıdır. Mü llimin rhinin bütün t lim metodlarına daxil olması:

1. N ql;
2. izah;
3. m kt b müəzər si;
4. müsahib ;
5. t lim diskussiyası;
6. illüstrasiya metodu;
7. demonstrasiya metodu;
8. videometod;
9. çalı malar;
10. laboratoriya metodu;

11. problemlilaborator metodu;
12. praktik metodu;
13. idraki (didaktik) oyunlar;
14. proqramla dırılmış t lim metodları;
15. öyr dicitn zar t metodu;
16. situasiya metodu;
17. kitab üz rind i metodu.

nformasiya texnologiyaları bütün dünya birliyi ç rçiv sind vahid t hsil m kanının formala masına rait yaradır.

T lim informasiya texnologiyaları uzaqdan, yaxından, müxt lif m nb l rd n, yerl rd n n hay tsiz formada m lumatlanmadan bilik alma raiti yaradır. T sadüfi deyildir ki, ilkin pedaqoji texnologiya anlayı ı t limd texniki vasit l rin t tbiqi il laq dar olmu dur. Sonralar yapon alim pedaqoqu T.Sakomotonun verdiyi s ciyy y gör pedaqoji texnologiya sistemli t f kkür vasit l rinin pedaqogikaya t tbiqi formasında t s vür olunma a ba lamıdır.

Hazırda pedaqoji texnologiya adı altında pedaqoji prosesd müsbt n tic l r g tirib çıxaran pedaqoji ideyalar kompleksi ba a dü ülür.

Dünyadakı müxt lif pedaqoji texnologiyalar ideyası v praktikasını n z rd n keçir n aliml rin ks riyy ti bel bir q na tdirl r ki, PT-nın sas elementl ri onun mikrotexnologiyasındadır. PT-nın mikrotexnologiyasına bunlar daxildir:

- a) m qs dl r
- b) diaqnostikalar (ilkin, cari, yekun) t lim prosesin subyektl rin birg f aliyy ti (m kda lı ı, mü llim- agird, agird-mü llim, agird- agird), t limin t kili v forma, metod v vasit l rinin seçilm si;
- c) refleksiyalar;
- d) t dris olunan f nnin (f nl rin) m zmunu.

Bunlardan lav tam v sistemli pedaqoji texnologiya alt sistem texnologiyalarını hat edir. Bir sıra ölk l rd bunlardan istifad edilir. M s l n, t bii t lim texnologiyaları; modul-reyting texnologiyaları; interaktiv t lim texnologiyası; parasentrik t lim

texnologiyası; biliklərin tam mənimləsi texnologiyası; fərdi təlim texnologiyası; kooperativ təlim texnologiyası; təlimin nəzarət-korrekt texnologiyası.

Bilik mənbəyinin meyarını təkil edən təlim metodları arasında dağdakı prinsiplər söykənir:

1. İnteraktiv təlim texnologiyası
2. Pedaqoji texnologiyaların ciddi elmi əsas, didaktik prinsiplər söykənmiş

İnteraktiv təlim texnologiyası differensial-inki afətdirici təlimi sinifdə ağırdağların müxtəlif tərkibini nəzərləmələ həyata keçirir. Fərdi təlim texnologiyası işlə fərdi təhsilləndiricilik dağrəsinə yaradır.

Parasentrik təlim texnologiyası təlimin müxtəlif vasitələrinə i zamanı müstəqil təkilinə nəzərdə tutur.

Göründüyü kimi, təlim texnologiyası çoxdur. Hər biri konkret təlim-tərbiyə məqsədini həyata keçirməyə xidmət göstərir. Müxtəlif təlim metodları vasitələrinə istifadə olunur. Bütün bunlar son dövrlərdə qeyri-nənzəvi yanaşmalarla həyata keçirilir. Təbii ki, bunun üçün müəllimlərdə ciddi ixtisas-pekarlıq hazırlıqları və təcrübəsi, təbiişkarlıq və yaradıcılıq, demokratiklik və humanizm keyfiyyətləri olmalıdır.

XX əsrin 70-80-cı illərində Azərbaycan dağyeni pedaqoji texnologiyalarla işləyən müəllimlərin və məktəblər hağrələri var idi. Onlar öz yenilikçi və səmərəli nəticələrə nəbel təcrübələrin xüsusi ad verməmişlər. Lakin təbiiş etdikləri sistemin üsul və vasitələrinə nəticələrinə verdiyi təlim-tərbiyə keyfiyyətinə səciyyəli nədirdilər. Bu yeni işlərdə nəzərlənən, jurnalistlərdə, metodistlərdə yazırdılar. Bu təcrübələr məqalələr şəpələnir və bir dağ Maarif Naziri akademik M.Mehdizadənin məruz və kitablarında ümumiləndirilirdi.

Beləliklə qeyd edə bilərik ki, pedaqoji texnologiyalar əsasən müxtəssislər tərəfindən yaradılsa da onlar dağrələri tərəfindən öyrənilir, yayılmasına, elmin onun tədqiqat obyektinə çevirməsinə böyük ehtiyac vardır. Əks təqdirdə, yeniliklər yarandıqları ocağdan kənara çıxılmaz, hamının yararlanmasına çatmaz.

Bilik – təbiişin, cəmiyyətin, idrakın ümumənki afə qanunauyğunluqları, qanunlarına dağrə faktların, rəqəmlərin, məlumatların və informasiyaların məcmuudur. Vəsait – biliklərin təbiiş olunması, vərdətil bacarıqların avtomatlaşdırılması kimi bəddüəülür. Hər bir tədris fənnində biliklərlə real predmetləri, prosesləri, maddi ələmin təzahürlərini özündə əks etdirən və müəyyən sistemdə verilən faktlarda, anlayışlarda, qanunlarda və elmin nəzəriyyələri ilə ifadə olunur.

Biliklərlə həmədə praktikada təbiiş olunma prosesində bacarıqla bəğlidir. Bacarıq – bu mənimləmiş biliklərlə əsasında üəurlu şərdə yerinə yetirilən praktik fəaliyyət insanın bir növ hazır olmasıdır. Bacarıq biliklərin məzmunu ilə bəğbəğlə əğdardır. Bacarıqların hər biri müəyyən nəzəriyyəyə əsaslanır. Məsələn, riyazi qanunların dərdə olunmaq bacarığı, yaxud oxunma mətninə planını tutmaq bacarığı, məsələn hətəlmə bacarığı, müəyyən dərdə mürəkkəblərdə yazmaq bacarığı, kimya üzrə müəhid və ya təcrübə aparmağı, musiqi ələtində çalmağ bacarığı, rəqs etmə kə bacarığı və s. bu cür bacarıqlardır.

Vərdə bacarıqların dərdələri tədrisində avtomatlaşdırma formasıdır. Vərdə o qədər avtomatlaşdırma ki, o şərdəli və nöqsansız fəaliyyət çevrilmişdir. Məsələn, qırağı, məktəp yazmaq, ifahi hesablaşma vərdəli, ələtlərdə şərdə çalmağ, rəsmi təxəyyüldə nəkağza köçürmə, topu dərdə çiləmə, turnikdə şərdə yellənmə, əmə, fırlanma və s.

ağırdağların hadisələrinə mənimləmiş zamanı üəurlarında maddi ələmin düzgün, tədris olunmamış kildəkini nəctəmə etmə kə qaydalarını da onlara nəctərdə və təbiiş olunmasını məhz müəllim öyrədir. ağırdağların idrak prosesinin fəaliyyət dinamikasını ələt nəzimi məkə lazımdır ki, onlar duyduqları predmet və hadisələri, yəni elmin nəzəri faktları dərdən mənimləmiş yib qavrasın, hafizlərdə saxlasın, hifz etsin, sonra tədris kəkür şərdə gəcində keçirər kə nitq vasitəsilə onu ifadə edə bilsin.

D B YAT

1. Bayramov ., lizad . Psixologiya. Bakı, 1983.
2. K rimov Y. T lim metodları. Bakı, 2007.
3. M rdanov M. Az rbaycan t hsili islahat yollarında: u urlar, probleml r, v zif l r. Bakı, 2001.
4. Mehdizad M. Ümumt hsil m kt bl rind t lim- t rbiy i inin t kmill dirilm si yolları. Bakı, 1983.
5. N z rov A. Mü llimin pedaqoji m rif ti. Bakı, 1992.
6. Sadıqov F. Pedaqogika. Bakı, 2006.
7. “T hsil haqqında” Az rbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, 2009.

XII MÖVZU

T DR S, T L M V T RB Y PROSES N N V HD T , FUNTAMENTALLIQ V M D N YY T MÜVAF QL K

PLAN:

1. **Pedaqoji texnologiyaların mahiyy ti v didaktik saslari**
2. **T dris v t lim f aliyy tinin v hd ti qanunu**
3. **Funtamentallıq qanunu**
4. **M d niyy t müvafıqlıq qanunu**

T hsil sah sind dövl t siyas tinin sas prinsipl ri T hsil haqqında Az rbaycan Respublikasının Qanununda a a ıdaki kimim mü yy nl dirilm dir: humanistlik, demokratiklik, b r b rlik, millilik v düny vilik, keyfiyy tlilik, s m r lilik, fasil - sizlik, v hd tlik, daimilik, varislik, liberalla ma (t hsil sah sind v t hsil f liyy tinin açıqlılı ının geni l ndirilm si), integrasiya (milli t hsil sisteminin dünya t hsil sistemin s m r li formada qo ulması, uy unla ması v qovu ması sasında inki afı).

T hsil haqqında Qanunun dördüncü madd sind göst rilir ki, Az rbaycan dövl ti qar ısında öz m suliyy tini d rk ed n, xalqının milli n n l rin v demokratikliyi prinsipl rin , insan hüquqları v azadlıqlarına hörm t ed n v t np rv rlik v Az rbaycançılıq ideyalarına sadıq olan, müst qil v yaradıcı dü ün n v t nda v xsiyy t yeti dirm k.

T dris, t lim v t rbiy prosesi daim v hd td dir. T limin m qs di t rbiy nin funksiyasını yerin yetirm kdir. T lim yeni biliyin öyr dilm si prosesidir. T lim vasit dir. T hsil ndirm , t rbiy etm m qs ddir. T hsil v t rbiy n tic dir. T rbiy ancaq t hsil v hd td dir. Yeni biliyin ancaq t rbiy y t siri vardır.

Texno – “s n t”, logiya – “elm” dem kdir. Texnologiya – s n t haqqında elm anlamı verir. Bu m nada pedaqoji texnologiyanın mahiyy ti v didaktik saslari daha d rind n qavraya bilm k üçün t hsil haqqında dövl t siyas rinin sas prinsipl ri il traflı tanı olmaq lazımdır.

Pedaqoji texnologiyaların mahiyyəti və didaktik vəsullərini daha aydın qavramaq üçün təhsil prosesini – məktəbi sənədi – ləndirən faktorların (vasitələrin, proseslərin) münasibliyini ayrı-ayrı ölkələrdə və pedaqoq alimlərin baxışlarında necə qoyulduğunu diqqətə yetirək. İngilis məktəbi hələ də vahid təhsil sisteminin (proqramlar, dərslər) malik deyil. Polşa məktəbi üçbucaqlı şəkildə təsvir edilir. Bir tərəfdən öyrənmə, digər tərəfdən öyrətmə, üçüncüdə isə təlim.

Sovet məktəbi bir sıra aparıcı alimlərin tədqiqatında ifadə edilirdi. Məsələn, S. Arxangelski didaktik üçbucaq haqqında danışıqlar məktəbi – təhsil, pedaqoji prosesi belə tədqiq edirdi:

1. Tədris və təlim fəaliyyətinin vəhdət qanunu
A – biliklərin verilməsi;
B – biliklərin mənimsənilməsi;
C – təlimin məqsədi və vəzifələrinə uyğun olaraq biliklərin sisteminin formalaşması.
 2. Təlim və tərbiyənin vəhdət qanunu
a – təlim;
b – tərbiyə;
c – təhsil alanların şəxsiyyət kimi hərtərəfli inkişafı.
- E.Z. Belkin pedaqoji prosesi pedaqoji sistem kimi təsvir edərək buraya 6 qarılıqlı əlaqəli elementi daxil edir.
- I. təlim və tərbiyənin məqsədi;
 - II. təlim və tərbiyənin məzmunu;
 - III. təlim və tərbiyə texnologiyası (metodlar, vasitələr, formalar və s.);
 - IV. təlimin təşkili formaları;
 - V. öyrətmə;
 - VI. öyrənmə;
 - M – məqsəd;
 - TT – təlim texnologiyası;
 - PKV – pedaqoji kommunikativ vasitələr;
 - M – müəllim;
– agird.

Göründüyü kimi, pedaqoji texnologiyalar hərtərəfli təsvirdə olarsa-olsun tamliq xüsusiyyətləndirilir. Tədqiqat edilən pedaqoji sistem texnologiyalarının tamliq işləmə prosesi bitkin və bütövdür.

Fundamentallıq dedikdə, adətən, fundamental elmlərə aid fənlərin tədrisindəndir. Eləcə də öyrənmənin fundamental olaraq aparılması ehtiva edilir. Pedaqoji texnologiyalarda fundamentalıq fənlərin təhsil məzmununun böyük blokları arasında təlimi kimi başa düşülür. Belədir ki, hər bir fənlərin özündə baza təşkil edilən təhsil məzmunları (informasiyanı) birləşdirir. Bu təhsil məzmunları özül təşkil edərək məzmunları genişləndirməyə, yenilənməyə müstəqilliklə etməyə və ömrü boyu ondan istifadə etməyə və artırmağa kömək edir. Başqa sözlə desək, hər bir fənlərdə elmi biliklər var ki, onun fundamentalını təşkil edir. Bu baza olmadan heç nəyi qurmaq, yaratmaq mümkün deyil. Bu biliklərin oyunlarla, müzakirə və qruplarla işləmə möhkəm əsas qavranıla bilməz. Onun üçün vəzifəli ciddi iş, kitab üzərində, çalınma və ya laborator işi, fundamental biliyi mənimsənmə təlim metodlarından istifadə edilmişdir. Bu prinsipdəndir, hətta psixiatri Q. Zozanov və yenilikçi müəllim V. Atalovunurları belədir.

Fundamentallıq prinsipi təbii, humanitar və texniki fənlərin sintezindəndir sineqretik yanaşma iləndir.

Sineqretik yanaşma öyrənmənin hədəmlərini artırır, hədəmli müxtəlif elmlərin bir faktı, hadisəyə, təzahür münasibliyini təşkil edir. Beləliklə, təbii, cəmiyyət və insanın öyrənilməsinə kompleks yanaşaraq hissləri özündə birləşdirən tamliq alınır.

Mədəniyyət müvafiqlik prinsipi təşkil edir ki, təlim müasir mədəniyyətin inkişafı şəxsiyyətinə uyğun olsun. Həmişə təlimdə istifadə edilən vasitələrlə rəftarda, həmişə mədəniyyət – insanlararası münasiblərdə mədəniyyətin nümayiş etdirməsinə etsin. Müasir təlim azad, sərbəst, yaradıcı düşüncəni təzahür etsin, müstəqilliyi inkişaf etdirdiyi kimi insanın mədəniyyət şəxsiyyətini də yüksəltməlidir.

D B YAT

1. A ayev . v b. Pedagogika. Bakı, 2006.
2. H s nov A., A ayev . Pedagogika. Bakı, 2007.
3. Hüseyinzad R. Q dim v erk n srl r dövründ Az rbaycanda t rbiy , t hsil v pedaqoji fikir. Bakı, 2007.
4. K rimov Y. T lim metodları. Bakı, 2009.
5. Mehrabov A. v b. Pedaqoji texnologiyalar. Bakı, 2007.
6. M rdanov M. Az rbaycan t hsili müst qillik ill rind . Bakı, 2007.
7. M rdanov M. Az rbaycan t hsili yeni inki af m rh l sind . Bakı, 2009.
8. Mustafayeva R., Mustafayeva S. Pedagogika. Ümumi pedaqogika üzr mühazir xülas l ri. Bakı, 2002.
9. N z rov A. “Müasir t lim texnologiyaları” f nni üzr proqram. Bakı, 2010.
10. “T hsil haqqında” Az rbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, 2009.

XIII MÖVZU

T L M N HUMAN TARLA DIRILMASI V HUMAN STL D R LM S

PLAN:

1. Humanizmin geni l nm si üçün humanitar f nl rin t drisinin geni l ndirilm si
2. T limin humanitarla dırılması
3. T limin humanistl dirilm sı

Bu prinsipl ri ayrı-ayrılıqda qeyd etm k olardı. Lakin m zmunca bir-birin yaxın olduqlarına gör eyni sırada da verm k olar. slind bu gün prinsipl r çevrilm bu yana malar sovet pedaqogikasında v t hsil t rbiy sind h mi olmu dur. Çünki sosializm prinsipl rin gör insanlara v zif sind n, cinsind n, irqind n, milliy tind n, sosial m n yind n asılı olmayaraq eyni diqq tl , hörm t v qay ı il yana ılması sas idi. Bu prinsip Az rbaycanda öt n srin 70-80-cı ill rind n pozulma a ba ladı. Kapitalizm dünyasında is v v ll r diqq td olmayan bu prinsip demokratik v t nda c miyy ti yarandıqca aktualla dı. nsanları “da q lbli” olmaqdan humanist olma a meyll ndirdil r. Humanizmin geni l nm si üçün humanitar f nl rin t drisini geni l ndirdil r. T lim prosesinin humanitarla dırılması tarix, sosiologiya, psixologiya, hüquq v dig r insan haqqında f nl rin t drisin yer verilm sini diqq td tutma ı t l b edir.

Humanistl dirm is h r eyin insan üçün, insan namin edilm sini qabardır. Bu prinsipl rin n z r alınması pedaqoji texnologiyaların t tbiqind mü llim t r find n s rb st olaraq h yata keçirilm lidir. H tta fundamental f nl rin öyr dilm si zamanı tarixi faktlara müraci t edilm si, elmi k fl r, ixtiralar ed n xsl r haqqında dan ılması, onların xlaqı, m n vi keyfiyy t v f nni t dris ed n mü llimin humanizm nümun si bu baxımdan böyük t sir malikdir.

Bu prinsipl r maddi mara ın artırılmasına meyilli olan kapitalizm c miyy tind “insanın insana qay ısı” mövqeyini arxa

plana atılmışdır və bu el kapitalizmin mahiyyətindədir. Ona görə də bu cəmiyyətdə terror, qəza, cinayət, korrupsiya halları həmişəba vermişdir. Sosializmdə isə (aparıcı) ictimai maraqlar aparıcı oldu üçün bu hallar xarakterik olmamışdır. Bazar iqtisadiyyatının bərqərar olduğu indiki halda Azərbaycan da fərdi, xəssim nəfərlə ölkə keçmiş, pul hərisliyi yaranmışdır. Mala, pula, varidatla hərislik bir çox halda bəzi təhsil və təbii səviyyəsi aşağı olan insanları humanizm hisslərindən uzaqlandırmışdır. Onlar tutduqları vəzifə imkanlarından istifadə edərkən onlara müraciət edənləri incidir, bezikdirir, onları rüvət verməyə təhrik edir, yaxud istehsalçısırsa, saxtəmt hazırlamaq yolunu seçir, zəhmətsiz pul qazanmağa çalıaraq xalqın səlamətini ziyan vurur, yaxud elmdə, təhsildə saxtakarlıq yolu ilə millətin gələcəyinə zərər vuraraq yri yollarla, çirkli pullarla xəssim hətətinin fəravanlına çalıır. Hazırda Azərbaycan da belə hallar çoxdur. Bu hallara qarşı mübarizə aparmağa gələnləri hazırlamaq məqsədi ilə onlara humanizmi aşılamaq, humanist və yüksək vətənda, ləyaqətli olmalarını məhz bu prinsiplə təmin etmək lazımdır.

Beləliklə, bu nəticəyə gələnlər ki, humanistlərdən dedikdə, “insani”, “bəşəri” hisslərlə nəzərdə tutulur. “Qurani-Kərim”də deyilir: “insanlar, yaxşılıq edin! Allah yaxşılıq edənləri sevir”. Bir mahnıda deyilir: “Ey insanlar, sülh gəlin, yoxsa dünya məhv olar”. Böyük airimiz M. Sabirin nəzərində, humanizm budur:

“Kim ki insan sevər, sahibi-huriyyət olur,

Bəli, huriyyət olan yerdə insanlıq olur”.

Beləliklə, hər bir müllim istərdərsə, istərsə də sinifdə nəxaric və məktəbdənkənar məllərdə agirdlən humanist ideyaları aşılamalıdır. Bu ideyalar aşağıdakılardır: xeyirxahlıq, yaxşılıq, dostluq, sədaqət, nəzakət və s.

Təcrübə göstərir ki, məktəbdə humanist hval-ruhiyyəni həyata keçirən demokrat müllimlər olur. Çünki bu müllimlər avtokrat və avtoritar, liberal müllimlərdən fərqlənir. Məktəbdə humanist ideyaları həyata keçirmək üçün demokratik rəit

olmadan heç bir humanist ideyaların həyata keçirilməyində nə söhbət gedə bilməz.

Əslində bu gün prinsiplər çevrilmiş bu yanaşmalar pədaqogikanın tədrisində təcrübə mövcud olmuşdur.

Təlim prosesinin humanistlərdirilməsinin tarixi, dəbiyyət, sosiologiya, psixologiya, hüquq və digər insan haqqında fənlərin tədrisində geniş yer verilir. Nəqativ hallara qarşı mübarizə aparmaq üçün bu prinsipin imkanlarından istifadənin zəruriliyini daim diqqət artırılması zəruridir. Humanistlərdən hər bir insan üçün, insan nəmin edilməsinə tələb edilir. Bu prinsiplərin nəzərdə alınmasının pədaqoji texnologiyaların təbii zamanı müllimlərin tədrisində səbəb olaraq həyata keçirilir. Hətta fəundamental fənlərin öyrədilməsi zamanı tarixi faktlara müraciət edilməsi, elmi kəflər, ixtiralar edənləri xəssim tələrlə haqqında danılması, onların xəlaq-mənəvi keyfiyyətlərinin və fənlərin tədrisində müllimin humanizm nümunəsi bu baxımdan böyük təsir gücünə malikdir. insanın təbii səmimiyyəti zaman-zaman bu və ya digər kildə vacib bir problem kimi bu ilmə ul olanları dəündürmüşdür. Böyük yunan filosofları Sokrat, Platon və Aristotelin bu vacib məsələni həmişə tənqidi hesab etmələri diqqətə layiqdir.

XI-XII əsrlərdə Qətran Təbrizi, Xətib Təbrizi, Bəhmənşar, fəzliddin Xəqani, Nizami Gəncəvi kimi mütəfəkkirlərin təlim və təbiiyyətin insanın xobxətliyi üçün gözəlavət olduğu unudən-dən qeyd etmələri. Nizaminin ictimai-faydalı məktəplər insanlara təmənnəsiz, yardımla bəli fikirləri humanist təbiiyyətin əsas prinsiplərindən biri hesab edilir.

Ancaq humanist təbiiyyət ilə pədaqoji prosesin humanistlərdirilməsinə bir-birindən fərqləndirmək lazımdır. Humanist təbiiyyətin, humanist hisslərin, keyfiyyətlərin aşılanması humanist qabiliyyətlərin agirdlən aşılanması kimi bəadüülür.

Pədaqoji prosesinin humanistlərdirilməsi və humanitarlaşdırılması məktəbdə humanist psixoloji mühitin yaradılması kimi bəadüülüdür. Humanistlərdən eyni zamanda məktəbdaxili idarəetmənin tərkib hissəsidir.

Humanistl dirm mü llim- agird münasib tını birt r fli yox, “öyr dim-öyr n”, “öyr ndikl rin m l et” prinsipin uy un öz h llini tapmalıdır.

M kt bin idar olunmasının, qurulu unun büsbütün yenil dirilm si, humanist demokratik prinsip sasında idar olunması t hsil sah sind islahatların t l bl rind n ir li g lir. Pedaqoji m kda lıq ideyası m kt bin ruhudur v m kt bd h r ey bu ideyaya istiqam tl nm lidir. M kt bl rd aparılan t crüb v mü ahid l rd n m lum olmu dur ki, mü llim agirdl rl müx- t lif formalarda ünsiyy t v münasib td olur. H min yana ma növl rind n n s m r lisi demokratik m kda lıq növüdür. Bel m kda lıqda mü llim agirdl rl günd lik t masda v ünsiyy td olur. Burada mü llim u aqların f rdi-psixoloji xüsusiyy tl rini n z r alır. Bel mü llim öz f aliyy tind kollektiv arxalanır, onlarla m sl h tl ir, u aqların t nqidi qeydl rin diq- q tl qulaq asır, onların f allıq v t bbüskarlı m inki af etdirir.

D B YYAT

1. A ayev . v b. Pedaqogika. Bakı, 2006.
2. B d lova . Az rbycan xalq pedaqogikası. Bakı, 2010.
3. Hüseyinzad R. v b. T hsilin humanistl dirilm si v demokratikl dirilm si. Bakı, 1997.
4. N z rov A. v b. Pedaqoji ustalıq. Bakı, 2008.
5. T hsilin humanistl dirilm si yolu il yeni pedaqoji t f kkürün inki afı. Bakı, 1999.
6. T hsil haqqında Az rbycan Respublikasının Qanunu. Bakı, 2011.

XIV MÖVZU T H S L N F A S L S Z L Y V N F O R M A T L A D I R I L M A S I

PLAN:

1. **T hsilin fasil sizliyi dedikd , bilik, bacarıq, informasiya olmanın n z rd tutulması**
2. **T hsilin informatla masının indiki raitd daha çox aktuallıq k sb etm si**
3. **Kompüterin Az rbycan m kt bl rin daxil oldu u indiki zamanda bu prinsipin çox böyük h miyy t da ması**
4. **T hsilin informatla dırılması il laq dar aliml rin müxt lif fikirl ri**

Bu prinsipin sas m qş di, t limin metodu v texnologiyalardan istifad ed r k t hsil alanlara müst qilliyi “öyr n- m yi” öyr tm yi, t hsil çevik münasib t göst rm yi a lımaqdır. M lum oldu u kimi, hazırda h m informasiyalar, h m d informasiyaların tez-tez d yi m si, yenil m si ba verir. Dig r t r fd n, pe qazanmı insanlar yeni t l batlara uy un olaraq yeni pe qazanmaq m cburiyy tind qalırlar. Bütün bunları n z r alaraq agirdl r orta t hsil alark n el hazırlanmalıdırlar ki, onlar t hsilin fasil sizliyind n istifad y hazır olsunlar, eyni zamanda öz t sirl rini fasil siz, m qş d uy un olaraq artıra bil- sinl r. Burada “t hsil” dedikd , bilik, bacarıq, informasiya alma n z rd tutulur.

Bu prinsip e miyy tin informatla dırılmasının sür tl ndiyi indiki raitd daha aktualdır. Bu prinsipin n z r alınmasında sas m qş d t hsil alanların müasir informasiya texnologiyalarında istifad y hazırlamaq, onlarda informasiya m d niyy ti formala dırmaqdır.

Kompüterin Az rbycan m kt bl rin daxil oldu u indiki zamanda bu prinsipin çox böyük h miyy ti vardır. T lim – yalnız t f kkürl i deyil, t limin n tic l ri dig r psixi prosesl rin

razıla dırılmı t sirind n v insanın dig r psixi xüsusiyy tl rinin meydana çıxmasından asılıdır. T lim f aliyy tinin f alla dırılması bu prosesd motivl dirm nin v psixi prosesl rin idar edilm - sind n çox asılıdır, ks t qdird t tbiq olunan pedaqoji texnologiya v ya interaktiv metodlar ist nil n s m r li n tic ni ver bilm z.

1. T limin motivl dirilm si üçün d qiq, m qs d-yönlülük olmalıdır.

2. T limin m zmunu agirdl rin d rketm s viyy l rin uy un olaraq seçilm lidir.

3. H r bir f nnin dövltin t hsil standartlarına uy un olması üçün optimal s viyy h yata keçirilm lidir.

4. agirdl rin xsiyy työnümlülüyü, maraq v meyll ri n z r alınmalıdır.

5. Veril n bilikl rin h yati g r kliliyi meydana çıxarılmalıdır v s.

Öyr nm prosesl rini (diqq ti, mara ı, t f kkürü) f alla dırmaq üçün is bir neç vacib rt m l edilm lidir:

- M l l r, sosial-gigiyenik t l bl r cavab ver n raitd aparılmalıdır. Buraya binanın (avadanlı ı) abadlı ı, istiliyi, akustikası, iqlılı ı, agirdl rin gün rejimi, yem yi, g li -gedi i daxildir. g r t lim t dris üçün normal rait yoxdursa, orada diqq t v qavrama yüks k ola bilm z. Aliml r mü yy nl dirmi l r ki, normal yatmamaq v aclıq qlı m yin m hsuldarlı ını k skin kild endirir. Bu rt t kc t hsil alanlara deyil, t hsil ver nl r d aiddir;

- T lim informasiyası k mk srl r deyil, kifay t q d r m lumatlandırıcılıq s viyy sind verilm lidir. Bu h m diqq tin davamlılı ını qoruyur, h m d mük mm l anlama agird f aliyy tinin düzgün v f al qurulmasına köm k edir;

- yani vasit l rd n, didaktik materiallardan istifad zamanı h min materialların t miz, s liq li, yararlı olması t min edilm lidir. El c d mü llimin rhi kitab dili il deyil, canlı danı iq s viyy sind , h m d professional olmalıdır. H mçinin mü llimin s sinin ucalı ı, tembri, nitqin tempi, intonasiyası,

pauza t lim prosesinin t kilind mühüm rol oynayır. T ssüf ki, bu cür h miyy tli keyfiyy tl r mü llim hazırlı nda lazımınca n z r alınmır;

- T lim prosesind xo hval-ruhiy nin yaradılması intellektual m hsuldarlı ı xeyli artırır. T ssüf ki mü lliml rin xeyli qismi bu c h ti yerin yetirmirl r. Mü ahid l rimiz göst rir ki, dayaz biliyi olan sinfi idar ed bilm y n hazırlıqsız mü lliml r sinifd t l bkarlıq adı altında amirlik edir. Kobud söz gücün , özl rinin q bul edilm sin çalı ırlar. Bel üslub agirdl rin mü llimi dinl m y d , t lim f aliyy tin d mara ını heç endirir;

- nformasiyanın vizual v sözl verilm sinin laq l n-dirilm si agirdl rin qavramasını v d rkini h m asanla dırır, h m d m hsuldar edir.

Aliml r yazırlar ki, öt n srin 50-ci ill rinin sonlarında Q rbd “a ıllı göz” n z riyy si ba qaldırır dır. H min n z -riyy nin nümay nd l ri deyirl r ki, göz beyni inki af etmi dir.

.M.Yaqlom qeyd edirdi ki, ya lı insanın e itm orqanı bir neç m lumat üzr eyni vaxtda 1000 vahid informasiya buraxır. Toxunma orqanı 10.000, görm orqanı is 100.000. Psixoloq B.Q.Anonyev bildirir ki, görm sistemi vasit sil qavrama 3 s viyy d gedir.

Hissetm , qavrama, t s vvüretm , e itm vasit sil yalnız t s vvür etm s viyy sind .

T dqiqatlar göst rir ki, insan ifahi nitql aldı ı informasiyanı 15%, görm kl 25% yadda saxlayır. g r eyni vaxtda bu h r iki vasit d n informasiya veril rk n istifad edilirs , m zmunun yadda saxlanması 65%- çata bil r.

D B İYAT

1. A ayev . T lim prosesi: n n v müasirlik. Bakı, 2006.
2. A ayev . v b. Sosial pedaqogika. Bakı, 2008.
3. Abbasov A. Pedaqogika. Bakı, 2010.
4. K rimov Y. Pedaqoji t dıqat metodları. Bakı, 2009.
5. M rdanov M., ahbazov F. Az rbaycan t hsil sistemi (1998-2005) II kitab. Bakı, 2005.
6. Mehrabov A. Az rbaycan t hsilinin müasir probleml ri. Bakı, 2007.
7. N z rov A. "Müasir t lim texnologiyaları" f nni üzr proqram. Bakı, 2010.

XV MÖVZU

T HS L N M HSULDARLI INA GÜCLÜ T S R GÖST R NT BB -B OLOJ RTL R. F Z K T RB Y

PLAN:

1. agird sa lamlı ının qorunması
2. U aqların t miz havada olmasına diqq t yetirilm si
3. H ddind n artıq yor unlu a yol verm nin qar ısının alınması
4. Fiziki t rbiy nin mahiyy ti v h miyy ti
5. Fiziki t rbiy nin vasit l ri v formaları

T limin m hsuldarlı na güclü t sir göst r n tibbi-bioloji rtl r vardır ki, bunları h m mü lliml r, h m d agirdl r v valideynl r bilm li, n z r almalıdırlar. H min rtl r bunlardır:

1. agird sa lamlı ının qorunması. agird sa lamlı ını saxlaya bilm k, qorumaq qaydaları öyr dilm lidir. B zi t dıqı m lumatlara gör h r m kt bl rind ki yuxarı sinif agirdl rinin orqanizmi son h dd q d r yükl nir. Onların g nc b d nl rinin dözümü buna çatmır. ks riyy ti sutkada 30 d qıq d n 2,5 saata q d r az yatır. Yalnız azyatma onların i qabiliyy tını 30% azaldır.

2. U aqların t miz havada olmasına diqq t yetirilm si. h r u aqlarının dem k olar ki, 2/3-si t miz havada kifay t q d r olmur. B d n t rbiy si d rsl ri ya heç keçirilmir, ya da açıq meydançalarda aparılan s yah tl r, turizm g zintil ri t kil edilmir, ail d d bir çox halda bu c h t diqq t yetirilmir. N tic d agirdin s hh ti z ifl yir, t limd zora dü ür.

3. H ddind n artıq yor unlu a yol verm nin qar ısının alınması. agird yor unlu u ba lıca olaraq iki halda t zahür edir:

I. gün rejimin m l edilm m si, t lim yükünün çoxlu u v a ırlı ı;

II. kifay t q d r müs b t emosiyaların olmadı ı raitd .

agirdin müllimin ona münasib tünd n, öyr t m s yind n, yaxud t lim raitind n daxili razılı ı yoxdursa, o tez yorulur v t lim m yi ona zövq vermir. Bütün bunları n z r alaraq t limi el qurmaq lazımdır ki, agird bütün raitd n tam razı qalsın.

m kda lıq raiti v yeni t lim metod v texnologiyalarının do urdu u yaradıcı interaktiv ab-hava t bii ki agirdl rin h v sini v mara ını artırır, onların özl rin aid probleml rin h llin müst qil yana a bilm l rini t min edir.

B d n t rbiy si, idman orqanizmin möhk ml ndirilm si, s m r li qli f aliyy t üçün geni imkanlar açır, qli f aliyy tl fiziki f aliyy tin növb l m si n tic sind i qabiliyy tinin b rpaşı prosesı daha s m r li olur. Fiziki t rbiy u aqların b d ninin ah nfdar inki afına, qam tin yara ıqlı, h r k tl rin göz l, z rif v çevik olmasına köm k edir, estetik zövqün formala masına imkan yaradır.

Bütün yuxarıda deyil nl ri yekunla dıraraq fiziki t rbiy y bel bir konkret t rif verm k olar: Fiziki t rbiy – müllimin r hb rliyi altında agirdl rin öz sa lamlı ını möhk ml ndirm si, çevikliyi v gumrahlı ını t min etm si prosesidir. Bu proses fiziki m d niyy tin müasir inki af s viyy sin tam uy un olaraq t kil edilm li v agirdl rin fiziki kamilliyyin g tirib çıxarmalıdır.

Fiziki t rbiy m qs dyönlü, planlı v müt kkil proses olub, g nc n slin can sa lı ını t min etm y , onun fiziki qabiliyy tini inki af etdirm y , müt h rrik v rdi l rin v bacarıqların formala masına xidm t edir. Fiziki t rbiy agirdl rin b d n qurulu unun müt nasibliyyind , qam tin göz lliyind , h r ki keyfiyy tl rin (gücün, h r k t sür tinin, c ldlik v dözümlüyün, elastikliyin) inki af v formasında t zahür edir. Fiziki t rbiy agirdl rd m kd i tirak etm k v rdi l ri, irad , kollektivçilik, zmkarlıq v s. keyfiyy tl ri inki af etdirir, onları V t nin müdafı sin hazırlayır.

Bu z ruri i d fiziki t rbiy nin mühüm t rkib hiss si olan b d n t rbiy si d rsl ri böyük rol oynayır. B d n t rbiy si

d rsl rind agirdl r düzgün yerim yi, qaçma ı, tullanma ı, mane l ri d f etm yi, idman al tl rind müxt lif çalı maları, t mrinl ri yerin yetirm yi öyr nir, öz b d nl rinin sa lamlı ına köm k ed n hifzüs hha qaydalarına yiy l nirl r.

C miyy tin n qiym tli s rv ti insan v onun sa lamlı ıdır. Heç bir yüks k texniki nailiyy t insanların s hh tinin qorunması v möhk ml ndirilm si il müqayis oluna bilm z. Buna gör d insanların sa lamlı ı Pluton, Hippokrat dövründ n müdrik xsiyy tl rin diqq tini c lb etmi dir. T sadüfi deyil ki, “sa lam b d nd sa lam ruh olar” yunan atalar sözü d h min dövrün m hsuludur. Q dim Elladanın n h ng qayaların birind bu sözl r yazılm dır: “Güclü olmaq ist yirs ns qaç, sa lam olmaq ist yirs ns qaç, göz l olmaq ist yirs ns qaç”. Antik dövrün böyük filosofu Platon sa lamlı ı insan üçün birinci xo b xtlık hesab edirdi. Hippokrata gör h r k tsiz müalic yoxdur. Plutarx deyirdi ki, gimnastika t bab tin faverici hiss sidir.

“Qanunlar” s rinin mü llifi, xalq arasında Lo man adı il tanınan bu li ibn Sina deyirdi:

V rdi l (idmanla – A.N.) yax ıca olsan a ina,

Çatırsan f r hl s n yüz ya ına.

B lk d daha çox ya ayırsan bil,

H b v toz d rdin heç d rman deyil.

Bütün d rdl rin bax budur dava:

T bi t – su, gün v t miz hava.

H r bir adam yüks k m n viyyatla, m ksev r v t nda olmaqla yana ı möhk m sa lamlı a, fiziki keyfiyy t yiy l n m lidir. Sa lamlı ı mühafiz ed n v möhk ml ndir n mühüm amill rd n biri f al h r k tdir, z ruri fiziki qüvv dir.

Qüvv xarici müqavim ti v ona qar ı t siri z l nin gücü il aradan qaldırmaq qabiliyy tidir.

C ldlik insanın yeni h r k tl ri tez m nims m k v d yi il n raitd h r ki v zif l ri müv ff qiyy tl icra etm y imkan verir. Bu h r ki qar ılıqlı laq d inki af v t zahür edir. Y.A.Komenski “Ana quca ı m kt bi” adlı s rind yazırdı ki, h yatımız oda b nz yir, hava axını v daimi h r k t olmadıqda

od d rhal söndüyü üçün u aqların da h r gün t mrinl r etm si v h r k td olmaları z ruridir.

Fiziki t rbiy m kt blil rin sa lam v möhk m böyüm sini t min edir, agirdl r h yatda z ruri olan h r k t, bacarıq v v rdi l ri (düzgün yerim k, qaçmaq, tullanmaq, üzüm k, t bii amill rd n düzgün istifad etm k v s.) a ılayır, m kt blil rd qli qabiliyy tl ri, m n vi keyfiyy tl ri, m k v rdi l rini, estetik zövq v duy uları, idman v b d n t rbiy si m l l ri il üzvi kild birl dirir, onların ah ngdar inki afını t min edir.

Bütün agirdl rin h r gün d rsl rd , d rsd nk nar vaxtlarda, idman bölm l rind b d n t rbiy si il m ul olmasını t kil etm k, bunun üçün lazımı rait yaratmaq lazımdır. H r bir m kt bd , bütün t lim-t rbiy ocaqlarında avadanlıqla v inventarla yax ı t chiz edilmi idman salonları v meydançaları yaradılmalı, agirdl rin fiziki t rbiy sin , gigiyenik m s l l rin daha çox fikir verilm lidir.

Fiziki t mrinl r, çalı malar, sa lamlı ı t min ed n t bii, habel gigiyenik amill r t rbiy nin qüdr tli vasit l ridir.

nsanın sa lamlı ının t min edilm sind , m k v h rbi f aliyy t hazırlanmasında t mrin v çalı malar mühüm rol oynayır. M kt bd fiziki t mrinl rd n gimnastika, oyun, turizm v idman zalında istifad olunur. Gimnastika t mrinl ri üçün s ciyy vi c h t odur ki, bunlar agirdl rin ayrı-ayrı z l qruplarını, orqanizml rini inki af etdirir. Oyunlar bütövlükd orqanizm t sir göst rir, h r ki keyfiyy tl rin kompleks inki afına köm k edir. Oyun, h r k t bir növ i dir, f aliyy tdir.

Turizm zamanı agirdl rd ünsiyy t, kollektivçilik, qar ılıqlı hörm t v s. keyfiyy tl r formala ır.

Fiziki t rbiy nin t kili formalarına b d n t rbiy si f nni, idman sa lamlıq i l ri, müst qil m l l r, fiziki t rbiy üzr sinifd nxaric v m kt bd nk nar i l r daxildir. Fiziki t rbiy v idman üzr sinifd nxaric i l r b d n t rbiy si d rsl rind m nims nilmi bilikl r v bacarıqlarla sıx laq l ndirilir.

agirdl rin fiziki, h rbi v t np rv rlik yeri i “Üfüqd parıltı”, “Qartal balası” kimi h rbi idman oyunları xüsusi h miyy tlidir. “Üfüqd parıltı” h rbi idman oyunu a a ı sinifl r, “Qartal balası” is yuxarı sinif agirdl ri üçün n z rd tutulmu dur. Bu oyunlarda güclü romantika oldu u üçün onlar yeniyetm l ri v g ncl ri özün c lb edir. Bu oyunlar axtarı lar v k fiyyatlar, “h rbi” sirl r al midir. H rbi idman oyunları m kt blil rin xsiyy tinin formala masına ciddi t sir göst rir. Onlar bel h rbi idman oyunları prosesind ç tinlikl ri aradan qaldırma ı öyr nir, v ziyi td n çıxı yolu axtarır, traf al min mür kk b, mü mmalı sirl rini d rk edirl r. Bel h rbi idman oyunlarında i tirak etm kl m kt blil r xalqımızın döyü n n l rinin mahiyy tini m nims yir, t dric n h rbi intizamın m suliyi tini, ç tinlikl ri aradan qaldırma ın n dem k oldu unu öyr nirl r.

I sinifd agirdl r sa lamlıqda rejimin rolu haqqında m lumat verm k, b d ni t miz saxlama ın, s h rl r gimnastika il m ul olma ın h miyy tini öyr tm k lazımdır v s.

II sinif agirdl ri I sinifd ld edilmi m lumatı inki af etdirm li v a a ıdakıları bilm lidir: düzgün n f s almaq, düzgün yerim k v düzgün oturmaq, sanitariya-gigiyena qaydalarına m l etm k v rejimi gözl m k; d rs m l l rind öyr ndikl ri h r k tl rin icrası il m ul olmaq, d rsd nk nar idman t dbirl rind i tirak etm k v s.

III sinif agirdl ri sa lamlıq haqqında söhb tl r qulaq asmalı, rejim m l etm li, vaxtlı-vaxtında istirah t etm yin, vaxtında yatıb-durma ın h miyy tini d rk etm li v bunları m li olaraq yerin yetirm lidirl r.

IV sinif agirdl ri gimnastika, yüngül atletika, üzgüçülük, xiz k sürm k i l ri il m ul olur, kiçikl r müt h rrik oyunları öyr dir, gigiyenik qaydalara m l edir, proqram s viyy sind praktik bacarıq v v rdi l r yiy l nirl r.

D B YAT

1. Azərbaycan Respublikasında ümumi təhsilin konsepsiyası. Bakı, "Kurikulum" jurnalı, 2008. 1.
2. Ağayev . Pedaqogika. Bakı, 2006.
3. İsmədov B., Rzayev A. Pedaqogikadan mühəziy konspektləri. Bakı, 1983.
4. Həsənov A., Ağayev . Pedaqogika. Bakı, 2007.
5. Mehrabov A. Azərbaycan təhsilinin müasir problemləri. Bakı, 2007.
6. Mərdanov M. Azərbaycan təhsili müstəqillik illərində . Bakı, 2003.
7. Mustafayeva R., Mustafayeva S. Pedaqogika. (Mühəziri xülasələri) Bakı, 2002.
8. Nəzərov A. Təhsilin müasir problemləri (Program) Bakı, 2010.
9. Sadıqov F. Pedaqogika. Bakı, 2006.

XVI MÖVZU

TƏBİYYİ TEXNOLOGİYALARI. XƏSƏYYƏTİN TƏBİYYİSİNƏ FƏRD XÜSUSİYYƏTLƏRİN NƏZƏR ALINMASI

PLAN:

1. Təbii texnologiyaları anlayışının rəhi
2. Təbii olunanlarla təbii edilən arasında qarılıqlı münasibətlər
3. Fərdi yanaşma ilə fərdi təbii arasındakı fərqlər
4. Uşaqların fərdi xüsusiyyətlərini öyrənmək üçün müxtəlif tədqiqat üsullarından istifadə olunması

Təbii texnologiyalarının yaradılmasında aşağıdakı pedaqoji prinsiplərlə nəzərə alınmalıdır:

1. Müqəssədli yönümlülük
2. Perspektivlik
3. Komplekslik
4. Fəallıq
5. Müstəqillik
6. Yaşayış unluq və s.

Müxtəlif illərin hazırlanması texnologiyalarının həyata keçirilməsində yuxarıdakı pedaqoji prinsiplərə diqqət mərkəzində saxlanmalıdır. Təbii və təbii olmayanların təkilində kollektivçiliyin böyük rolu vardır. Dahi rus pedaqoqu A.S. Makarenko (1888-1939) öz pedaqoji fəaliyyətində kollektiv təbiiyə böyük önəm vermiş və bu barədə demişdir: "Kollektivdə kollektiv üçün kollektiv vasitə ilə təbii – budur təbiiyənin ən əlverişli prinsipi". Həmişə ağır işləri apararkən hər bir müəllim, yaxud təbiiyəçi fərdi ilə kollektiv işi uzlaşdırmalıdır. Çünki burada təbii texnologiyaları və təbii metodlarının təkilində müvafiq olaraq müxtəlif illərin ümumi və fərdi cəhətlərini nəzərə alınmalıdır.

Müəllimdir ki, təbii prosesi dedikdə, ilk növbədə bir neçə sualla qarşılaşırıq. Təbii olunan kimdir? Təbii edilən kimdir? Təbiiyənin müqəssədli nədir? Təbii prosesində hansı

üsullardan istifadə olunur? Tərbiyə olunanla tərbiyə edilən arasında qarılıqlı münasibətlər necədir? və s. Təbii ki, pedaqoji və psixoloji biliklərə istinad etmədən həmin suallara düzgün cavab vermək mümkün deyildir. Çünki tərbiyəçinin bir sıra dərin pedaqoji-psixoloji problemləri mövcuddur. Tərbiyə prosesində uaqəsiyyətin təlabatları, arzusu və istəkləri, temperament xüsusiyyətləri, şəxsiyyət meyli, maraqları, idealları, dünyagörüşü və qəddisətəkkülüdür. Tərbiyə prosesində hansı pedaqoji-psixoloji biliklərə istinad etmək, hansı psixoloji qanunauyğunluqlardan çıxış etmək lazımdır ki, tərbiyəçiyə uurlu getsin, qarıya qoyulmuşu qədd müvəffəqiyyətlə nail olmaq mümkün olsun?

Bunun üçün ilk növbədə tərbiyə obyektinə (tərbiyə olunan) yaxından bələd olmaq, onun bütün fərdi psixoloji xüsusiyyətlərini dərinləyərək lazımdır. Çünki dünyada nəinki, lakin nəmürək bə olan insan qəlbini, onun psixoloji xüsusiyyətlərini müəmməl öyrənmədən tərbiyəçiyə uurlu qazanmaq mümkün deyildir.

Təbii ki, tərbiyə obyektinə olan insan, fərdi psixoloji xüsusiyyətlərini görə biridərinə kəskin şərtdə fərqlənir. Əməliyyat praktikasının müxtəlif sahələrində (şəxsiyyət, kənd təsərrüfatı, təhsil, səhiyyə və s.) fərdi xüsusiyyətlərin təhlili və nəzərlənməsi pedaqogikanın və psixologiyanın təbii problemi içində xüsusi yer tutur. Gəncin şəxsiyyət-tərbiyəsi isə onun həmiyyəti xüsusilə böyükdür. Pedaqogika və psixologiya tarixi ilə tanış olsaq, bir cəhətdən aydın görülməlidir. Zamanın görkəmli alimləri uaqətlərbiyəsinə dənişən diqqətə həmi fərdi yanaşmaları cəlb etməli.

Fərdi yanaşma mühüm pedaqoji-psixoloji prinsipdir. Həmin prinsip görə, şəxsiyyət-tərbiyəçiyə uurlu fərdi xüsusiyyətləri nəzərə alınmalıdır. Şəxsiyyət-tərbiyəçiyə uurlu fərdi yanaşma iki cəhətdən xüsusilə vacibdir. Birincisi, biz uaqə fərdi yanaşmaqla onun özünəməxsus xüsusiyyətlərinə malik olan xüsusiyyət kimi inkişaf etməsi üçün psixoloji cəhətdən ləvəli şərait yaratmaq. İkincisi, uaqə fərdi xüsusiyyətlərini

nəzərləmədən, ona göstərilən pedaqoji təşəbbüslərdən istifadə etməməsi. Müəyyən edilmişdir ki, pedaqoji təşəbbüslər uaqə fərdi-psixoloji xüsusiyyətləri ilə uyğunlaşmalıdır. Bu, deməkdir ki, pedaqoji təşəbbüslərin xarakteri və şəxsiyyət-kəndinin obyektiv xüsusiyyətləri ilə deyil, həmi də uaqənin şəxsiyyət-kəndi ilə uyğunlaşdırılmalıdır. Xəhiş, təşəbbüslərin cəzalandırma və s.-nin bütün uaqələrə eyni şəxsiyyət-kəndi təşəbbüsləri ilə birinci növbədə, həmi bununla izah etmək lazımdır.

Tərbiyəçiyə uurlu fərdi yanaşmanın mahiyyəti ondan ibarətdir ki, tərbiyəçinin ümumi məqsədləri nəinki uaqələrin və şəxsiyyət-kəndi xüsusiyyətlərini, həmi də fərdi xüsusiyyətlərini müvafiq olaraq konkretləşdirilir. Təcrübə göstərir ki, tərbiyəçiyə uurlu uaqələrin fərdi xüsusiyyətlərini nəzərlənməmişdə həmi şəxsiyyət-kəndi təşəbbüsləri ilə uyğunlaşdırılmamışdır.

Fərdi yanaşmanın bir-birilə qarılıqlılaşdırılmalı olan iki təşəbbüslə vardır. Onlar: a) xüsusiyyətlərin fərdi xüsusiyyətlərini təhlili; b) şəxsiyyət-tərbiyəçiyə uurlu psixoloji cəhətdən düzgün nəzərlənməsi məsələləri ilə bəlihdır.

Tərbiyə vasitələri seçməkdə uaqə fərdi xüsusiyyətlərini nəzərləməyə lazımdır. Bəzi xüsusiyyətlər fərdi yanaşma və fərdi təşəbbüsləri bir-birilə eyniləşdirilməlidir, halbuki onlar arasında fərqlər vardır. Həmin fərqləri valideynin, tərbiyəçinin bilməsi vacibdir. Professor M. Muradxanov onların ağıdakılardan ibarət olduğunu göstərdi: 1) fərdi təşəbbüsləri uaqə təşəbbüsləri, kollektivdə tamamilə ayrılıqda təşəbbüsləri etməyi nəzərdə tutur; fərdi yanaşma isə uaqə kollektiv içində saxlamaqla ona düzgün təşəbbüsləri etmək üçün fərdi xüsusiyyətlərini nəzərləməyə tələb edir; 2) fərdi təşəbbüsləri, təşəbbüslərin məqsədləri uaqə şəxsiyyət-kəndi xüsusiyyətlərini təbəddürək, həmi uaqənin təşəbbüsləri məqsədləri bu xüsusiyyətlərdən asılı etməyi nəzərdə tutur; Fərdi yanaşma isə, uaqə fərdi xüsusiyyətlərini uyğun olaraq, onu ümumi məqsəddən gətirib çıxarmayı tələb edir. Burada məqsəduaqə təbəddürəlmə, üsul və vasitələrin uaqə xüsusiyyətlərini uyğun olaraq seçilir.

Uaqələrin fərdi xüsusiyyətlərini öyrənməsi üçün müxtəlif tədqiqat üsullarından – müşahidə, eksperiment və s. istifadə

olunur. Müllim v t rbiy çil r üçün u aqları t bii raitd – d rsd , sınıf yolda ları il ünsiyy t prosesind , ictimai-faydalı m kd öyr nm k xüsusi z ruridir. U aq xsiyy tinin bütün mühüm c h tl rini hat ed n pedaqoji-psixoloji xarakteristikaların onlar üçün böyük h miyy ti vardır. Pedaqoji-psixoloji xarakteristikasını ad t n sınıf r hb ri t rtib edir v h min sinifd d rs dey n mülliml rin hamısı il birlikd onun müzakir sini t kil edir. Pedaqogikada buna *pedaqoji konsilium* deyilir.

U aqların f rdi xüsusiyy tl rini t hlil ed rk n hansı m s l l r diqq t yetirm k lazımdır? Müllim agirdl rin ya - cins xüsusiyy tl rini n z r almaqla, onların h m d f rdi psixoloji xüsusiyy tl rini – qabiliyy tl rini, temperamentini, xarakterini v s. diqq tl öyr nm lidir. F rdi xüsusiyy tl rin formala masını rtl ndir n amill r xüsusiyl traflı t dqiq olunmalıdır.

Bel likl , deyil nl rd n çıxan konkret n tic l r bunlardan ibar tdir ki, t rbiy olunma xsiyy tin sosialla masını t min edir, onu h yatda, c miyy td , ictimai fayda ver c yi f aliyy t hazırla dırma prosesidir. Çünkü insanın z nginliyi onun h qiqi, obyektiv münasib tl rin z nginliyind n asılıdır. M hz t rbiy - olunma say sind insanlara, m y , bilikl r , f aliyy t çoxc - h tli münasib tl r yaranır. xsi t crüb nin qazanılmasında ba lca c h t ictimai münasib tl rin üurlu d rk olunmasından ibar tdir. Bu zaman u aq özün m xsus xsi t l batının öd nil- m sin çalı ır, ictimai münasib tl rl xsi münasib tl rin qar- ılıqlı laq d ba verm sin nail olur. T rbiy etm çox dinamik v didaktik prosesdir. T rbiy etm prosesind müxt lif laq v asılılıqlar sosial, psixoloji, pedaqoji bir-birin qovu mu v qar ılıqlı kild rtl nmi dir. T rbiy etm prosesinin didak- tikası onun ziddiyy tliyind , inki afında, müt h rrikliyind , d yi iklirind ifad olunur. Bel bir f aliyy tin t kili xsiyy tin formala ması prosesinin elmi saslarını t kil edir. xsiyy t sosial laq l r v qar ılıqlı sosial münasib tl r malik insandır.

D B YYAT

1. Abbasov A. Pedaqogika. Bakı, 2010.
2. A ayev . Az rbaycan ictimai-pedaqoji fikrind xsiyy tinin formala ması problemi. Bakı, 2005.
3. H s nov A., A ayev . Pedaqogika. Bakı, 2007.
4. H imov . Az rbaycan xalq pedaqogikasının b zi m s l l ri. Bakı, 1970.
5. Mehrabov A., Abbasov ., Zeynalov Z., H s nov R. Pedaqoji texnologiyalar. Bakı, 2006.
6. M rdanov M. Az rbaycan t hsili yeni inki af m rh l sind . Bakı, 2009.

XVII MÖVZU

T RB Y N N T K L N D M K T B, A L V CT MA YY T N B R G F AL YY T

PLAN:

1. Yeti m kd olan n slin t rbiy sind m kt bin h lledici rolu
2. U a m h yatının ilk dövrü il laq dar valideynl rin v zif l ri
3. C miyy tin inki afının hazırkı m rh l sind g nc n slin t rbiy si i ini h rt r fli t kil etm kl laq dar dövl t v ictimai t kilatların sıx birliyi
4. M kt bin ail v ictimaiyy tl f rdi laq formaları
5. M kt bin ail v ictimaiyy tl kollektiv laq formaları

Ail c miyy tin ilkin öz yi, onun sosial qurulu unun sasını t kil edir.

Ail t rbiy sinin m qs di, xsiyy tin el keyfiyy t v xass l rini formala dırmaqdan ibar tdir ki, xsiyy t h yat yolunda qar ıla dı ı ç tinlik v mane l ri asanlıqla aradan qaldıra bilir.

Ail nin iki mühüm v zif si vardır: 1. N slin davam etdirilm si4 2. Yeni n slin, yeni insanın t rbiy si

Bu iki v zif bir-biril sıx ba lıdır. nsan öz n slini artırmasa, öz n slin t rbiy verm s c miyy t m hv olar. Birinci v zif n q d r h miyy t lidirs , ikinci v zif daha m su-liyy t lidir. Çünki bu v zif d t bi tin b x etdiyi xüsusiyy tl r deyil, h m d insanlı m min ill r rzind topladı ı m d niyy t, c miyy tin lav etdiyi xüsusiyy tl r d t zahür edir. Bir damla suda gün ks olundu u kimi, ail münasib tl rind d c miyy tin bütün laqm tl ri öz inki afını tapır. Ail özlüyünd kiçik bir dövl tdir. Ail insani münasib tl rin ilk t rbiy m kt bidir. Ail d ilk xlaqi t crüb , f zil t v q bah t t kkil tapır. Ail d böyüy n u aqlar t rbiy sind övladlıq borclarını

d rk edir, qocalmı valideynl rin qay ı göst rm yin z ruriliyini d rk edirl r. Ail nin birinci v n sas v zif si övladlarını sa lam v gümrah böyütm kd n, onların sa lam h yat t rzini t kil etm kd n ibar tdir.

Bel likl , ail qar ılıqlı m h bb t, etibar, hörm t v inama saslana yeni h yata ba lamı , yeni n slin yaradılması v inki afının qay ısına qalan qrupdur.

M kt b g nc n slin t lim-t rbiy si i inin m rk zidir. Hazırkı dövr d t hsil sistemi qar ısında duran ba lıca v zif – d rin bilikli, fiziki v zehni c h td n inki af etmi , elmi dünyagörü ün , yüks k m d niyy t , z ngin xlaqa malik olan ah ngdar xsiyy t t rbiy sidir. M kt bd t lim-t rbiy i i m qs dyönlü, planlı v müt kkil kild , xüsusi hazırlıqlı pedaqoji kadrların r hb rliyi il h yata keçirilir. Mü llim t lim-t rbiy i ind m rk zi simadır, nec dey rl r, m kt bin ür yidir. Mü llimin g nc xsiyy t t siri çox böyükdür; onu heç bir eyl v z etm k olmaz.

U a m h yatının ilk dövrü valideynl r qar ısında böyük v zif l r qoyur. Valideynl r ata-ana olduqları günd n h m d t rbiy çidirl r. B zi pedaqoqlar ananı t bii t rbiy çi adlandırdırma qda haqlıdırlar. U a a qar ı a illı t l bl bir l mi ana m h bb ti, valideyn m h bb ti t rbiy i ind böyük qüvv dir.

Ail t rbiy sinin müv ff qiyy ti üçün bir çox pedaqoji rtl r m l etm k lazımdır. H min rtl rd n ba lıcaları bunlardır:

- ail d sa lam t rbiy raiti yaradılmalıdır; u aqların t rbiy si sa lam, normal, sakit, s m r li v n h yat raitind daha normal v asan olur. ksin , qeyri-normal t rbiy raitind , valideynl rin dol un insani h yatı olmadan tam d y rli insan t rbiy etm k mümkün deyildir;

- t rbiy i ind müt kkil ail kollektivi mühüm vasit dir. U aq dol un xsiyy t kimi zaman yeti bil r ki, onun t l bat v arzuları kollektivçi t l bat v arzuları olsun. ks halda f rdiyy tçi kimi yeti bil r. Ail kollektivçilik lam tl rini itirdikd onun t rbiy vi t siri d xeyli azalır;

- böyük ail – çoxu aqlı ail t rbiy üçün daha lveri lidir: bel ail ni ümumi m nafe, ümumi h vat, ümumi sevinc v k d r birlidir. Burada u aqlar bir-birind n öyr nir, t rbiy üçün lveri li ünsiyy t mühiti yaranır. T ku aqlı ail d is t rbiy i i ç tindir: burada u aq hamının diqq t m rk zind olur, hamı onu zizl yir, heç k s onun x trin d ym k ist mir. Bel u aqlar ad t n, rköyün v eqoist böyüyürl r;

- t rbiy nin, xüsüs n xarakterin bünövr si kiçik ya lardan qoyulur: bu ya da t rbiy düzgün aparılmadıqda sonradan u a l yenid n t rbiy etm k lazım g l c kdir. Yenid nt rbiy is vv ld n aparılan düzgün t rbiy y nisb t n qat-qat ç tindir: o, t rbiy çid n çoxlu vaxt, qüvv v s b g rginliyi t l b edir;

- t rbiy nin, cüml d n ail t rbiy sinin müv ff qiyy ti t rbiy qanunlarına v onlardan ir li g l n prinsipl r düzgün m l etm kd n asılıdır. U a a qar ı hörm t v t l bkarlı l birl dirm k, ona nikbin n z rl yana maq, h r bir u a m ya v f rdi xüsusiyy tl rin saslanmaqla onun q lbin yol tapmaq, t rbiy i ind kollektiv istinad etm k, u a m müst qilliyi il pedaqoji r hb rliyi düzgün laq l ndirm k, f allıqla “tormoz t rbiy si” arasındakı orta h ddi tapmaq v s. bel prinsipl rd ndir;

- t rbiy i ind u a m birt r fli inki afina yol verm m k, onun ah ngdar xsiyy t kimi formala masına rait yaratmaq, y ni zehni, ideya-m n vi, m k, estetik, fiziki v s. c h td n inki afina qay ı göst rm k vacibdir;

- h ddini a mayan valideyn m h bb ti il çul ala an borc hissi, valideynl rin düzgün h yat t rzi, bir-biril v u aqla s mimi münasib tl ri, xsi l yaq ti, v t nda lıq siması, müsbt nümün si v nüfuzu – bütün bunlar ail t rbiy sinin müv ff qiyy tini t min ed n rtl rd ndir.

Ail t rbiy si sah sind n z rd n keçiril n m s l l rin u urla yerin yetirilm si üçün valideynl r m kt bl sıx laq saxlamalı, mü lliml rl m kda lıq raitind i l m lidirl r.

ictimaiyy t t rbiy i ind böyük qüvv dir. C miyy tin inki afının hazırkı m rh l si g nc n slin t rbiy sind dövl t v ictimai t kilatların sıx birliyi, ictimaiyy tin t rbiy vi rolunun

yüks lm si il s ciyy l nir. U aqların t rbiy sin qay ı göst r n ictimaiyy t, ictimai t kilatlar mü yy n bir sistem t kil edir. Bu sistem a a idakı ictimai t kilatlar – komit l r, uralar, komissiyalar, birlikl r, c miyy tl r, fondlar v daxildir.

T rbiy ictimai proses oldu undan, u a l t k bir adam – mü llim (v ya mü ssis) t rbiy edib yeti dir bilm z. U aq h m m kt bin, mü lliml rin, h m d valideynl rin, ictimaiyy tin, ya lı adamların, yolda larının t siri il böyüyüb inki af edir. Buna gör d t rbiy i ini m kt bin, mü llimin i i ç rçiv si il m h dudla dırmaq olmaz. Ayrılıqda n m kt b, n ail , n d ictimaiyy t g nc n slin t rbiy sini t min ed bilm z. U aq günd lik vaxtının ancaq 4-5 saatını m kt bd , qalan vaxtını is ail d , ictimai yerl rd keçirir. M kt bin u a a göst rdiyi t rbiy vi t sirl r ail v ictimaiyy tin t siri il uy un g lm li v bir- birini tamamlamalıdır. Bu is , pedaqoji üçlüyün lbir f aliyy ti il mümkün ola bil r. M kt b, ail v ictimaiyy t müxt lif formada bir-biril sıx laq saxlamalıdır. Bu laq formalarını iki qrupa böl mk olar:

a) f rdi laq formaları;

b) kollektiv laq formaları.

F rdi laq formalan mü lliml rin (o cüml d n sinif r hb rl rinin) valideyn v ictimaiyy t nümay nd l ri il bilavasit v ya bilvasit laq yaratmaqla aparılan f rdi i formalarını hat edir. Nisb t n geni yayımlı f rdi laq formalarına a a idakılar daxildir:

- mü llimin. sinif r hb rl rinin ail y getm si: bu halda, bir t r fd n, agirdin ail raiti, ail daxili münasib tl r, ail d t rbiy i inin qoyulu u haqda m lumat toplanır, dig r t r fd n is u a m t lim-t rbiy si il ba lı valideynl rl söhb t v m sl h tl m l r aparılır, birg h r k t x tti müyy n edilir, z ruri hallarda valideynl r pedaqoji m sl h tl r verilir;

- Valideynl rin, ictimai t kilat nümay nd l rinin m kt b d v t edilm si: bu zaman valideynl ri danlamaq, u aqdan ikay t etm k yox, h r hansı konkret pedaqoji hadis nin (t lim m suliy tsiz münasib t, intizamsızlıq v s. hallarının) s b b-

l rini valideynl birlikd t hlil etm k, konkret çıxı yolu tapmaqda köm k etm k lazımdır. Valideynl ri m kt b t kc xo ag lm z hallar üçün deyil, agirdin t lim v t rbiy sind ki müsbt d yi iklikl rl , mü yy n t dbirl rl laq dar da d v t etm k m sl h tdir;

- m kt bd v ya sinifd “açıq qapı” günl rinin keçirilm si: bu halda vv lc d n mü yy n edilm vaxtda (ayda v va rübd bir gün) mü lliml r m kt bd olur. Valideynl r m kt b g l r k ist nil n mü lliml görü üb övladı bar d söhb t aparır, m sl h t alırlar;

- agird günd liyi, yaxud m ktub vasit sil laq : mü llim agirdin t lim-t rbiy si il ba lı onun günd liyind , yaxud ayrıca v r qd qeydl r edir, valideynl r lazımi göst ri v m sl h t l r verir;

- telefon vasit sil laq : agird haqqında mü yy n informasiya mübadil si m qş di il mü llim (sinif r hb ri) v valideynl r bir-biril telefon laq si saxlayırlar.

Ail v ictimaiyy t nümay nd si il f rdi laq si zamanı mü llim özünü müf tti v ya ittihamçı kimi yox, u a n g l c yin qay ı göst r n mü llim-ziyalı, yaxın m sl h tçi kirni çıxı etm li, valideynl rl pedaqoji m kda lıq yaratma a çalı malıdır.

M kt bin ail v ictimaiyy tl laq si kollektiv formalarda da aparılır. Kollektiv laq formaları a a ıdakılardan ibar tdir:

- valideyn yı ncaqları – pedaqoji bilikl rin t bli i, ail t rbiy si m s l l rinin t hlili, t crüb mübadil si m qş di il t kil edil n kollektiv i formasıdır. Valideyn yı ncaqları sinif v m kt b miqyasında keçirilir. Sinif valideyn yı ncaqları rübd 1-2 d f , m kt b valideyn yı ncaqları is ild 3-4 d f keçirilir. Bu yı ncaqlarda görülmü i l r yekun vurulur, ail t rbiy sinin n mühüm m s l l ri müzakir olunur. Ehtiyac olduqda ayrı-ayrı pedaqoji mövzulara h sr olunmu tematik yı ncaqlar (nı s l n, “U aqların t limin nec köm k etm li?”, “Valideyn nüfuzu”,

“Ail d m k t rbiy si” v s.), habel ata v analar üçün ayrıca yı ncaqlar keçirm k olar;

- valideyn universitetl ri v pedaqoji lektoriyalar pedaqoji bilikl rin t bli i m qş di il t kil olunan i formalarıdır. Valideyn universitetl ri 1-2 il müdd tin m kt bl rd , idar v mü ssis l rd yaradılır, valideyn v ictimaiyy t nümay nd l rin sistemli pedaqoji bilikl r verilir. Valideyn lektoriyaları is epizodik xarakter da ıyır. Ayda 1-2 d f keçil n bu m l l rd pedaqoji mühazir l rl yana ı, t rbiy mövzusunda müzakir l r, diskussiyalar, t crüb mübadil si, agird b dii özf aliyy t kollektivinin çıxı ları, u aqların i l rini ks etdir n s rgil r d t kil edilir;

- ail t rbiy si t crüb sin h sr olunmu konfranslar v sual-cavab gec l ri – ail d u aqların t rbiy si il ba lı aktual pedaqoji mövzuların v valideynl ri maraqlandıran sualların müzakir si t qş di güdür. Konfrans m kt b (sinif) r hb rinin giri sözü il açılır, sonra is f al valideynl r v ictimaiyy t nümay nd l ri öz t crüb l ri sasında mü yy n pedaqoji mövzularda çıxı edirl r. Konfrans pedaqoji tövsiy l rl ba a çatır. Bel konfransları sinif v m kt b miqyasında keçirm k olar;

- valideyn komit l ri – valideyn v ictimaiyy ti g nc n slin t lim-t rbiy si i in s f rb r ed n, u aqlara t rbiy vi t sirl rin vahidliyini t min ed n kollektiv formadır. Valideyn komit l ri m kt bl rd , idar v mü ssis l rd , ya ayı yerl rind yaradılır. M kt bl rd sinif v m kt b valideyn komit l ri t kil olunur. Sinif valideyn komit l ri sinfin valideyn yı nca ında 3-5 n f rd n ibar t, m kt b valideyn komit si is ümumm kt b valideyn iclasında 7-9 n f rd n ibar t seçilir. Valideyn komit sind müxt lif i sah l ri (icbari t hsil. t lim i l ri, m d ni-kütl vi i l r, idman-salamlıq i l ri, ictimai-faydalı m k, t s rrüfat i l ri v s.) üzr komissiyalar yaradılır v xüsusi planla i aparılır. Valideyn komit l ri rübd bir d f d n az olmayaraq öz iclaslarını keçirir, görülmü i l ri müzakir edir, h lli vacib v zif l ri mü yy nl dirir;

- m kt b v ail y köm k uraları – ictimaiyy ti, m k kollektivl rini u aqların t rbiy si i in c lb etm y xidm t göst r n ictimai orqandır. Bel uralar idar v mü ssis l rd – valideynl rin i yerl rind f aliyy t göst rir. Onlar m kt bin t dris-maddi bazasının möhk ml nm sind , agirdl rin m k t rbiy si v asud vaxtlarının t kilind , u aq n zar tsizliyi il mübariz d , habel valideynl rin t rbiy sah sind m suliy t hissini artırılmasında m kt b v ail y yaxından köm k göst rirl r.

Göründüyü kimi, g nc n slin t rbiy si i in qay ı göst r n qüvv l r çoxdur. Onların i ini laq l ndirm k v bir istiqam t yön ltm k mühüm rtdir. M kt b laq l ndirici m rk z kimi bu sah d mühüm rol oynamalıdır.

D B YYAT

1. Abbasov A., lizad H. Pedaqogika. Bakı, 2000.
2. A ayev . v b. Pedaqogika. Bakı, 2006.
3. A ayev M., N z rov A. Qabaqcıl t crüb nin ünvanı. Bakı, 2004.
4. hm dov B., Rzayev A. Pedaqogikadan mühazir konspektl ri. Bakı, 1983.
5. H s nov A., A ayev . Pedaqogika. Bakı, 2007.
6. Quliyev S. Ail pedaqogikasının mühüm probleml ri. Bakı, 2005.
7. M rdanov M. Az rbaycan t hsili yeni inki af m rh l sind . Bakı, 2009.
8. Mehrabov A., Abbasov ., Zeynalov Z., h s nov R. Pedaqoji texnologiyalar. Bakı, 2006.
9. Mehrabov A., Cavadov . Ümumt hsil m kt bl rind monitoring v qiym tl ndirm . Bakı, 2007.
10. N z rov A., M mm dov R. Pedaqoji ustalıq. Bakı, 2008.
11. Talıbov Y. v b. Pedaqogika. Bakı, 1993.
12. “T hsil haqqında” Az rbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, 2009.

MÜNDÜR CAT

ÖN SÖZ	3
I MÖVZU: Pedaqoji texnologiyalara tarixi-n z ri baxı	4
II MÖVZU: T lim texnologiyalarının mahiyy ti v m zmunu.....	10
III MÖVZU: T lim texnologiyasının struktur v funksional komponentl ri	17
IV MÖVZU: T lim texnologiyalarının t snifati v xarakterik xüsusiyy tl ri	23
V MÖVZU: T limd interaktiv metodlar v f al t lim metodları problemi.....	35
VI MÖVZU: T lim prosesind pedaqoji diaqnostika m s l l ri	41
VII MÖVZU: Pedaqoji innovasiyalar	45
VIII MÖVZU: Yenilikçi mü lliml rin pedaqoji texnologiyalardan istifad bacarı ı	50
IX MÖVZU: Pedaqoji texnologiya sistemind yeni t lim texnologiyalarının s ciyy si.....	57
X MÖVZU: T lim n z riyy si yenil n, inki af ed n elmdir	63
XI MÖVZU: Bilik m nb l rinin meyarını t kil ed n t lim metodlarının pedaqoji texnologiyaların sasını t kil etm si	67
XII MÖVZU: T dris, t lim v t rbiy prosesinin v hd ti, funtamentallıq v m d niyy t müvafiqlik	72
XIII MÖVZU: T limin humanitarla dırılması v humanistl dirilm si	76
XIV MÖVZU: T hsilin fasil sizliyi v informatla dırılması	80
XV MÖVZU: T hsilin m hsuldarlı na güclü t sir göst r n tibbi-bioloji rtl r. Fiziki t rbiy	84
XVI MÖVZU: T rbiy texnologiyaları. xsiyy tin t rbiy si i ind f rdi xüsusiyy tl rin n z r alınması.....	90
XVII MÖVZU: T rbiy i inin t kilind m kt b, ail v ictimaiyy tin birg f aliyy ti	95

N z rov Akif M mm da a o lu

10 sentyabr 1936-cı ild Astara rayonunun S nc r di k ndind anadan olmu dur.

1955-ci ild Astara h r l -li orta m kt bi, 1960-cı ild is Az rbaycan Dövl t Universitetinin filologiya fakült sini bitirmi dir.

1960-1978-ci ill rd Astara rayonunun ayrı-ayrı k nd, q s b orta m kt bl rind t dris i l ri üzr direktor müavini, direktor v ixtisası üzr mü llim i l mi dir.

1978-1984-cü ill rd Bakı h ri Sabunçu rayonundakı 66 -li orta m kt bd mü llim, 1984-cü ilin dekabrından hal-hazıra q d r AM -d vv lc ba mü llim, 1994-cü ild n is dosent v zif sind i l m kd davam edir.

May 1976-cı ild Respublikanın EA Nizami adına d biyyat nstitutunda dissertasiya müdafi ed r k filologiya üzr f ls f doktoru alimlik d r c sini almı dir.

Akif N z rovin bir filoloq kimi d biyyatımızın aktual probleml ri il laq dar bir sıra kitabçası, jurnal v q zet m qal l ri çap olunmu dur.

Lakin o, ömrü boyu sas n pedaqoji i l m ul olmu , bir mü llim kimi ictimaiyy tin d rin r b tini qazanmı dir.

1970-1978- ci ill rd Respublika Pedaqoji Mühazir l rinin qalibi olmu dur. “Sosializm Yarı ının Qalibi”, “Qabaqcıl T hsil çisi” dö ni anları, çoxlu F xri F rmanlar v “ m k Veteranı” medalı il t ltif olunmu dur. 07 dekabr 2009-cu il tarixd Az rbaycan Respublikası Prezidentinin S r ncamı il “ m kdar Mü llim” F xri adına layiq görülmü dür.

Pedaqoji sah d dörd metodik tövsiy nin, iki kitabçanın, üç proqramın, dörd d rs v saitinin, on be jurnal, altmı a q d r q zet m qal l rinin mü llifidir.

Ail lidir, dörd övladı, on n v si vardır.